

B 11764

40.

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE
FRANCISCO JOSEPHINAE ANNI MDCCCLXXX—LXXXI.

← FASCICULUS II. →

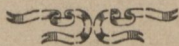
BESZÉDEK,

MELYEK

A KOLOZSVÁRI MAGY. KIR. „FERENCZ JÓZSEF“ TUDOMÁNY-EGYETEM
ÁLTAL 1880/81 TANÉVBEN KITŰZVE VOLT PÁLYAKÉRDÉSEKRE ÉR-
KEZETT MUNKÁK EREDMÉNYÉNEK S AZ ÚJ PÁLYATÉTELEKNEK
KIHIRDETÉSE ALKALMÁBÓL

1881 MÁJUS 29-én TARTATTAK,

ÉS AZ EGYETEM NÉGY TUDOMÁNYKARÁNAK JELENTÉSEI A PÁLYÁZATOK
EREDMÉNYÉRŐL S AZ ÚJ PÁLYATÉTELEKRŐL.

KOLOZSVÁRT.

NYOMATOTT STEIN JÁNOS M. K. EGYETEMI NYOMDÁSNÁL.

1881.

378.4 (439.2.1) "1881" (042)

378.32 (439.2) "1881"

B 11764

I.

BESZÉD,

MELYLYEL

HILIBI HALLER KÁROLY

a jog- és államtudományok tudora, az ausztriai magánjognak ny. r. tanára, a jogtudományi államvizsgálati bizottság másodelnöke, a jog- és államtudományi karnak az 1873/4 évben volt dékánja, Kolozsvár város törvényhatósági bizottságának virilis tagja, az egyetem e. i. rectora

AZ ÜNNEPÉLYT MEGNYITOTTA.

Tisztelt egyetemi közgyűlés!

Tisztelt közönség!

Ha gyönyörrel szemléli a kertész szép virágait, melyeknek magvát egykor ő vetette el; ha édes örömet érez a gyümölcsész, midőn az általa beoltott és gondosan ápolt csemeték már nemes gyümölcsöt teremnek: mennél magasztosb öröm az, melyet a tanár érez, midőn a hallgatók tudományos készültségének s hivatásuk iránti lelkesedésnek szép jeleiben buzgó tanításának sikerét láthatja. De nem kevésbbé magasztosb öröm az, melyet e derék város nemes közönsége érezhet, midőn évről évre tanuja ez ünnepélyünknek, melyen büszkén mutathatjuk be az eredményt, melyet a nemes városnak a tudomány iránti tisztelet és lelkesedés által sugalt nagylelkű áldozatkészségének köszönhetünk.

E tanévre 58 pályatételt tűzött ki az egyetem, még pedig egyet az egyetemi tanártestület által Deák Ferencz emlékére adományozott 250 frt díjjal, 57 kérdést pedig Kolozsvár sz. kir. város alapítványából rendelkezésre álló öszszesen 4230 forintot tevő jutalmakkal, mely öszszegből ez alkalommal 2065 frt kerül kiosztásra.

Nem nagy a jutalmazandók száma, a kitűzött pályatételek egy jelentékeny részére pályamunka nem is érkezett be s különösen a jog- és államtudományi pályatételekre jelentkezett aránylag legkevesebb versenyző; de ennek meg van a maga különös oka, mely legkevésbé kereshető ifjuságunknak a tudományos munkálkodás iránti nemes buzgalmának hiányában, hanem kétségbevonhatlanul csakis a jog- és államtudományi karnál néhány év óta életbelépett új vizsgálati rendszerben, helyesebben: a meghatározott időhöz kötött vizsgálati kényszerben található fel.

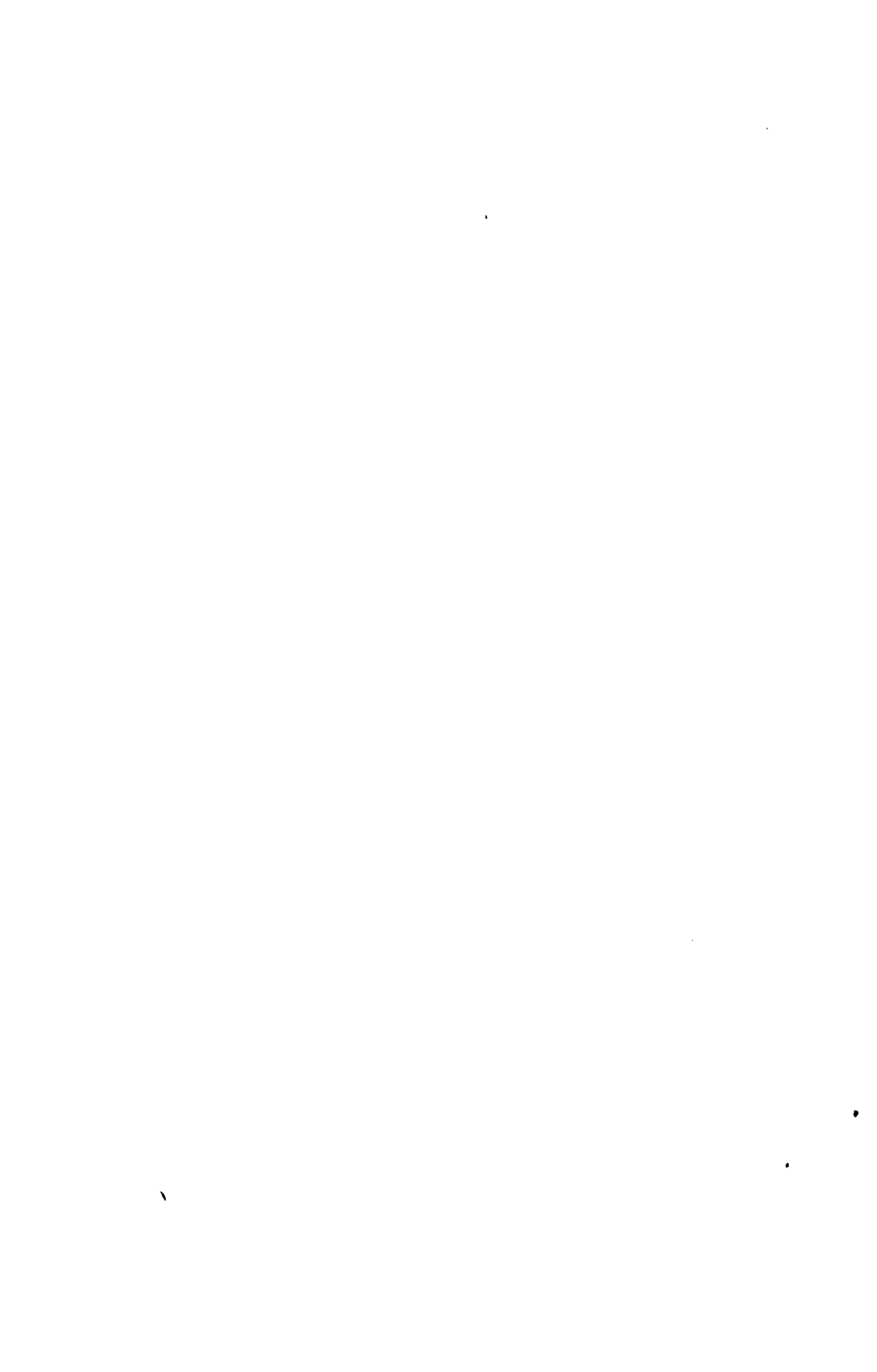
Meggyőződésem szerint a bizonyos határidőhöz kötött kényszervizsgálatok rendszere a tanulási szabadságnak szükségfeletti korlátozása s mindenestre akadályozza a tanulót az önálló és szabad tudományos vizsgálódásban, melyre pedig a pályatételek megfejtése leghálásabb és legalkalmasabb eszköz.

Nincs ez alkalommal helyén e körülményt tüze-tesebben fejtegetni; annyit legyen szabad mégis megjegyezmem, hogy az egyetemi oktatás sikerének szempontjából s különösen a pályamunkáknak azon megbecsülhetlen hatását tekintve, hogy ezek a pályázót behatóbb tanulmányra serkentik, a források és segédeszközök használása módjának megismerésére vezetik s a szabad vizsgálódásban való gyakorlásra buzdítják, a vizsgálatoknak bizonyos zárhatáridőhöz való kötése okvetlen alárendelt jelentőségű.

Szabadjon reménylenem, hogy az illetékes tudománykarnak sikerülni fog az alaposabb tudományos kiképzésnek a tapasztalás szerint kétségbe

nem vonható legközelebbi akadályát az egyetemi oktatás érdekének megóvásával eltávolítani.

Mielőtt még a pályázatok eredményét bemutatni szerencsénk lesz, mai ünnepélyünk sorrendéhez képest felkérem a jog- és államtudományi kar e. i. dekánját, Dr. Óvári Kelemen urat, bejelentett tudományos értekezésének előadására.

II.

MILYEN A JOG, SZERVEZETÉNEK KIFEJLŐDÉSI
IDŐSZAKÁBAN.

ÉRTEKEZÉS.

*Felolvasta a kolozsvári m. kir. tudomány-egyetem 18⁸⁰/81-
ki tanévének zárünnepélyén 1881. május 29-én*

DR. ÓVÁRI KELEMEN,

a jog- és államtudományi karnak e. i. dekánya,

Nem nagyon rég ideje annak, hogy a kételyt eloszlató valónak kiderítésén, a tévelyt elhárító igaznak felismerésén fáradhatatlanul munkáló tudomány az emberiség szellemi kincstárát sok értékes vívmányának egyik legértékesebbikével gyarapítja, ama tételben, hogy az emberi életkörök nem egyszerű szervezetlenül özszerakott halmazt, hanem szerves egészet, szervezetet, organismust képeznek, melyen belül ismét az egyes életkörök külön kisebb organismusokként jelentkeznek. E rendkívül termékeny eszme megfogalmazásáért a természettudománynak tartozunk köszönettel, mely azt a mult század végén a physical életre vonatkozólag bocsátá világgá; de csakhamar meggyökeredzett az az erkölcs-szellemi élet tekintetében is valamenynyi practicus tudományban, s mai nap már a nyelv, a jog s állam, a nemzetgazdaság s az özszes bölcsészet tudománya is szedi dús gyümölcseit.

A mi különösen a jogtudományt illeti, az immár egyik megdönthetetlen dogmájaként fennen hirdeti, hogy a jog, az ember szellemi életének ez egyik legjelentősebb óriási köre, a szabadság tárgyilagosa organismusa.

Ezen hosszasa szemlélés, gondosa megfigyelés

s fáradságteljes inductio útján életre szólított dogma azonban úgy saját értékének megbecslésében, mint tudományos érdektől felhasználásában kiváló ovatosságot igényel.

Óvakodnunk kell mindenen felett azt a jog minden sajátságának leszármaztatására, a jogélet minden jelenségének megmagyarázására szolgáló egyedüli kizárólagos alapelveként tekinteni: hiszen az organismus lényét a maga teljességében nem is ismerjük, azt szabatosan, tüzetesen meghatározni sem tudjuk, léte, működése még magyarázatra szoruló rejtély; miként lenne tehát alkalmas kimerítő magyarázatra az, a mit magát még előbb kimerítően magyarázni volna szükség.

De a jogtudományban az organismus értékét még csak azzal sem szabad azonosítanunk, melyet neki a természettudomány tulajdonít; mert az organismus a vak szükségességnek hódoló anyagi természet, az állat- és növényélet világából csak képletesen, hasonlat útján jutott be a szabadságot ismerő erkölcs-szellemi élet s ennek egyik ága a jogélet világába; már pedig a hasonlóság korántsem jelent hasonlóságot, sőt ellenkezőleg feltételezi a különbséget s így a jogtudomány a jognak a többi életnyilvánulásokhoz, a maga elemeihez, vagy ezek egymáshoz való viszonyának, működésének, fejlődésének kiderítése szempontjából, nem használhatja az organismus fogalmát ugyanazon mérvben, mint a természettudomány; ezért azonban még egyáltalán indokolatlan volna azt a jogtudományban teljesen elejteni, vagy egyszerűen hangoztatni, magát a vizsgálódást pedig tisztán mechanice eszközölni; mert

míg egyrészt a tudomány ennek segélyével a jognak több oly jellemvonását ismeré föl, a minőket a természettudomány a természeti organismussal köt össze, másrészt annak olyszerű tulajdonait, melyek a még tökéletlenül ismert organismussal együtt járó képzeinkkel ellentétben állanak, abban nem talált vagy a menyinyiben felállítottak, határozottan téveseknek bizonyítá. Viszont meg épen az által, hogy a jogot organismusnak declarálta, terelte a kutató észt a jognak oly oldalára is, melyre hogy figyelmet különben is fordította volna, legalább is kétes; az meg épen bizonyos, hogy a mióta a jogtudomány a jogtörténeti iskola nagy mesterének nyomdokait követve, irányát folyton tökélyesbítve a maga vizsgálódásait organice folytatja, oly fényes eredményekre jutott, minőről a mechanicus működésnek még csak sejtelve sem volt.

Ily előzmények után az organismus képletét, a melynek még nem teljesen ismert folyamával is már a jog lényének, természetének felismerésére szolgáló nagy fontosságú eszme van kézzelfoghatólag kifejezve, nem volna-e könnyelműség azt egészen elejteni csak azért, mert azzal még mindent meg nem magyarázhatni, a helyett, hogy a segítségével nyert eredmények szorgos felhasználásával folytassuk a jogélet terén vizsgálódásainkat s magának e képletnek tisztázására újabb adatokat szolgáltatassunk, legalább addig, míg annak tarthatatlansága ki nem tűnik?

De még inkább megbocsátható volna annak teljes elejtése, mint azon eljárás, mely szerint az organismus képe egyszerűen oda állítatik, míg a

vizsgálat tisztán mechanicus módon foglaltatik tovább; annyit jelentene ez, mint valamely dogmát elismerni, csak azért, hogy a következő pillanatban ismét megtagadhassuk, vagy ha meg van engedve egy nem nagyon válogatott kifejezéssel élnem, a tudományt arczul csapni.

De lássuk hát voltaképen mi az értelme, mi hasznát vehetni az organismus-féle képletnek?

Mindenekelőtt kifejezést ad annak, hogy a jog nem csak az agyban, hanem az életviszonyokban gyökeredzik, nem az abstract logica, hanem a konkrét élet teremtménye, nem merően élettelen fogalmi valami, hanem eleven realis létnek örvendő jelenség, a minnek folyománya az, hogy megállapítása, kifejtése nem eshetik meg az életviszonyok számba vétele nélkül tisztán a gondolkodás szükségképeni változhatatlan törvényei szerint: valamely alaptól levont jogi következtetés egymagában a gondolkodás törvényeinek teljesen megfelelő lehet, s mégis, ha akár amaz alapot nem a jogalkotó életviszonyok szolgáltatják, akár pedig az abból vont logikai következtetést az élet valamely szükséglete nem támogatja, helytelen léssen az, életre nem számíthat s így jogként érvényre sem juthat.

Mert a gondolatok, az ész logicájával szemben áll a tények, az élet hatalmasabb logicája, melyen mint gyengébb erőszakot el nem követhet, míg emez azon könnyen rést nyíthat s kényszerítheti, hogy hatalma előtt meghajoljon; a tények, az élet e kényszerhatalma viszont nem zárja ki a jog olyan-szerű formulázásának lehetőségét, hogy ez azok követelményeinek is, de ugyanakkor az elvont lo-

gica törvényeinek is megfeleljen. De arra is kíván a jogász az „organismus“ kifejezéssel utalni, hogy a jognak alkatrészei a jogtételek, jogintézmények, jogfogalmak nemesek minden összefüggés nélkül egymásra vagy egymás mellé halmozott sem nem olyan elemek, melyek a gép részeként csak külsőleg mechanice összekötvék, hanem a melyek mint valódi szervek, organumok nyúlnak egymásba, egymással legbensőbb élettelses összefüggésben vannak, s hogy rendeltetésük ép úgy, mint az egész jogé: működni, valami functiot végezni.

S vajjon mi a jog functioja? Az, hogy megvalósuljon; megvalósul pedig, midőn az életviszonyokat biztosítja, szabályozza. E szerint tehát a jog nem önön magáért, hanem az élet kedvéért van; egyrészt az életviszonyoknak, melyekből fakad, szolgál, midőn azokat biztosítja; másrészt pedig uralkodik fölöttük, midőn azokat szabályozza.

Mig az életviszonyok a jognak a tartalmát, a jog viszont azoknak az alakot adja meg.

A jog s egyes elemei helyességének, jóságának egyik fő criteriuma az életrealitás, a gyakorlati használhatóság; teremthet a törvényhozó a legnemesb érületről tanuskodó jogszabályokat, a legjobb akarat mellett szóló jogintézményeket; kifejthet a tudós mély s logicailag kifogástalan gondolkozást eláruló jogfogalmakat; mégis ha az életviszonyoknak meg nem felelnek, nem használhatatnak, meg nem valósulhatnak; ugyanazért a jog kellő megbíráhatása szempontjából nem elegendő csak anatomice annak alkatát, hanem szükséges egyúttal physiologicice az alkatelemek functióját is

vizsgálni, anatomia és physiologia egymást egészítik ki, egyik a másiknak s csak mindkettő együttesen szolgál az egész organismusnak megértésére, felismerésére.

A jognak imént érintett rendeltetése, célja szükségképen ama további következtetéshez juttat, hogy nem folytat az élet többi ágaitól elzárt létet, hogy az nem izolált organismus, hanem ép ellenkezőleg az egész életnek, e nagy szellemi organismusnak egyik tagja, organuma; a mint az nélküle csonka maradna, úgy önmaga attól elszakítva megszűnnék az lenni a mi. Ez összefüggése a jognak az élettel közte s az élet többi nyilvánulásai: a vallás, erkölcs, gazdaság, politika, művészet, nyelv s tudomány között szükségképeni kölcsönhatást idéz elő, önmaga befolyásolja a többieket, ezek viszont hatnak reá.

De valamint a jognak összefüggése a többi életnyilvánulások mindenikével más és más, az egyikkel közelebbi, a másikkal távolabbi, az egyikkel közvetlen, a másikkal csak közvetett, úgy a kölcsönhatás sem azonos, hol erősebb, hdl gyengébb, hol szembeötlő, hol mélyebben elrejtett.

Ez összefüggés az e részben tett több komoly kísérlet daczára ugyan teljesen még kiderítve nincs; de anynyi mai nap mégis már kétségtelen, hogy a jog legközelebbi összefüggésben s kölcsönhatásban áll a vallással, erkölccsel s gazdasággal; minek folytán egyrészt a jogban nem csak a szorosán vett jogi, ugynevezett technical vagy formális, hanem egyuttal gazdasági vagyis anyagi és erkölcsi avagy etikai elemet is lehet s kell is megkülönböztetni,

másrészt pedig a jogállapotról igen helyesen következtethetünk az öszszes culturállapotra s viszont ebből a jogállapotra; miként a természeti organismusban is a tartalom következtetnünk enged az alakra, az alak viszont a tartalomra.

Mindezekből pedig nem nehéz azon tanuságot levonni, hogy annál jobban ismerhetjük fel, annál helyesebben fejthetjük ki a jognak természetét, lényegét, minél alaposabban ismerjük az életet, de első sorban a valláserkölcsei s gazdasági életet.

Az organismus fogalma továbbá csakhamar utal arra is, hogy a jogban olyanynyira feltűnő változatosság, sokféleség mellett egyöntetűség, egység is létezik, kell is léteznie. Mert az életben láthatatlan szellemi erők, ideák, nézletek, érzelmek működnek s az életviszonyok e láthatatlan erők segítségével teremtik meg a számukra szükséges jogintézményeket, s mivel valamenynyiben ugyanazon erők működnek, lehetetlen, hogy ez által az egyöntetűség, az egység jellegét ne öltsek magukra, a nélkül, hogy ezért azoknak egymástól való különbözőzése s ezzel a jognak változatossága, sokfélesége megszűnne; hiszen az intézmények csak a bennük működő erők külső nyilvánulásai; ánde az erők azonossága nyilvánulásaik azonosságát nem vonja maga után, sőt minél nagyobb, épebb, életrevalóbb valamely erő, annál gazdagabb, változatosabb formákban is fog az nyilvánulni, tehát a jogintézmények is az egyöntetű, egységes jelleg mellett még különös formával is bírhatnak.

Persze a külsőségeken könnyyedén megakadó

szem, valamely kornak vagy népnek jogintézményeiben első pillanatra csakis azok különféleségeit, sőt olykor épen ellentétességét látandja, de azok mélyében gondosan fürkészve reá akad bizonyára a hasonlatra, öszhangra, egységre.

Igaz, megeshetik, hogy bizonyos időpontban a különböző jegintézmények valósággal nem öszhangzatosak; ez azonban csak onnan van, mert amaz erők, melyek csak lassud módon, fokozatosan ömlenek szét az életben, még nem voltak képesek valamenynyi intézményt áthatni, de előbb-utóbb kell, hogy ez erőket magukba felvegyék, vagy ha erre képtelenek, önmaguk elsorvadnak, elenyésznek.

Oly hatalommal felruházzák ez erők, hogy a leghatalmasb törvényhozó lelkét, a legmélyebben gondolkozó tudós agyát is ellenállhatatlanul uralják, s midőn amaz törvényhozás útján saját akarata, emez tudománya útján saját gondolata termékeként vél valamely életrevaló jogszabályt vagy jogintézményt létesíteni, mindketten voltaképen ezen láthatatlan erők eszközeként szerepelnek, melyeknek érvényesülését ugyan elősegíthetik, de a melyeket önmaguk ép oly kevésbé képesek megteremteni, a mily kevésbé képes a kertész vagy a természettudós a növény tenyésztésére szükséges physicali erőt megalkotni. E tehetetlenség azonban egyiküknek sem szolgál kisebbítésére, mert midőn ama láthatatlan erőket felismerniök s eredményyel felhasználniok sikerült, voltaképen a legnehezebb munkát teljesíték, a legnagyobb feladatot oldák meg, mire csak a legkiválóbb tehetségek képesítvék, s a minél többre

emberi erő képtelen; az osztatlan elismerést tehát méltán megérdemlik.

Egy további becse az „organismus“ jelszónak azon idea felköltésében rejlik, hogy minden jog individualis, vagy keletkezésének műhelyét véve tekintetbe, nemzeti jellegű.

A jog keletkezésének műhelye az élet, ennek viszonyaiból sarjadzik az ki. Ámde az emberiség a maga életét nem abstract egységében, hanem concret tagolatai, az egyes egyéneknek nemzetekké szervezett, elkülönült csoportjai szerint folytatja, vagyis az élet s annak viszonyai mint nemzetiek jelentkeznek, s mivel a jog ép az életviszonyoknak önmagukból a bennök működő erők segítségével eredő szabálya, ennek is nemzetinek kell lenni; a mi pedig egy jelentésű azzal, hogy minden jog individualis, nemzetek szerint különböző, miután a nemzetek collectiv individuumok, melyek különböző természeti, erkölcsi s értelmi erőkkel ruházzák fel, s a melyeknek az erőkkel kölcsönhatásban álló életviszonyai is különbözők, individualisak.

A történeti iskola ezen tanával, mely a jog terén a mult században uralgó rationalismust halomra dönté, korántsem akarja a jognak általános emberi oldalát tagadni, sőt ép ellenkezőleg maga is hirdeti, hogy ezen universalis emberi, valamenynyi népnél azonos elemnek a jogban is meg kell valósulnia; mert nem vonhatja kétségbe, hogy maga a jog is ép ugy mint bármely más életfunctio, pl. a vallás, erkölcs, nyelv stb. oly általános emberi jelenség, mely mindenütt ugyanazon constans elemekből áll, melynek fogalma, természete, lényege ép

azért szükségképen minden népnél ugyanaz; elismeri készségesen, hogy a jog oka mindenütt a történeti állapotok tökéletlensége, czélja a külső rendnek létesítése, keletkezési formái a szokás, a törvény és tudomány valósításának eszköze a kényszer.

De nem tudja elismerni, hogy a jog valami önkényszerű, a törvényhozó egyéni tetszésétől függő, véletlen valami; tagadja egy általános, az ésből folyó természetjognak lételét, s ezzel szemben állítja, hogy a jog valami történeti tény, hogy nemzeti eredetű, szükségképeni, mely már a nép jellemében s életviszonyaiban eredetileg adva van, s a mint a népek s éltük feltételei, ugy maga is a népek szerint különböző mind speciális tartalmára, mind megvalósításának módjára nézve: s e tanához a történeti iskola mai nap még erőteljesebb meggyőződéssel ragaszkodik, mint a minővel azt e század elején a jogmegismerés új irányának képviselőjeként bemutatta.

Végre az organismus képlete a jog történetének mibenlétére is tereli a figyelmet.

Miként a physical organismusnak, ugy a joginak is van története; ez pedig itt épugy mint amott az organismus fejlődésével egyértelmű s lényegében nem egyéb, mint az organismusban működő láthatatlan erőnek folyton folyó fokozatos megvalósulása. Maga a fejlődés folyama érzékeink előtt el van rejtve, arra csak az érzékeink alá eső, különböző időben, különböző alakban feltűnő külső jelenségekből következtethetünk, s valamint e jelenségek maguk nem önkényszerűleg, hanem a mindenkor adott külső tényezőknek és belső erőknek,

nevezetesen a jogban az életviszonyoknak s az eszméknek, nézeteknek, érzelmeknek változhatatlan törvények alatt álló kölcsönös hatása s visszhatása útján létesülnek: úgy időnkint változó alakjuk sem függ a merő szeszélytől, véletlentől, hanem az adott s a folytonos actio és reactio folytán ismét határozott törvények szerint változott vagy megerősödött vagy már meggyengült tényezőknek állapotától.

Tehát midőn a jogot organismusként tüntetjük fel, kifejezzük azt is, hogy fejlődését határozott törvények irányítják, s hogy a felismerését közvetítő tünetek e törvényszerű fejlődésnek eredményei belülről létesülnek, nem kívülről kerülnek belé, alakjaik a mindenkori fejlődési fokozattól feltételezettek, miért is egymással a legbensőbbben függnek össze, egyiknek ép oly jellegű átalakulási phasisokon és ép oly sorrendben, egymásutánban kell átesnie, mint a másiknak; a mivel persze nincs az mondván, hogy ez átalakulási phasisok az organismus minden egyes alkatrészeire nézve egyszerre egy s ugyanazon időpontban állanak be; nem engedi meg azt az egyes alkatrészek különböző fokú szívóssága, nehézkessége, makaessága, ellentállási ereje. A jogtörténet tudománya ép ezért, ha feladatának megfelelőleg a jog fejlődését a maga egészében akarja feltüntetni, nem elégedhetik meg az egyes jelenségeknek tisztán időrendi felsorolásával, hanem azokat belső összefüggésükben mint olyanokat kell tárgyalnia, melyek a fejlődés egysége mellett tanuskodnak, mire ismét úgy lesz csak képes, ha sikerült felismernie azon egynemű erőket, melyek a

fejlődés egységét s ezzel eme jelenségek belső összefüggését létesítik.

Ezek szerint alig hibáztathatjuk ama nézetet, mely szerint a helyes jogtörténeti módszer az, mely alapjául a fejlődés egységét s a tények belső összefüggését, azok időszerű külső összeköttetését pedig csak kiegészítőül veszi, az okoskodás, a következtetés, a bírálat könnyítésére, helyességének ellenőrzésére, igazolására; hisz első pillanatra átláthatni, hogy annak tudása, vajjon valamely jogtétel, intézmény vagy fogalom mely időben állott bizonyossággal fön­n ilyen avagy amolyan alakban, egy magában még távolról sem érteti meg a fejlődést, de igenis könnyítheti annak saját tartalma alapján való beosztását a fejlődési stádiumok egyikébe vagy másikába, s biztosítékot nyújthat az iránt, hogy azt az illető fejlődési fokozat mivoltának kiderítése szempontjából használhatjuk.

De hát melyek a jognak fejlődési szakai? E kérdés megválaszolásában is az organismus természete igazít útba. S e részben legjobb mintául az emberi organismus szolgál, mert a jog az emberek kedvéért folytatja léte­lét, ugyanazon erők segélyével is alakul meg s fejlődik tovább, melyek az ember egész erkölcs-szellemi életének feltételei s fejlődésének irányítói, a miért is nem csak helyesebb, hanem a legméltóbb is a jogi organismus fejlődése szakainak párhuzamba helyezése az emberi organismuséival.

De a fejlődési szakok ilyszerű megkülönböztetésétől a tudományos jelleg sem vité­thető el.

Kétségtelen ugyanis az, hogy minden tudo-

mány s így a jogi is, a felismerésre a rendszert kiegészítő eszközül mulhatatlanul szükségli; valamint az sem szenved kétséget, hogy e rendszert maga a tudomány tárgya szabja meg, ebből, ennek természetéből kell, hogy a tudomány azt merítse, azt kívülről mesterségesen reá erőszakolnia nem szabad. Ámde a jogfejlődésnek egyes fokozatai szerinti tárgyalása a jogtörténet rendszerének egyik mulhatatlan kelléke, egyszerűen azért, mert az emberi erő korlátoltságánál fogva a jogfejlődésnek összetekintése egyszerre kezdettől végig lehetetlen.

S ha már a jogtudomány azon tant, hogy a jogorganismus a természettudománytól habozás nélkül átvette s dogmaként elismeri, hogy azzal röviden s velősen a jog természetét jelezze, vét-e maga ellen, ha a jog fejlődési fokainak jelzésére, melyek nélkül organismusról szó sem lehetne, szintén a phisicai organismust veszi mintaképül?

Más kérdés az, mennyiben közösek, mennyiben különböznek a jogi és phisicai organismus egyes fejlődési fokozatainak sajátságai; kérdés, a mely megoldatlan marad mindaddig, mig az összehasonlító jogtudománynak a jog egyes fejlődési fokainak minden sajátságait összefüggésükben felderítenie nem sikerült.

A phisicai s különösen az emberi organismust tartva szem előtt, valamint abban, ugy a jogiban is a fejlődésnek három szaka, stádiuma vagy életkora különböztethető meg: a kifejlődési éretlen, a már kifejlett megért és a visszafejlődő túlért kort, melyek az emberi életkorokra használt technikus jogi

kifejezésekkel a kiskorúság, a nagykorúság s vénkorúság szakainak nevezhetők.

Mindhárom fejlődési szak sajátosságainak, ismereteinek hű képét csak is oly nemzetek jogából alkothatjuk meg, melyek a történelem mezejéről már letűntek, mert csak azoké esett keresztül tényleg mindhárom stádiumon; s e célra egyik sem alkalmasabb a római jognál, mert semmi más eddig ismert jognak sem volt oly szabályos remek fejlődési folyamata, mint épen a rómainak, s egynek sem maradtak fönn olynemű s oly számú emlékei, melyek segítségével a jog legtöbb intézményének életfolyása oly szépen volna követhető lépten nyomon, mint épen a római jognak. De midőn mint jelen esetben, csak a fejlődés első szakának ismervei fognak szóban, az élő nemzetek joga is bő anyagot szolgáltatathat, s különösen azoké, melyek már az éretlen kort meghaladták. S e célra ismét különösen a germán eredetű népek joga legalkalmasabb s bizonyos tekintetben a rómainál is inkább használható, mert abban az életviszonyok szerfölött lassu s sokoldalú fejlődésénél fogva a kezdetleges jognak több sajátossága sokkal teljesebben, világosabban kidomborulhatott, semmint a római jogban ez a viszonyok sokkal gyorsabb s egyoldalubb alakulásánál fogva történt.

Azért azonban a jog első fejlődési szakának megismerésében a római jog mindig nélkülözhetetlen s sokkal jelentősebb kiegészítő marad, mint akár a keleti népek joga, mely a változhatatlan vallási eszmék által lebilincselve a maga individualitásában nem is tárul elénk, s a melynek primitív jellegét a

korán öntudatosan meghamisított ősforrások is el-
takarják; jelentősebb az a görög jognál is, mely
megint az erkölcs- s politikába olvadt bele, önálló
létre szintén nem vergődhetett; jelentősebb végre a
szláv és urálaltáji törzsek jogánál is, melynek kez-
detleges szakából alig vannak emlékeink, a megle-
vők pedig már az idegen germán, keresztény, majd
római elemek behatása alatt tisztaságukat elve-
szíték.

A jogorganismus fejlődésének első szaka, a jog
kiskorusága megfelel az egyes emberi élet, vagy az
ennek minden fejlődési szakát nagyobb méretek
szerint visszatükröztető nemzeti élet gyermek- s if-
júkorának; kezdőpontja a jogérzület első felser-
kenésének idejére esik, mely a nemzet alkatelemei
legelső szervezkedésének, a társadalom ősi, alap-
mintája: a család megalakulásának idejével vág ösz-
sze; de vége a fejlődés folytonosságánál, megsza-
kítást nem tűrő természeténél fogva határozott idő-
pont által nem jelezhető.

A társadalom legprimitivebb formájának, a csa-
ládnak megalakultával létre ébredt jog még nem
jelentkezik az élet többi functióitól különvált, indi-
viduális léttel bíró functióként; mindezek ép oly
osztatlan egységben forrvák össze, miként e társa-
dalomnak s alkotó elemeinek az egyeseknek minden-
nemű szellemi képességei s tehetségei, melyekkel vi-
lággra jönnek, s öszszes viszonyaik, melyek közt élnek.

De ez osztatlan egység állapotában valameny-
nyi többi fölött uralkodik egy: a vallás; hisz az
ember szűnyadó szellemi tehetségei közt a phanta-
sia az, mely legkorábban ébred s leghatalmasabban

működik, felköltvén benne az érzelmek legszebbikét a vallásos érzelmet, fel az eszmék legmagasztosabbikát: az istenségét, melynek a felhők rettentő dörgeiseiben s sujtó villámaiban nyilvánuló haragja legott félelemmel tölti el keblét.

Ez isteni félelem fékezi nyers erőszakosságát, állatias szenvedélyeit s fakasztja benne a kegyelet erkölcsi érzületét, mely méltán neveztetik a házi és polgári erények anyjának.

E vallási és erkölcsi érzülettől már át van hatva az ember, midőn fajfentartási ösztönétől indítva családot alapít, s mindkettőnek bizonyára nem jelentéktelen része volt a család állandóságának létesítésében.

A családban ismét csakhamar éledezik jogi érzülete, mely hisz csak egy külön faja a genericus erkölcsi érzületnek; de miként az erkölcsi érzület, úgy önmaga is, a legkorábban felébredt s leghatalmasabb vallási érzületnek uralma alá került; s ugyanez volt sorsa az ember többi szellemi tehetségeinek, midőn működésüket megkezdék.

Az összes szellemi életkörök tehát egy osztatlan, tagolatlan organismust, mondhatni vallási organismust képeztek.

E tagolatlan organismusból a jog az egyes népeknél azok természet adta szellemi erei s külső viszonyai különféleségéhez képest különböző időben s különböző fokban különül el, válik ki önálló tagként; — az ókor ismert keleti népeiről tudjuk, hogy az elkülönülés, tagosulás mind máig nem következett be, s a görög nemzet életében aránylag hama-

rább ment az végbe semmint a rómaiaknál, s ezeknél ismét hamarább semmint a modern culturnépeknél; s míg a görögöknél az csak részben valósult, a menyinyiben a jog ugyan az erkölccsel együtt a vallásétól külön terrenumot foglalt el, csak-hogy a jog benn rekedt az erkölcsben, ez utóbbival szemben az külön tagolat szerepére nem jutott; a rómaiaknál és a modern culturnépeknél a jog az erkölcsből is kiválik és saját terrenumon mozog, s a rómaiaknál ismét a jog mint külön tagolat a többi cultus ágakat oly anynyira túlhaladó tökélyhez jutott, hogy annak folytán e külön ágak integrálása sem válhatott erőteljessé; a modern népeknél ellenben a cultura minden ága meglehetősen egyenletes, aránylagos mérvben fejlett s az integráció is ép ezért az elkülönüléssel lépést tarthatott.

Mihelyt egyszer a jognak ez elkülönülése megindul, külön organismusnak előbb nagyon is határozatlan, majd mind határozottabb alakját kezdve magára öltetni; az időtől, de csakis ettől kezdve van megadva a lehetőség jellegének felismerésére, meghatározására; a mi azonban múlhatatlanul szükségessé teszi azon életviszonyok s erők ismeretét, melyek közt s melyek segélyével az joglétet nyert, s a mi annál bajosabb, minél távolabb fekszik tőlünk a kor, melynek jogát jellemezni óhajtjuk, nemcsak emlékeinek élettelenisége s hézagosságánál fogva, hanem azért is, mert mai életviszonyaink közt s mai gondolkozásunkkal csak nagy nehezen tudjuk magunkat ama kor viszonyaiba, érzületébe, gondolkozásába, nézeteibe, törekvéseibe visszahelyezni.

Ez elkülönülő jog egyik kiváló sajátága, hogy hasonlólag az alsóbb rendű phisicai organismushoz, életműködését csekély számú organumokkal kezdi meg s ezek mindegyike többnemű oly functiót is teljesít, melyek szempontjából a fejlődés előbbre haladtával megannyi külön organum áll rendelkezésére: a gyermekkorát élő nép szelleme még nem eléggé öntudatos, életszükségletei még nagyon is egyszerűek arra, hogy a jog organumai nagyobb számának, működésük különlegességének hiánya érezhető legyen.

De benn rejlik már ez öszszetett működésű organumokban azon elemek csirája, melyek folyton fejlődve, a folytonos és folyton fokozottabb működés által izmosodva, utóbb öszszeszövődvén, amaz öszszetettebb organumból speciálisabb működésű organumokká elkülönülnek, mely elkülönülés annál nagyobb mérveket ölt magára, minél kiterjedtebbé s terhesebbé teszik az életviszonyok a jog feladatát s minél öntudatosabban ismeri fel az emberi szellem e viszonyok s a jog természetét.

Persze a modern világ embere, kit az élet soktagúlag fejlett viszonyai az ő kifejezett individualis természetüknek megfelelő s határozottan körvonalozott jogszabályok, jogintézmények s jogfogalmaknak, a jog megannyi organumainak nagy mennyiségével környeznek, s kinek szelleme már az öntudatosság oly magas fokáig emelkedett, hogy nem csak az organumok különös s általános sajátságait felismerni, hanem azokat ezek alapján felsőbb s alsóbb rendű, nagyobb s kisebb kategóriák szerint

csoportosítani is tudja, sőt az ismereteket még keveselve is, újabb s újabbak felszínre hozásán fáradozik: nem igen hajlandó elhinni, hogy lehetett légyen olyan idő, melyben a társadalom elégülten fennállhatott a jognak kevés oly organumával, melyek egyikéről sem mondhatja még a logikai gondolkozásba beavatott elmélkedő sem határozottan, hogy substrátumát tisztán köz- vagy magán, tisztán személyi vagy dologi viszony s ezek közül is épen melyik képezte; de meggyőződhetnék e jelenség valóóságáról, ha letéve saját korának szemüvegét, közvetlenül s minden idegen medium nélkül vizsgálná azon kor emlékeit; meggyőződhetnék például arról, hogy volt oly idő, midőn a család nemcsak közbenső alakzat volt az egyén és állam között, hanem maga foglalta el egészen mindkettőnek helyét, maga volt alanya minden, akár köz-, akár magánjognak; hogy az ő hatalmától külön vált egyéni s állami hatalom nem volt; hogy annak egyenlően alá volt vetve nő, gyermek, szolga, élő s élettelen dolog anélkül, hogy egyik vagy másik tárgyára vonatkozólag megkülönböztethető formát s tartalmat sajátított volna el; s tovább fürkészve nyomára jőne annak is, mily lassankint válik a családtól külön egyfelől az egyén, másfelől az állam, elvonván tőle mindenik a maga részére, régi hatalomkörének egy darabját, a mivel kapcsolatosan a személyek feletti hatalom is lépésről-lépésre kezd a dolgok felettitől elkülönülni; majd amaz is, emez is újabb különlétezési folyamaton megy keresztül, míg végre a szülei, férji, gyámi, gondnoki hatalom a sokféle dologbani, dologhozi, meg a különböző államhatalmi

jogok a megfelelő szabályok-, intézmények- s fogalmakkal együtt gazdagítják a jogorganismust.

A differenciálás kisebb-nagyobb mérvét e szerint a jogorganismus életkorának biztos jelzőjeként tekinthetni.

Minél alsóbb rendű valamely szervezet vagy alantibb annak fejlődési foka, annál érzékenyebb az a külbehatások iránt, annál fogékonyabb idegen elemek felvételére, de annál erőtlenebb is azok feldolgozására, saját természetének megfelelő átalakítására.

A jogorganismus sem tesz ez alól kivételt. Azon szerves öszszefüggésnél fogva, melyben az élet külön functiói, mint ugyanazon népszellem nyilvánulásai állanak, a jog a többieknek behatása alól még a legmagasb fejlettség mellett sem menekülhet, a szorosán vett jogi elemeken kívül, másoknak is mindvégig lesz abban helye; csakhogy ama behatás annál erőteljesebb, közvetlenebb, amaz elemek vegyülete annál nagyobb, idegenszerűsége annál kirívóbb, minél kevesebbet haladt még a jogorganismus, az elkülönülés útján, s minél inkább tevékeny az élet minden ágában a nép még a maga osztatlan egységében külön rendek közvetítése nélkül; mert ily feltételek között a még éles határvonalakat nélkülöző életfunctiók könnyen benyúlhatnak a jogba, mely még határozatlan jellegénél fogva, folyó állapotában tárva-nyitva áll az idegen elemek beszivárgásának, s sem saját szervezete nem fejthet ki még anynyi erőt, hogy azok individuálitását a maga természetéhez idomítsa, sem a még ön-

tudatlan vagy csak félig meddig öntudatos népszellem, hogy az abba [nem illő elemeket onnan kiválaszsa.

Ily módon juthattak a kiskorú jogorganismusba s tarthatták abban fenn magukat hosszú időn át vallási, erkölcsi s gazdasági elemek oly nagy számmal s oly tisztán, hogy nem egy szabálya, intézménye ép úgy vagy még inkább beillenék vallási, erkölcsi vagy gazdaságtanának, mint joginak.

A vallás és elemeinek a kezdetleges jog fölött s jogban való terjedt uralma bizonyítására nem kell felhivnunk a keleti népeket, melyek szellemi életének minden nyilvánulása még mai nap is teljesen a vallás békóiba van verve; nem a görögöket, kiknél legalább a történetelőtti időben az öszszes jogszabályok mint isteni sugalat kifolyása, nevezetesen mint Zeusz egyik ülnöktársának Themisnek ítéletei szerepelnek; békén hagyjuk még a rómaiakat is, kik bár igen korán, a történetelőtti időkbén, s első az emberiség életében jutottak a jog emberi eredetének s jellegének öntudatához s kiknek jogából mégis a történeti időkbén sem váltak ki a vallásos elemek, csakhogy a joguknak az istenség akaratán nyugvó része, mint isteni, vallásos jog — fas — külön halad annak az emberi akaraton nyugvó része mint emberi profan jog, a jus mellett.

Fordúlhatunk bátran a germán eredetű népek jogához, melyben a rómaiaknál dívott dualismus ugyan a keresztény vallás felvételével szintén meghonosúl, de melynek profán részében, még pedig soká ép oly jelentősen szerepel a vallási elem, mint ama dualismus kifejlése előtti egységes jogukban.

A pogány korból, midőn a germán népek még külön papi rendet nem ismertek, — rendelkezésünkre álló számos jelenség közül legyen elég utalnunk arra, hogy a nép királya s egyéb tisztviselői jogi funkciójukkal a papit is egyesítették; hogy a törvényhozói s bírói népgyülekezetek egyúttal áldozati gyülekezetek is voltak, melyeket a vallás által különösen kegyelt helyeken s időkben, s az istenség különös őrködése oltalma alatt kelle megtartani; hogy a szabadokból kimagasló nemeseeknek, az istenektől vagy félistenektől való származásuk hite biztosítá kiváló társadalmi állásukat s utóbb jogi kiváltságait; hogy minden bűntény egyúttal az istenség megsértése, a büntetésnek egyik czélja ép ezért egyúttal a megbántott istenség kiengesztelése volt, a fizetett bírságok egyrésze vallási czélokra fordított; végre utalhatunk az istenitéletek intézményére, melyek által a vitás jogok eldöntése, az igazság kiderítése az istenségre bízott azon hitben, hogy mindenható hatalmával az igazságot csodaszerrűleg is diadalhoz fogja juttatni.

S a kereszténység korában is, midőn már a laicus rendtől külön vált papi rend alakul meg, ott látjuk a királyt, mint a vallás hivatott őrét, védőjét, kit vallási szertartások között eszközölt felkenés vagy koronázás figyelmeztet ez állására, s a tőle kivett eskü kötelez vallási hivatása teljesítésére; ott találjuk a királyi kúriában s gyülekezetekben a papságot, mint a törvényhozás, kormányzat s igazságszolgáltatás nélkülözhetetlen első factorát; a középkor jogosult erőszakának, a magánharcznak alakját, irányát a profan jog az isten, béke vallásos

intézményének segélyével szabja meg, a nemességet, a lovagrendet a vallás fegyveres szolgálként szerepelteti; a személy jogképességének foka elválhatatlan annak vallásától, birtoka jövedelmeinek egy részét a vallásnak kell áldozatul hoznia; a társadalom alapintézményének, a családnak alapítása vallásos szertartások nélkül lehetetlen; a világi bűntények többje még mindég az istenség kiengesztelésének szükségét vonja maga után; az istenítéletek folyton dívnek, hatásuk szigorún körülirt vallási caeremóniák megtartásához levén kötve.

A megért, a nagykorúsághoz jutott jog legtöbb intézményében, rendelkezésében már hasztalan keressük e vallási elemeket, jobbadán eltűntek azok belőle, néhány tisztos romjuknak visszahagyásával, hogy a vallás egykori kiváló hatásának nagy fokú csökkenése mellett tanuskodnának; az uralkodó még vallásos szertartások s eskü mellett illeszti fejére a koronát, de az első sorban nem a vallás, hanem az alkotmány érdekében történik s épen nem gátolja, hogy a vallás parancsai iránt indifferens legyen, vagy épen azok ellenére is intézkedjék; esküjének megszegése nem anynyira a vallás, mint az alkotmány megsértésének szempontjából bíraltatik meg; itt-ott a törvényhozás factorai közt a papság is szerepel, de nemcsak s nem is anynyira mint vallásos organum, hanem inkább mint a világi társadalom egyéb érdekeinek képviselője; a törvénykezés is eltűri, hogy eskü döntse el a pert, de csak kisegítésül, a profán bizonyítékok hiányában, melyeknek elsőbbségét az eskü felett a jog aggály nélkül elfogadja.

Megannyi kétségtelen tanujele ez, a fejlett jog önállósulásának a vallással szemben, melynek egykori nagymérvű közvetlen behatása a jogérzület öntudatosága mellett legnagyobb részt közvetetté válik, a menyinyiben a vallásos érzület a jogérzületre visszahatni meg nem szűnik; a miért is viszont a jog a vallástól sem tagadhatja meg erőteljes védelmét.

S miként a vallásnak, úgy az erkölcs s gazdaságnak is soká érzi közvetlen behatását, uralmát a fejletlen jogorganismus.

Ennek is számtalan példájával szolgálnak a germán eredetű jogok.

Köztük bolyongva legott megakad szemünk a tisztán erkölcsi momentumok egyik legszebbikén: a hűségen, mely mélyen ható erővel szövődik át életük nagy részén.

Nem rejlett-e a hűségben úgy a kiséretnek, mint az ennek közvetítésével kifejlett hűbériségnek, az ő s germán s középkori európai jogélet e két hatalmas intézményének mozgató ereje, életadó elve? hogyan szerepelhetett volna nélküle, a germán főnököt kísérőknek jogilag elészabott kötelmei közt, hogy a főnök java s dicsősége kedveért a magokéről föltétlenül lemondjanak, annak kedveért saját életüket is kockára tegyék? avagy a hűbéri jog szabályai közt, hogy a hűbéres szóval s tettel tisztelje urát, hogy álljon fel előtte, akár gyalog jár, akár lovon ül, hagyja őt maga előtt menni; tartsa kengyelét, midőn lóra ül napjában egyszer? kötelmek, melyeket a hűség vagy általán az erkölcsiség érzülete ugyan parancsolhat, a jog azonban ki nem kényszeríthet.

S midőn a jog megkívánja az alárendeltjéhez beszálló urtól, hogy sarkantyuját, kardját az ajtón kívül hagyja, nehogy az aszszonyt megijeszse, vagy meghagyja a földesur tisztjének, hogy a jobbágy köteles adóját kiméletesen hajtsa be, nehogy a gyermek a bölcsőben, vagy a tyuk szállóján felriadjon, s az esetben, ha a jobbágy neje gyermekágyban fekszik, csibe adóba csakis a csibe fejét vigye el, magát a csibét pedig a nő felüdítésére visszafelé dobja a házba; hogy a szegény embernek eltört kereke helyébe annak hazatérhetése végett mást adjon; hogy a szántóvetőket az udvar kapujában mindenki hónja alatt egy-egy kenyérrel ellátva várja haza; midőn a községet arra kötelezi, hogy a szülőknek, ha fiuk születik két, ha leányuk egy szekér fát ajándékozzon, a szolgálaton levő apát pedig arra, hogy a születés hírére rögtön haza siessen; midőn továbbá megengedi, hogy az útas ember útközben kiállott lova számára az út melletti gabnane-müből anynyit vághasson, a menyuyit egy lábbal az úton állva elérhet, a nélkül azonban, hogy valamit magával tova vigyen; vagy hogy az idegen útas szerszámai kijavítására fát vághasson, étvágyának, szomjuságának csillapítására három almát vagy körtvét, egy keztyüvel tele diót szakíthasson, csak hogy zsebébe mitse dugjon belőlük s a terhes aszszonyt is, ki a gyümölcsöt megkívánja, nagyobb bajnak megelőzhetése végett feljogosítja vágyának ilynemű kielégítésére: nem tűnik-e azonnal szembe, menynyire meghajol a gyenge alkatu jog az erkölcsiség közvetlen hatalma előtt, menynyire telik meg annak elemeivel?

Széles körben ismert tény az, hogy a régibb jog egyrészt a gonosztevőre büntetést szab, másrészt meg azt a büntető hatalom karja elől bizonyos menhelyeken elrejti. A bűnös, ki templom vagy kolostorba menekül, vagy csak valamely templomajtó gyűrűjét megfogja, vagy az országúton felállított keresztet átöleli: üldözői elől biztosítva van; itt-ott a halpiacz, a pénzverde, némely vendéglők meghatározott padja vagy szobája is nyújt ily menedéket; mi több némely középkori jognyilatkozatok szerint a jog még a bűnös menekülésének elősegítéséről is gondoskodik; pl. a folyam partjáig menekült gonosztevőt a csolnakosnak túlpartra kell szállítania; ha üldözője akkor éri utól, mikor a csolnak már a parttól el volt taszítva, ez csak a bűnös átszállítása után volt átviendő; de ha a csolnak a parttól még nem mozdult el, mire az üldöző megérkezett, mindkettőt fel kell vennie a csolnakba, a bűnös annak elő-, az üldöző annak hátsó-, a csolnakos pedig közben eső részében helyezkedvén el, túlpartra érve előbb a bűnöst kell kiszállítania, azután megfordítania a csolnakot s így az üldözőt is partra tennie.

Ha tehát a megszorultnak segélyezését parancsoló erkölcsi szabály s a bűnös büntetését szorgalmazó ugy erkölcsi mint jogi szabály özszeütközése esetében az utóbbinak kell magát megadnia, nem szól-e ez is a jog önállótlanága, erőtlensége mellett? sőt hogy a jog még a mereven erkölcsi kötelesség elmulasztásának megbüntetésében is eszközül szolgált, mutatja egy zofingeni késesnek esete, kit a 17-ik században egy birói ítélet, javai elkob-

zása mellett azért végeztetett ki pallossal, mert hajtörés alkalmával híres úszó létére senkit sem mentett ki a vízből, még nejét sem, a kit különben saját vallomása szerint nagyon szeretett; s még örömmel, köszönettel vette az ítéletet, mert annak következtében nem sokára lelkileg kedves életpárjával s a többi elmerültekkel együtt lehet.

Nem kevésbé tehetetlen a kiskorú jog szemben a gazdasággal s ennek elemeivel: elnézi, hogy az egyesek rendi állását, jog- és cselekvési képességét, szolgálataik, kötelezettségeik minőségét, nagykorúságuk idejét gazdasági foglalkozásuk döntse el; nem ellenezheti, hogy az ingatlan, a régi gazdasági élet e legelső rangú tényezője a gazdaság csekélyebb jelentőségű tárgyaival együtt a jogok s kötelezettségek alanyaiként szerepeljen; kénytelen tisztán gazdasági érdekű rendelkezéseket saját tételei közé fogadni, megszabván a föld mivélésének, javak termelésének, fogyasztásának, az építési anyagok felhasználásának, a ruházkodásnak, életnek módját, a használandó ételek, italok nemét, minőségét.

Nyilvánvaló ily tények alapján, hogy az erkölcsi s gazdasági élet elemei a legelevenebb közvetlenséggel működő, együttalkotó tényezői a fejletlen jogorganismusnak, mert még nem képes arra, hogy élettörvényét önmagából vegye, önmagából amaz idegen elemek segélye nélkül fejlődjék, azokon uralkodjék vagy épen szembe is szálljon velük; nem esoda tehát, ha kiterjeszkedik oly viszonyokra is, melyekhez ezeknek s a maga természeténél fogva semmi köze, vagy ha a saját körébe tartozó életviszonyokat oly oldalról is szabályozza, minőről vol-

takép csak az erkölcsiség vagy gazdaság volna hivatva azokat tekintetbe venni.

A mint aztán a jog a többi életfunctióktól mindinkább elkülönül, a nép mindinkább elzárkozó rendekre szakad, melyek közt az élet egyes ágai-ban a szellemi erők megoszolva külön-külön s mind öntudatosabban működnek, a jog mind határozottabb formákat ölt magára, a többi életfunctiók közvetlen benyulása mind nehezebb és ritkábbá válik, az idegen elemek onnan lassanként ki- és saját térre szorulnak, az erkölcs s gazdaság behatása csak közvetetté válik, elemeik csak indokait s előfeltételeit képezendik a jognak, mely mint határozott jellegű önálló organismus folytatandja lételét.

A jognak, a fejlődés kérdéses szakában egy további jellemző sajáttsága az anyagiasság, (materialismus), vagy érzékiesség (sensualismus). Minél éretlenebb még a népszellem, annál anyagiasb szabásuak, érzékiesb kinyomatuak annak productumai, tehát a jog is mind tartalom, mind alak tekintetében; mert az értelmileg még fejletlen, az öntudatos reflectálásra még képtelen, csak érezni és képzelődni tudó nép a külső jelenségek által teljesen lebilincseltek, csak az indítja meg lelkét, mi érzékei alá esik, mit szemével láthat, fülével hallhat, kezével tapinthat; s a míg egyrészt nem tud a külső jelenségek belsejébe behatolni, nem képes az azok által elrejtett, az azokat hordó ideát megragadni, másrészt a szemlélt tárgynak érzék alá eső s egészen mellékes sajáttságaitól sem tud eltekinteni, nem tud abstrahálni, hanem fogalmai megalkotásában az illető tárgy összes sajáttságai által ve-

zérelteti magát, fogalmai mintegy oda tapadnak az illető tárgy individualitásához s nem terjeszkednek ki a hasonnemű tárgyak egész körére, vagyis egyediek, nem általánosak, öszszerűek nem elvontak; s viszont az ily érzékies, anyagias szemlélési modor útján benne támadt érzelmeket, képzeteket is az érzékek által könnyen felismerhető anyagias eszközökkel képes csak kifejezni, tehát olyanokkal, melyek nem az értelemhez, hanem az érzékekhez és képzelődéshez szólnak. S az éretlen szellem ez anyagiasságát hiven visszhatárolteti a vele egykoru jog, mely minden részében lépten-nyomon magával vonszolván a nyers anyagot, csupa individualis concret tétéleket, intézményeket s fogalmakat tár elének ellentétben a kifejlett joggal, melynek tétélei, intézményei, fogalmai általánosak, elvontak, csak vonatkozva az anyagra, melyből abstractio útján kiváltak, de nem véve azt fel magukba.

Talán nem vétünk ily jelenségekkel szemben a jog ellen, ha aként nyilatkozunk, hogy miként a physikai organismusnak, ugy az ő organumai is annál durvábbak, idomtalanabbak, minél alantabb fejlődési fokon áll, s annál finomabbak, idomosabbak, minél nagyobb fokát érte el a fejlődésnek.

Még az abstractiora páratlanul korán megért s bámulatos bonczoló tehetséggel felruházott rómaiak régibb joga is erősen anyagias jellegű, de meny nyivel inkább az a középkori népeké, melyeknél mind sajátságos szellemük, mind életviszonyaik roppant változatossága folytán az elvonás mestersége roppant nehézségbe ütközött. Mily soká hiányzott náluk a jog abstract fogalma, melyet századokon át

az egyik vagy másik népnél egy vagy más formában külsőleg jelentkező népjog vagy tartományi jog konkrét fogalma teljesen kiszorított; mily nehezen s mily későn szülemlett meg náluk az abstract jog személyiség s jogtárgyiség fogalma. Az abstract jogszemély helyét a konkrét ember foglalja el, ki- nek arczára vésett nemzetiségétől, származásán, foglalkozásán vagy birtokán külsőleg észlelt társadalmi állásától, karjában nyilvánuló erejétől, testalkata documentálta nemiségétől eltekinteni nem tudtak; az elvont jogtárgy helyett ott látjuk az özszerű dolgot, az érzékekre ható különféle természeti sajátságainak az értelem által még meg nem dönthetett uralmával, minélfogva a kezdetleges jog az emberek és dolgok oly tulajdonságai szerint vesz fel külön tartalmat, melyek iránt, mivel teljesen mellékesek, a fejlett jog hideg közönnyel viseltetik; hasztalan keressük abban az elvont jogviszonyt, mert csak az embernek az emberhez vagy dologhoz való individualis konkrét vonatkozásai pillantanak felénk egész természetességükben, elevenségükben; hasztalan az elvont jogügyletet, mert csak az érzékek előtt változatos alakban külsőleg lefolyó cselekvények érzetik uralmukat. Innen aztán egy részt a roppant nagy *casuistica*, másrészt a naivság, természetesség a régibb jog intézkedéseiben.

Az imént mondottak bizonyítékai ismét sereg számra özoúlenek a középkori jogok kutatója felé. Annak mellözésével, mit csaknem mindenikünk tud, hogy a jog tartalma különbözök a szerint, a mint az ember azon törzsben, a melyben épen élt vagy egy másikban született, a mint nemes, szabad, félig

szabad, illetőleg polgár, jobbágy, szolga volt, a mint valamely dolog ingó vagy ingatlan, nemes vagy nem nemesi volt, háztartásra, női ékszerre, hadi szolgálatra, szántásra, kapálásra, legeltetésre, faizásra stb. volt rendeltetve: felemlítem, hogy a régibb jog az egyesnek individualis erejétől teszi függővé jogi s cselekvési képességét; képes-e pl. az ifju fegyvert forgatni, az öreg lóra ülni, bot s vezető nélkül járni; szerzett birtokát az egyes csak úgy ruházhatja másra, ha elég erős arra, hogy egy font aranyat egy helyről a másra vihet; a polgár rendelkezése attól függ, vajjon támasz nélkül tud-e a birói gyülekezet színhelyére menni s ott addig állani, míg annak színe előtt rendelkezését megtette; betegágyban fekvő csak azon adhat túl, mit ágya deszkáján keresztül önmaga szolgáltathat át, a paraszt embernek oly erősnek kell lennie, hogy egy holdnyi hoszsúságu barázdát szánthasson fel, az aszszonynak, hogy lakásától 20 ölnyi távolságra fekvő templomba mehessen; az újonszülött gyermek életképességét azzal bizonyítja, ha szemeit felnyitja s lármájával a szoba falait betölti; a férfit, mint fennebb láttuk, már születésekor többre becsüli a nőnél, kinek vérdíja félakkora, mint a férfié, kivételes lévén az oly udvarias jog, mely a nőét magasbra teszi a férfiénál; nő nem lehet tanu, eskütárs, gyám, ingatlan birtokosa; az újonszülött gyermeket egy csepp méz vagy tej éldelete menti meg a kitevéstől, míg kettős vagy hármas születés a házasságtörés mellett szólván, a kitevés jogosságát vonja maga után. Maga a házasság intézménye anynyira materialisticus jellegű, hogy a terméket-

lenség ténye egymagában nem csak annak felbon-
tására, hanem arra is jogosít, hogy a férj magát
más által helyettesítse; viszont helye van a színleges
házasságnak is, a menyaszszony, ha kedvese aka-
dályoztatva van őt nőül venni, hogy ennek részére
biztosíttassék, egyelőre valamely tehetetlen öreghez
adatik férjhez.

Nem kevésbé materialis kinyomatu a fejlődés
ezen szakában az egész vagyoni és öröklési jog. A
személynek nem az érzék elől elrejtett abstract jogi,
szellemi, hanem épen az érzék alá eső concret tény-
leges anyagi viszonyát a dologhoz veszi irányadóul
a dologi jog; nem az abstract, mindig azonos tar-
talmu tulajdon, hanem az özszerű, a személyek és
dolgok individualitása szerint változó tartalmu bir-
tok alapja az egész dologi jognak, maga a tulajdon
sem más még, mint egyedileg qualificált birtok; a
kötelmi jogban a személy s személy közti visz-
nyoknak jogi abstract minősége tényleges concret
változatosságuk uralma mellett elismerésre nem jut,
az öröklés is csak materialis birtokbavétele az el-
hunyt után fenmaradt egyes concret vagyonrészek-
nek, s nem spiritualis utódlás az elhunyt özszes va-
gyonjogi viszonyainak elvont egységébe, nem suc-
cessio in universum jus defuncti, nem folytatása az
elhunyt láthatatlan vagyonjogi személyiségének. De
az egyes jogintézmények alapfogalmainak ily anya-
giassága mellett nem-e szükségképeni maguknak ez
intézményeknek s az azokká szervült jogtételeknek
is anyagiassága. S valóban oly kirívó az, hogy már
az intézmények egyszerű leírása a tételek pusztá

hallása után is minden további értelmezés nélkü könnyen felismerhető, jól érezhető.

A láthatatlan dologi jog szerzése csak magának a látható dolognak megszerzésével lehetséges; e célból pedig az átruházónak előbb a dolgot ki kell bocsátani hatalmából, azután veszi csak a szerző annak tényleges megragadásával a maga hatalmába; ép ezért kell vagy a dolognak, vagy azt helyettesítő részének, pl. göröngynek, faágnak, szalmaszálnak, mint a feleknek a jogszerzési ügyletnél jelen lenniök; ha pedig a szerző fél jelen nem lehet, közvetítők alkalmaztatandók, kik előbb maguk szerzik meg a dolgot s aztán ruházzák azt s vele a jogot is át a tulajdonképi szerzőre az előbb leirt módon; a birtokos tényleges hatalmából kikerült dolog feletti jognak birói viszszerzésénél, a vindicationál e materialis actust a megragadást, a jog még a dolog egyéni minőségéhez képest természetes elevenséggel, naivsággal individualisálja is, pl. megkivánja, hogy a felperes jobb lábával a lónak mellső ballábára lépjen, balkezevel pedig annak jobb fülét fogja meg (mert jobb kezét a kard, ballábát a kengyel számára kell szabadon tartania); ha a ló nem vonta félre érintett tagjait, felperes győztes volt, különben birságot kelle fizetnie; a két szomszéd közti sövény vonalban álló fa azé, a melyik felé dől, két oldalról reá mért fejsze csapásaik következtében; ki másnak kerítésén ülő galambot lő le, megtarthatja, ha az udvaron kívül esik, különben az udvar gazdájáé marad; a kasból kirepült méhraj, másnak fáján telepedvén le, tulajdonosa három napon belül a fa tulajdonosával együttesen kell

döngesse a fát s a lehullott méheket visszazaveheti, a fán megmaradtak a fa tulajdonosát illetik; a pásztor a farkas által elragadott állatért kártérítéssel nem tartozik, ha testének valamely darabját előmutatni képes; az arató nő fejkendőjében vihet haza férjének gabnanemüt, de csak anynyit, hogy a kendő ki ne szakadjon, különben birság alá esik; nem községi tag, ha nappal vág fát s e közben kiált, a fa felrakása alatt pedig ostorával csattint s mégis rajta nem kaptatva a fával elindul, nem fizet birságot, míg helyben áll megzálogoltathatik, de nem ha már útra kel.

A kötelmi jog materialismusa mellett szólnak azon szabályok, melyek a kötelmek létesítését tárgyuk individualis különbsége szerint kötik külön formákhoz; melyek a még száron levő gabonát, a tőn függő szöllőt, vagy a véres ruhát minden további nélkül a szerződések tárgyainak sorából kitiltják: árveréseknél az árverezett dolog tényleges leütését azon időpontra teszik, a melyben az árverés kezdetén meggyújtott világító szer elalszik, vagy a gyertyába dugott pénzdarab annak leégésekor a földre hull; vagy a fizetni vonakodó illetve arra nem képes adóst szolgáljává vagy foglyává teszik a hittelezőnek, ki addig tartja magánál, míg adósságát ledolgoztatja vele, vagy míg tartását elunja, őt testileg gyötörheti, sőt miként a nem minden alap nélküli monda szól, magát annak testéből kivágott húsrész által is kielégíttetheti.

Az öröklési jogot illetőleg csak azt vagyok bátor főlemlíteni, hogy soká nem ismeri az a végrendeleti öröklést, nem a szülőnek gyermeke általi re-

praesentatióját, az öröklési képességet a testi ép- ségtől, mint egyik föltételtől teszi függővé; az örök- lési rendet a külön vagyonrészek szerint változtatja s csak a hetedik izben rokonokra terjeszti stb.

Legott honosabb azonban az anyagiasság, az érzékiesség a büntető jogban; mert ez már saját- szerű élethivatásánál fogva is ugyan az ember anya- gi érzéki természetével mint az érzékek alá eső külső cselekvényeinek materialis individualitásával sokkal nagyobb mérvben kénytelen számolni, sem- mint a jognak bármely más része, csak hogy a népelet fejletlen korában olyanynyira uraltatja ma- gát e materialis elem által, hogy a belső, a szelle- mi elem, az akarat, melynek ugy a bűnösség meg- állapításában, mint a büntetés kiszabásában föténye- zőnek kellene lennie, egészen háttérbe szorul, sok- szor teljesen tekinteten kívül hagyatik; büntet ott s bünteti azt, hol és kinél bűnös cselekvényről vagy mulasztásról szó sem lehet az akarat teljes hiányá- nál fogva. Legkirívóbb példa e részben az oktalan állatok büntetése; pl. a vetésben kárt tett lúd az illető szántóföldön felállított akasztófára huzatik; a kárt tevő négy lábu állatot a káros fél bal fülénél megfogva, keztyűjével megverheti; Németországban még a 16. században is hóhér által üttetett agyon birói parancsra egy disznó, mert egy gyermeket a bölcsőben megölt; Franciaországban a 15. század végén ugyanazon okból egy disznó formális birói ítélet alapján felakasztatott. Sőt egy tudós egyház- szolga az ő baseli chronikájában azt is meséli, hogy 1474-ben Basel mellett egy kakas elevenen égette- tett meg, mert rábizonyították, hogy tojt. A ház

urnőjén elkövetett erőszakosság folytán a ház leron-
tatik s a tény elkövetésekor benne volt élő lények,
szolgák, marhák, kutyák, macskák, libák, tyukok
halállal lakolnak, miért nem segítenek urnőjükön,
vagy miért nem teremtettek elő ily segítséget lár-
májukkal.

S megfordítva, mivel az érzék alá eső jelensé-
gek gátolják a szándékosság felismerését vagy száni-
bavételét, a jog nem tud be oly cselekvényeket, me-
lyeket a reflectáló ész nem tarthat bünteleneknek;
azért nem bűnös az apa vagy anya, ki ujonszülött
gyermekét kiteszi, megöli; a férj, ki házasságtörő
nejét ingben, köpenyben az udvarból kiüzi, ütlegek
között a falun végig kergeti vagy megöli; azért
büntetlen a tehetetlen aggastyánnak vagy a viador-
nak *campio* megölése.

Megesik rajta az is, hogy a bűnösségnek egy-
általán, vagy a bűnösség fokának megállapításában
a tényálladékkal vagy beszámíthatósággal semmi
összefüggésben sem álló külső körülményt vesz
alapul; így ha az agyonütött tettes fejével az ud-
varkerítésen belül fekvé találtatik, az udvar tulaj-
donosa büntelen, különben meg bűnös; tettenkapott
tolvaj nagyobb bűnös, mint a tetten nem kapott; a
gyilkos nem az, ha önmagát feladja, s bűnösebb,
ha a hullát utóbb kútba, víz vagy száraz galyak
alá rejti; az erdön átútazó ártatlan, ha kürtöl, kü-
lönben tolvajnak tartatik.

Magának a bünténynek s büntetésének fogalma
is egészen materialisticus. A fejletlen jogéletben nem
az elvont objectiv rendnek, hanem az egyesek vagy
az állam konkrét subjectiv jogainak megsértése volt

a bűnös cselekvény s nem a sértett jogrend, hanem a sértett jogosítványok helyreállításának eszközeként szerepelt a büntetés. Öntudatlan sugalata e felfogásnak, hogy fenforgó sértés esetében elégtételtől közvetlenül gondoskodni annak hivatása, kinek érdekeit az elkövetett sérelem közvetlenül érinti.

De az egyén és közület szerves viszonya amannak érdekét egyuttal ezévé is avatja s megfordítva, a mi az elégtétel szerzésnél egymás támogatására kölcsönösen kell hogy indítsa s kötelezze őket, még pedig annál erőteljesebben, minél anyagiasb még a közület, az állam önmaga, minél inkább tartatik ez tisztán csak az élő egyének élő öszszeségének, minél kevésbé volt külön az egyéni és közöntudat, minél inkább sejtí magát az egyes a közülettel, s viszont emez az egyessel érzélem, gondolat, akarat s ténykedésre nézve egynek.

E materialisticus felfogásban találjuk annak nyitját, miért bizta a régíbb jog a legtöbb bűntény megbüntetését a sértett félre, annak tetszésétől tévén függővé az állam büntető hatalmának, mint kiségitőnek igénybe vételét; de megfejtethő annak segélyével az is, miért hordják magukon a bűntényekre mért büntetések a bosszuzállás vagy kártérítés jellegét; a primitiv államot ugyanis, mely még azonos az egyesek öszszeségével, az elkövetett bűntény ugyanazon lelkiállapotba helyezi, mint az egyest; a mig szellemileg fejletlen egyes pedig nem az értelem, hanem a szív parancsát követi; a bűntény által felköltött fájdalom érzetében első sorban bosszút akar állani a tettesen, ég a vágytól, hogy a tettesnek a fájdalmat viszonzozza, innen a talio, a

viszonzás, a forbát büntetése: szemet szemért, fogat fogért; vagy a tettes részéről hason büntény elkövetését anyagilag lehetetlenné akarja tenni, a tény elkövetésének eszközül szolgáló tagon állván boszut, a hamis esküre emelt kezét vágja le, az áruló nyelvet szaggatja ki, a hazug száját veri meg; ha pedig a fájdalom érzete enyhébb, vagy idővel lecsilapul, a sértett fél hajlandó az engesztelődésre, a megbékélésre, a mikor is a csak érzéki élvezet ismerő ember megelégszik az ellenfele által szolgáltatott anyagi haszonnal; innen a különféle birságok nagy szerepe a fejletlen jogban. S e máris elég durva materialismus még feltűnően fokozódik a jogban, midőn a büntetések nagyságának megállapításában a legnagyobb casuisticával a feleknek, a cselekvény eszközeinek, tárgyainak s külső eredményének individualitása, a büntény természetét éppen nem afficialó sajátságaikkal együtt oly tulzott méltatásra talál, hogy a természetük lényegüknél fogva nemcsak ugyanazon nemű, hanem épen azonos büntények is külön nemű vagy külön nagyságú büntetéssel sujtatnak, mi sokszor a büntetésnek a tettehez való szerfölötti aránytalanságát vonja maga után. Azt hiszem, nem hazudtolhatja meg ez állítást az oly jog, mely testi sértés esetében a büntetést attól teszi függővé, vajjon a test valamely részéből kitört csont akkora-e, hogy 12 vagy 14 lábnyi távolban levő paizsra (scutum, Schild), medenczébe, vagy csészébe dobva, zörgése hallható legyen? vagy attól, mily hosszúságú az ejtett seb, vagy lehullott-e a vércsepp a földre, vagy a megsértett szemhéj tarthat-e még könnyet; vagy a mely az em-

beri test minden tagjának, s a tag egyes izeinek megsértésére külön-külön büntetést ró ki; vagy a büntetést a tettesre vagy a corpus delicti physicali körülményeire való vonatkozással szabja meg; pl. hányat lépett az erdőtolvaj, vagy hányszor fordult meg kocsijának kereke; a mi különben távolról sem ér fel a jog azon rendelkezésével, mely szerint a tettes az agyonütött vagy agyonlőtt kutyaért anynyi gabonát fizet, mennyivel a kutya teljesen befödhető, ha farkánál fogva oly magasra akasztatik, hogy orrával a földet érintse; vagy a mely szerint az ellopott ökör lenyuzott bőre töltendő meg liszttel a tulajdonos számára, vagy mely szerint valamely püspök megölője oly sulyú aranyat kell fizessen, mennyit a püspök testalkatához mért ólom tunica nyom.

Talán már elég is enynyi a fejletlen jog tartalmi materialismusáról; vessünk futó pillantást az alakira, mely a jog létesítésének s kifejezésének külső eszközein ölik szemünkbe. A forrás, a melyből a jog tételét meríti, végelemzésben a népnek jogérzülete; e tekintetben a jog nem is egyéb, mint a belső jogérzületnek külső nyilvánulása; nyilvánulhat pedig vagy közvetlenül egyöntetű cselekvények ismétlése útján, mint szokás jog vagy tételekké fűzött szavakkal kijelentett parancs útján mint törvény, vagy közvetve fogalmak segítségével eszközölt logikai kifejtés útján, jogászjog formájában; hogy az első nyilvánulási mód materialisabb a másodiknál, ez meg a harmadiknál, bizonyításra nem szorul; azt pedig, hogy a nép éretlen korában az első tulsúlylyal bír a második, és ismét a harmadik fe-

lett, mindenki természetesnek találandja, ki tudja, hogy minden következő nyilvánulási mód az előzőnél öntudatosabb reflexiot, elvontabb értelmi operatiót vesz igénybe.

Az eszközök, melyek a fogalmaknak s gondolatoknak egyáltalán, tehát a jogiaknak is külső kifejezésére, megértésére szolgálnak, mint tudjuk, a jelek és szavak. Első rangu szerepet visznek ezek közül a fejlődés kezdetén a legérzékiesebbek: a jelek, jelképek, symbolumok. Ha meggondoljuk, mily jó szolgálatot tesz ma az öntudatos elmélkedés, az elvont gondolkozás korában is a fejbólintás, a szemforgatás, az arczvonás, kézszorítás, tagmozdulás, vagy egy virágszál, koszorú, gyűrű, keztyű stb. gondolataink, érzeteink, akarataink megértése szempontjából: talán inkább fogjuk megbecsülni tudni a symbolumok horderejét a népek azon korára nézve, melyben kis gyermekekhez hasonlóan merő érzék és képzelődés voltak. E jelek: élő, élettelen, természeti vagy mesterséges dolgok, melyek tulajdonai, célja, rendeltetése stb. tapasztalásból ismeretesek, szolgálnak sajátyszerű alkalmazásukban arra, hogy a fogalmat, gondolatot, eszmét, szóval a szellemit testtel ellátva az érzékek által s ezek útján a lélek által felfoghatóvá, megérthetővé tegyék, hogy az érzékfölöttit érzékivé alakítsák, a távolit közelbe, a mélyen elrejtettet fölszínre hozzák; csak ily symbolumok segélyével képes az éretlen szellem megérteni, hogy valamely ember, dolog, viszony, ügylet mint jogalany, jogtárgy, jogviszony, jogügylet szerepel; csak az ezekkel végbevitt érzéki cselekvőség segélyével képes felfogni, mi a jogok, kötelességek

tartama, hatálya; megérti, felfogja egyszerre, öntudatos gondolkodás nélkül, nem kell még keresnie az értelmet, mert a symbolumok homlokára van az vésve.

Lehetetlen e jelek, képek s jelképes cselekvények végtelen sorát kimeríteni; bajos de fölösleges is azok mindenikének jelentését tüzetesen megfejtetni; de nem minden érdeknélküli néhány olyannak megértése, melyek a jog vagy életnyilvánulás terén még ma is jobbadán többé kevésbé szerepelnek. A fej, mint az öntudatos gondolkodás gyúpontjának az agynak hordozója, ép úgy mint a rajta szabadon tenyésző, kiegészítő részét s díszét képező haj, szakál vagy a kalap, mely ékíti s külső behatások ellen megóvjá: a személynek s az őt megillető jogképességnek, szabadságnak képviselője; azért volt jelezhető a beleegyezés vagy annak ellenkezője a fej mozdulataival, a jogképesség, szabadság telje a haj természetes hosszúságával, annak csorbítása ennek megnyirásával, az önállóság a fejretett vagy a feléje emelt kalappal, miként az önállóság hiánya, az alázatosság, az alárendeltség a kalap leemeléssel, lefelé tartásával.

Az ajak, az akarat parancsának, a szív érzelmének e természetadta tolmácsa, méltó jelképe lévén a tekintélynek s hűségnek, a hűbér urnak a vasallus ajkára nyomott csókjából ez ép oly könnyen megértheti, hogy amannak tekintélyében részes lett, a mily önkénytelenül adta tudtára a vőlegénynek s arának az első csók, melyre ajkuk kölesönösen nyílt, hogy egymásnak hűséggel tartoznak.

A kéz, az akarat elhatározásának leggyakor-

lottabb végrehajtója a láthatatlan akaraterőt, hatalmat jelenti; de a kéz munkájában az azt szedő keztyűnek, a belé illő botnak, kardnak is része van, valamenynyi osztozik hát a kéz jelképies jelentésében. Kik kezet fognak egymással, akaratukat egy és ugyanazon pillanatban egyesítik egymással, tehát megegyeznek, kibékélnek, a megkötött szerződést, házasságot, barátságot tanúsítják; ki kezeit összekulcsolja, saját akaratát köti meg, s midőn kezeit összetéve, tehát munkára képtelen helyzetben nyújtja másnak, csak azt ismeri el, hogy akaratnélküli, hogy megadja magát.

A távollevő, de göröngy, szalma képében közelbe hozott szántóföld, rét, erdő, kert, ház eladásánál nem hiába huzá fel a vevő az eladó keztyűjét, vagy vette át annak botját, a hatalom, a jog megszerzésének volt az szem elé tárása; a sértett fél is elég érthetően adhatá tudtára sértőjének a szemébe vagy szeme előtt földre dobott keztyűvel, hogy köztük a békének vége szakadt, akaratát, erejét szembeállítja az övével, tehát hadat izen neki, párbajra hívja föl; a kard, mely a küszöbön keresztül fektetve fogadta a férj lakába térő új aszszonyt, nem ugyan a leggyengédebben, de mégis csak eszébe juttatá ennek a felette álló férji hatalmat, valamint a gyülekezetbe egybesereglett nép abból, hogy a bíró a meghántott fehér pálczát kezében tartá, vagy felakasztá vagy ketté töré esetleg az elitelt feje felett, hiven megértette, hogy a bírói hatalom működése folyton tart, vagy felfüggesztetett vagy bevégeztetett, illetőleg az ítélet megmásíthatatlan, a bíró az elitélten többé nem segíthet.

Mig a kéz első sorban az akaraterőnek s jogi hatalomnak, de ezzel együtt aztán a physicali erőnek s tényleges hatalomnak is volt jelvénye; az emberi test fizetéstelen teherhordója, a láb viszont első sorban a physicali erőt, a tényleges hatalmat s ezzel egyuttal az akaraterőt, a jogi hatalmat is jelképezte; annak jeléül, hogy valamely ingatlan birtokba, tényleges hatalom alá vétetett vagy valaki más által legyőzetett, elég volt egyik lábbal a jószág talaján állást foglalni vagy azt az ellenfélre tenni. Ugyanily értelemben használtatott a lábbeli is. Kinek szándéka volt másnak tudtára adni, hogy hatalmat igényel felette, czipőt, papucsot küldött neki, melyet ez vagy lábán vagy vállán hordott; de ki önmaga köté fel másnak lábára a czipőt, alázatának, alárendelésének, tehát a maga fölötti hatalom átruházásának adá jelét. A völegények arájuknak saját czipőjüket küldék 'el, rendszerint a jobb lábra valót, mert a ballábbal a kengyelbe hágnak; de gyakran történt, hogy a menyaszszony új czipőt kapott völegényétől, ki azt olykor önmaga csatolá a menyaszszony lábára, melyet ez annak ölében helyezett el. A mint van történeti alapja a papucskormányféle kitételnek, ugy azzal hozható öszszeköttetésbe ama balhiedelem is, hogy a nő fog a házban úr lenni, ha balczipőjét völegénye csatolja fel neki, vagy hogy az új évben férjhez menend, ha az ó év utolsó estéjén lábáról levont s hátra felé dobott czipője az ajtó felé fordult orral esik le.

Bár menynyire csábítnak is a néma jelek, hogy ékesszólásukat tovább hallgassam, nem tehetem;

feladatomban a kifejezés második eszközéhez: a szavakhoz űz.

A szavak a fogalmaknak, gondolatoknak leg egyszerűbb, legközönségesebb s legalkalmasabb kifejezési mediumát képezik, sőt csakis a szavak, a nyelv segélyével fejezhetni ki azokat teljes határozottsággal a maguk valódiságában; nyelv nélkül legfőlebb képzetekről, de nem fogalmakról lehet szó. Ott találjuk azt minden népnél már a civilizatio legelső kezdetén, szerepel az a symbolumok mellett is mind fokozottabb jelentőséggel. De a kimondott vagy följegyzett szavak is a jog kiskorusága idején még nagyon anyagiasak. Hogy a kezdetleges nyelv képletekben, hasonlatokban szólamlík meg, szavai képletes, átvitt értelműek; hogy érzékek alá eső külső jelenségeket jelez s ily módon jelenti a velök vonatkozásban álló, de az érzékek elől elrejtett fogalmakat, gondolatokat; szóval hogy a szavak nem az értelemnek, hanem az érzéknek, képzeletnek szánt jelek: annak nem egy érdekes bizonyítékát nyújtja a jogtörténet.

A „hatalom“ szó helyett a symbolumának jelzésére szolgáló kéz, manus, mund, vagy száj, beszéd, os, sermo; a dologi jog helyett a szerzését symbolisáló gewerb, investitura szó használtatik; az egyén szabadságát azon törzsnek nevével látjuk kifejezve, melyhez az egyénnek tartoznia kell, hogy szabadnak ismertessék, szabad helyett „nyolczlábú“ is olvasható, a midőn a szabadsághoz legalább is nyolcz lábnyi ingatlan s azon levő két ökör s egy szekér vagy eke birtoka volt szükséges; képekben beszél a kiskorú jog a rokonság minőségéről s fo-

kairól is, midőn a lemenő, felmenő s oldalrokonságot egyszerően ölnek, kebelnek vagy oldalnak nevezi, vagy a különböző fokban rokonokat akként említi, mint a kik az emberi test egyes részein: a fejen, nyakon, vállon, könyökön, kéztőn, az ujjak izein vagy a körmön állanak, az apai rokonokat kard, az anyaiakat guzsaly vagy orsó rokonoknak, latinul egyszerően laucea és fususnak nevezi a férfiak illetőleg a nők symbolumai után; öl vagy köpeny gyermekekkel jelzi az örökbefogadott s utólagos házasság által törvényesített gyermekeket, kik örökbefogadás vagy törvényesítés alkalmával a szülő ölébe vagy köpenye alá vétetnek; a birót, mivel birtoka alapján szerepel ily minőségben, gazdag embernek, rachimburgnak, richehomme, a bünszerzőt véres nyelvnek, a büntett végrehajtóját véres kéznek kereszteli stb. De legszemenszedettebb tanúságai a materialisticus jogi kifejezéseknek a jogi közmondások, melyekben a régibb német jog kiválóan gazdag.

Azon jogtételt, hogy a szolgának, ki a város szabad polgárai közt egy évig s egy napig lakik, tehát szabad levegőt szí, szolgasága elévül, egy közmondás így fejezi ki: „a levegő szabaddá tesz“; az ez egyházi birtok el nem évülését így adja a közmondás értésül: „egyházi jószágoknak vasfoga van.“ „A leány megeszti anyját“ képletesen jelenti, hogy a felgyült fizetetlen bér magát a jószágot emészti fel; „vas marha soha sem hal meg“, arra utal, hogy a bérlettel átvett s elhalt marha azonnal újjal pótlandó; „véres kéz nem vesz örökséget“; az örökhagyó gyilkosa öröklésképtelenségének materialisticus jel-

zése; „medvét megkötni“ egy jelentésű azzal, a türelmetlen zugolódó iránt magát kamatfizetésre kötelezni. Ilyen s ezekhez hasonló, szebbnél szebb példák győznek meg a szóbeli kifejezések fennérintett anyagiasságáról; ezek felsorolását azonban mellőzni vagyok kénytelen, hogy a kiskorú jogorganismus egy további igen jellemző ismervéről az alakiaságról, formalismusról is szólhassak.

A jogorganismus bármely állapotában, legyen az még oly kezdetleges, vagy még oly fejlett, a jogi akarat, a jogviszony, a jogállapot, jog és kötelesség önmagában, valamely forma alak nélkül, legfőlebb elvontan gondolható, tartalmuk s ezzel együtt önmaguk nem nyilvánulhatnak, nem valósulhatnak, nem érvényesülhetnek.

E szempontból tekintve a formát, az nem el-
lentéte, hanem kiegészítő része a tartalomnak, mondhatni maga a tartalom, egy különös oldalról, a láthatóság, a szemlélhetőség oldaláról tekintve azt.

Ámde mennyire elütnek a kiskorú jogban szereplő formák a nagykoruban fennlévőktől!

A nagykoruban az egyes formák a legváltozatosabb tartalom közös keretével szolgálhatnak s ép ezért csekély számúak; a kiskoruban a tartalom egyéni különféleségéhez képest különböznek a formák, számuk ezért nagy; amabban a formák a legegyszerűbb alkatúak, könnyűek, gyorsan előállíthatók, ép ezért a jogi forgalmat csak elősegítik, emben ösztetettek, nehézkesek, lassú felfogásúak, szertartásos cselekvények vagy ilyenekkel kísért jelek, ünnepélyes szavakban állanak, melyek a jogi forgalmat érezhetően feltartóztatják; amott az alkal-

mas formák között szabad a választás s alkatuk is szabadon hajlítható, emitt a választás ki van zárva s alkatuk merev, hajlíthatatlan; amott az akarat az ur, a forma a szolga, emitt a kettő közti viszony meg van fordítva, vagyis a fejlett jogban, bármely akár a legünnepélyesebb formában nyilvánuló akaratnak is belső minősége döntő a nyilvánulás érvényére és hatályára; a fejletlenben tisztán a külső forma: a mint egyrészt az ünnepélyességekben netán mutatkozó hiány az akaratnyilvánulást, a megvalósulást, érvényesülést lehetetleníti, habár az akarat a leghatározottabb, a jog legkétségtelenebb, úgy másrészt a hibátlan forma mellett eo ipso hatályos az akaratnyilvánulás, megvalósul, érvényesül a jog, még pedig tisztán magából e formából, a kiejtett szóból, az elkövetett cselekvényből levont tartalommal, ha mindjárt maga az akarat szándéka, elhatározása netán ép ellenkező tartalomra irányult is; tehát akkora a forma hatalma, hogy egymagában képes oly eredményt is létesíteni, mely az akarat által célbavettél homlokegyenest ellentétes.

E merev formalismusnak szilárd alapja van egyrészt a fejletlen jogorganismus gyengességében, melynélfogva ez sokkal inkább rá szorúl annak erőteljes támaszára, semhogy azt nélkülözhetné, másrészt a gyermekies népszellemben, mely sokkal nagyobb gyönyörét találja abban, semhogy elejthetné.

E formalismus karöltve a fennebb ecsetelt materialismussal a kiskoru jognak kiválóan plasticus jelleget kölcsönöz, melynek a kifejlett csak egy pár igen halvány vonását őrizvén meg, ez méltóan pongyolának nevezhető.

Az idevágó meggyőző bizonyítékok körébe az előbb bemutatott symbolumokat is bevonhatnók, mert azok ép úgy a subjectiv akarat, jogviszony s jognyilvánulásának és érvényesülésének formái, mint az objectiv jogtételek, jogintézmények s jogfogalmakéi; de sokkal bővebben folynak a bizonyítékok, semhogy a már más czélből felhozottakat volnánk kénytelenek ismételten igénybe venni.

Válogassunk ki belőlök néhányat a középkori Európa jogában. Az eljegyzésnek a rokonság vagy a népgyűlés színe előtt kellett végbemennie; a völegény, ki eleve nejét megvásárlá, utóbb annak kifejezéseül, hogy hatalma alá akarja venni a nőt, szinleges vételárt kellett fizessen a családfőnek, míg ez a völegényt karddal övezé körül, ily módon jelentvén ki a hatalom átruházására irányult akaratát; a mint a nő ünnepélyes felavattatásakor kulcsokkal díszítettett, úgy elválás alkalmával tőle a kulcsok elvétettek; az elválásnak más formái: hogy férj s nő egy lepedőt téptek ketté, mindenik megtartván egyik-egyik felét; vagy a nő tanukat vitt az ágy és főajtó elé, mindkét helyen, harmadszor pedig a bíróság színe előtt kijelentvén, hogy elhagyja férjét; a házasságtörő nő egy guzsalylyal s négy denárral üzetett el férje által; hogy a nő a vagyonközösség netáni hátrányaitól menekülhessen, férje temetésekor a ház kulcsait vagy a maga övét kellett, hogy a sirra tegye, vagy utóbbit a bíróság előtt tanuk jelenlétében leoldja s átnyujtsa; különböző formálításai voltak a gyermekek törvényesítésének s adoptiojának is; pl. a törvényesítő egy három éves ökröt levágván, hátsó jobb lábáról a bo-

kán felül lehúzott bőrből czipőt készítettett; a törvényesítendő gyermeknek abba kell lépnie, mialatt a törvényes kiskorúakat karján tartja az apa, a nagykorúak pedig azután szintén czipőbe kell lépjenek; más formálítások a törvényesítendőnek térdre ültetése, utólagos házasság alkalmával, az övhöz való kötése vagy köpenye alá burkolása.

Hason ünnepélyességek az adoptionál. Nem megvetendő osztályrésze jut ugyan a formalizmusból a magánjog többi ágának is; de a dolog természeténél fogva legnagyobb szerepre van hivatva a formalizmus a birói eljárásban; ugyanazért csak még innen szakítom ki annak néhány példáját.

Már a törvényszék megtartása, a birói functio megkezdése ünnepélyes formálítások közt történik.

A bíró és társai a felekkel együtt a gyűlésen jelenlevő tömegtől elkülönítve foglalnak helyet; a germánoknál ősi időkben földbe vert vékony mogyoróveszszők körül vont zsinór, vagy fakorlát, deszkakerítés választá el őket a tömegtől, mely kör vagy négyszög alakban állott a korláton kívül; a bíró maga nap felé irányított arczaal, emelkedettebb helyen, széken ült, mely rangjához képest különbözőkép díszítettett, lábait egymásra, rendszerint a jobbat a balra rakva, felállása megszakítá a tárgyalás folyamát; mellette alantabb helyen az ítélő társak, scabinusok, schöppenek, jogmerítők padokon helyezkedtek el, a bíróval együtt vállra vetett mentével, fegyver nélkül; jobbról, tehát délfelől állt alperes; napfelkelte előtt nem kezdődhetett meg a törvényszék működése, napnyugta előtt már be kellett végeztetnie ügy, hogy a bíró s társai nap nyug-

táig már haza is kerülhessenek. Mihelyt a bíró meghántott fehér pálcájával kopogtatott, mindenkinek a legnagyobb csendben s rendben kellett maradnia, s különösen a hűbéri bíróságoknál oly anynyira, hogy ki helyét változtató, körültekintett, légy vagy szúnyog ellen védekezett, orrát futta vagy törle, csuklott, tüsszentett vagy köhögött, mint csendzavaró birság alá került. A tárgyalásban mindvégig uralkodott azon elv, hogy a felek az egyszer kimondott szóhoz kötvék, ezt jelenti a német „Ein Mann, ein Wort“, vagy a franczia „Puis que la parole est issue du corps, elle n'y peut jamais entrer“-féle közmondás. A szó, nem az értelem döntött; az ellenfél tisztán a szóból levonható consequentiákat érvényesíthet, ha mindjárt ezek a szoló akaratóval homlokegyenest ellenkeztek is.

Egy felperes a brünni bíróság előtt azzal vádolta ellenfelét, hogy a fején ejtett seb halált okozott neki; s a bíróság alperest felmenté, mert felperes azt állítá, hogy meghalt, holott él. Egy nő, ki állítá, hogy alperes elleni követelése bebizonyítására a félvárost tanuságul állíthatja elő, birsággal sujtatott.

Ime egy meggondolatlanul, hirtelen kiejtett szó a legkárosabb következményekkel, a legkétségtelegebb jog elvesztésével járhatott. Némely keresetekre s különösen a normann s anglonormann jogban igen sokra, meghatározott szólamok, formulák s ceremoniak voltak megállapítva; ki ezektől eltért, vesztes lett.

Alperesnek, ha tagadott, a keresetet szóról szóra kellett tagadnia, a kereset és tagadás szavai közti

öszhang hiánya, elmarasztalását vonta maga után, kivételesen pl. főbenjáró ítéletre irányzott keresetnél, a formahiba helyrehozását a bíróság megengedte ugyan, de néhol tulságosan kellett a hibáért lakolnia; pl. az anglonormann jogban mezitláb, öv nélkül, fedetlen fővel lánczra verve kellett a börtön földén éjet napot töltenie, egy nap csak kenyérral, másnap csak vízzel élhetvén, míg helyesebb feleletet tudott kigondolni.

Mindennemü nyilatkozatnak hangosnak, értelmesnek, világosnak, határozottnak s folyékonynak kellett lennie; hebegés, megakadás, szótag elnyelése, a hang reszketése, köhögés általi félbeszakasztása a beszédnek, a nyilatkozó hátrányára szolgált. Kiváló ünnepélyességgel, formalitással történt a bizonyítás, egyáltalán s legelső sorban az esküvel való bizonyítás. A bíró által előmondott eskümintát az esküvő félnek, vagy esküdt társának szóról szóra után kelle mondania, egyetlen szónak kihagyása, betoldása vagy megváltoztatása esküjét érvényteleníté; eskü alatt a kezét meghatározott helyzetben kellett tartani; rendszerint valamely ereklyére kellett a jobb kezét tenni s a hüvelyket erősen a többi ujjak alá szorítani, ki másként tartá kezét, vagy eskü alatt azt megmozdítá, vagy épen levé az ereklyéről, ügyét veszté. A határozott formulák szerint kihirdetett ítélet meghazudtolható, kárhoztatható volt a felek vagy általán a jelenlevők által, de a kárhoztatásnak (schelten, fausser, calumniare) rögtön kellett történnie; mihelyt az illető lábát megmozgatta, vagy épen helyét megváltoztatta volna, e jogától elesett. Eljárás végeztével a birói pálcza ketté

töretett, a birói szék s padok felfordítottak, s a bíróság közös lakomára távozott, melyen a befolyt bírságok is a költségek fedezésére fordítottak.

Nem akarom az eljárás formalitásainak végtelen sorát tovább követni, még kevésbé azok jelentőségét részletesen kifejteni, mert egy volna az magának az eljárásnak kifejtésével, a mi pedig ezuttal egyáltalán nem czélunk; de a felhozottak is meggyőzhetnek arról, hogy a forma, melyet — egy kitűnő jogtudós szavaival élve — méltán az önkény esküdt ellenének, a szabadság ikertestvérének nevezhetünk, ez utóbbinak nyügévé is válhatik.

A kiskoru jog jellemző vonásainak legszebbikét, mintegy koronáját képezi a költőiesség, melyet hallgatással nem mellőzhetek.

Dús tenyészetnek örvend abban a költőies elem, mely majd derülten, majd komoran int felénk emlékei mindenikéből, hol felmagasztalva, hol meg leverve a kedély hangulatát. Hogyan is ejtethné el a költészetet azon jog, mely nem zárkózott még el az élet többi nyilvánulásai elől, hanem nyitva áll azok közvetlen behatásának, nyitva különösen a vallásának, a kedély e legmélyebb költészetének? hogyan hiányozhatnék a phantasia e szülöttje oly kiskoru nép jogából, a melynek szellemi működésében a reflectáló értelem helyét ép a rohamos képzelődés foglalja el? lehetne-e a kiskoru jog költőies jelleg nélkül az, a minek szükségképen lennie kell: az életviszonyoknak öntudatlan, természetyszerűleg naivul fejlett productuma, a naiv, költőies népszellem hű visztükre? Bizonyára nem.

Már a gondolat — ha ugyan a lélek legelső képzeteit úgy neveznem szabad — már a gondolat, melyet minden kezdetleges miveltségű nép a jog legelső eredetét, nyilvánulási alakját, érvényítési módját illetőleg táplál, poëticus: istenek, félistenek, az istenségnek főként papjai, profétái a hagyomány szerint azok, kik elsők alkottak jogot, hoztak törvényt, melyet cithera, ének gyújtó hatásu hangja vagy az ég lelketrázó dörgése mellett jelentettek ki; ők az első birák, ők sugalják esetről esetre az ítéletet még soká, a midőn a képzelődés már nem ruházza fel többé magát a birót isteni tulajdonokkal. S midőn a népet a benne működő jogérzés s az élet parancsoló szüksége öntudatlanul arra kényszeríti, hogy önmaga nyilvánítsa, érvényesítse jogát: jelekhez, jelképies cselekvényekhez nyúl, melyek közt a legelső helyet ismét csak vallásos tiszteletének kiváló tárgyai, a természet elemei, élő s élettelen lényei foglalják el; majd meg, a midőn fogalmait, gondolatait már szavakba fűzni képes, a hagyomány s történet tanúsága szerint versekbe önti jogát, melyet hosszú időn át nyilvános helyeken elénekeltet, ily költőies alakban szállítván azt át a későbbi nemzedékekre; első jogtudósa isteni ihletségű, theologicus poëta, első joga isteni sugalatu, theologicus pöema; s még akkor is, a midőn már az isteni eredet nymbusával környezett, de tényleg szokás útján fejlett jogát, hozott törvényét írásba foglalni kezdi, ennek formája továbbra is fentartja még a poëticus jelleget: a feljegyzett jog, írásba foglalt törvény nyelvezete a nép nagyobb kisebb költőies talentumához képest több kevesebb

költői figurával van díszítve, minők az alliteratio, tautologia, mérték, rím, a különféle metaforák s allegoriák, mely utóbbiakban a jogi közmondások kiválóan bővelkednek.

Ily módon nyer az elvont jogfogalom, a száraz jogi kifejezés üdeséget, elevenséget.

De a tisztán formai poésisnál sokkal elragadóbb, s — legalább a jogászra nézve — sokkal érdekesebb ez, mely a jog tartalmán árad szét; fussunk, de csak rövid időre, ehhez át.

Miként a költészet az emberi életben, úgy a kiskorú jog is a maga uralmi körében, valamely jogi cselekvény idejének, jogkötelezettség tartalma, terjedelme határának kijelölésében, megállapításában az ismeretlent, határozatlant, változót, véletlent szereti szerepeltetni az ismert, határozott, változatlan szükségképeni helyett.

Az élettelen, lelketlen dolgoknak éltet, lelket tulajdonít, az öntudattal nem bíró élő lényeket azal ruházza fel; ezzel kapcsolatban azt, mi természeténél fogva csak jog tárgya lehetne, annak önálló alanyává avatja: s nem-e a költészet kizárólagos sajátja, lelketlen, öntudatlan lényeket az embert jellemző akarattal, érzelmekkel, szenvedélyekkel felruházni, azokat personificálni?

A költő képzelet-alkotta hősének jelleme határozott, hajlíthatatlan, akarata, érzülete heves indulatosságban tör ki a gáztett láttára, melynek megtorlását nem csak a maga, hanem azon egész kör kötelességének tartja, melyben mozog; ugyan ily drámai jellem- s szereppel látja el a költőies jog a jogában sértett felet, jogának birói érvényesítése,

az elkövetett bűnténynek megtorlása szempontjából. Már a kiskorú jog anyagiasságának s alakszerűségének fennértett több példáján is szemléltethető e költőiesség, de nagy számmal kínálkoznak ennek amazoknál szebb bizonyítékai is.

Ilyen a jog azon rendelkezése, hogy a vérrokon, kinek hozzájárulása szükséges a családi jószág elidegenítéséhez, ha erről étkezés közben értesül, kését megtöröletlenül dugja hüvelyébe, a midőn még csak egyik cipőjét veté le, húzza fel hamar újból vagy vegye kezébe, egyik lábáról lehuzott nadrág szarát pedig fogja kezébe s így fusson joga érvényesítésére.

Középkori jog nyilatkozatok szerint a jurisdicció addig terjed, a meddig egy kakas, mely a két községet elválasztó patak hidjára állittatik, egyik szemével lát, miután a másik kiszuratott; a jog addig tart, míg a nap süt, a világ áll, vagy a még a szél fuval, a kakas kukorikol, a hold világít; az egyes addig terjedő földet vehet birtokába a meddig jobb kezével ballába alatt egy kalapácsot eldobhat, vagy a meddig kürtje hallszik, ha magas hegyre állva belé fű, vagy anynyit, a menynyit egy pár ökörrel az alatt, hogy tulajdonosa fürdik, vagy délben alszik, körülszánthat; a vitás határ oda helyeztetik, hol két egymással szemben futó egyén ösztetalálkozik; útnak oly széles tért kell fennhagyni, hogy azon egy aszszony valamely kocsi vagy Szent Mihály lova mellett két oldalt, fehér ruhájának bemocskolása nélkül elhaladhasson.

Personificál a jog, midőn egyes állatokat kártétel esetében birság fizetésére kötelez, másokat

viszont az alúl felment, pl. a vérvörös színű bika much! much! kiáltásával szabadon járhat kelhet mindenüvé; ha valaki lakában egyedül lévén, megtámadtatik, tanukúl kutyáját, macskáját vagy kakasát kell a bíróság elé állitania.

Drámai szerepe van, az erőszakot szenvedett nőnek, midőn szomorú arcuzal, széttépett ruhával, kibontott hajjal, kezében fátyolával kell siránkoznia, kiáltoznia, minek hallattára mindenki köteles munkáját legott abba hagyni s segítségére menni; s midőn a tettes eleven eltemettetésre ítéltetik, a nőnek kell a sírba helyezett bűnös szívének irányzott hegyes karóra három ütést intéznie.

Nem épen megvetendő azon adag, melylyel a nép humora járul a fejletlen jog költészetének emeléséhez, midőn a pajzánságot, éleztet, gúnyt, különczködést mint a költészet meg anynyi elemét juttatja a jog egyes rendelkezéseibe, intézményeibe. Egyik-másik jogtétel az alanyt oly jogositványokkal ruházza fel, oly kötelezettségeket ró rá vagy azokat oly feltételekhez köti, melyek gyakorlása, teljesítése impracticus, mert túlzottak, lehetetlen, mert csak látszólagosak; olykor meg oly természetűek, hogy azok valósítója nevetség vagy gúnytárgyává tétetik; néha meg ép ellenkezőleg, a legkomolyabb, legfontosb jogot s köteletséget megvalósítotttnak tekintti oly cselekvény által, mely e célra határozottan s szemlátomást alkalmatlan; szóval vagy tuloz, vagy egyszerüen tréfál, pajzánkodik, gúnyol a kiskorú jog, vagy tréfásan, pajzánúl, gunyorosan ad meg vagy von el valamely jogot, kötelez vagy büntet, mint az életre való gyermek, az életben tájé-

kozatlan ifjú. E nemű rendelkezésekben határozot-
tan legdúsabb a régi german, s ebből fejlett né-
met jog.

Igy túlozza az ép erejű ember vagyon rendel-
kezési jogát azon jogtétel, mely szerint az holmiját
egy kutya farkára kötheti; vagy a patakba dobhat-
ja; túlozza a pásztornak ébren létre való kötelezett-
ségét azon szabály, hogy a pásztor, ha nyugton
áll, botjának hegyes vassal ellátott egyik végét lá-
bára, másikát pedig álla alá illeszsze, hogy el ne
aludhassék. Ki nem látja első pillanatra a gúnyt,
a tolvaj, a rabló, a törvénytelen gyermek, a via-
dor, a játékos elleni jogsérelmekre szabott birsá-
gokban, melyek két seprű s egy ollóból, egy adag
szénából, paizs csillám ember árnyból állanak vagy
egy fiatal meg nem szelidített, s a dombról lefelé
üzött tehénből, melyet az illetőnek frissen olajozott
keztyüvel, simára nyirt farkánál fogva kell feltar-
tóztatnia. Mily tréfásan zárja ki a jog a községi
köteléken kívül álló nemest, vagy urat a községi
szántó, vagy erdő fölötti igényekből, midőn elren-
deli, hogy a község szántóföldjéből annyit tart-
hasson meg tulajdonúl, a menynyi egy utána futó
fegyvernök fejére tett paizson megmarad, vagy hogy
az erdőn galyat törhessen, melylyel lovát legyezheti;
azt azonban az erdő végén dobja vissza az erdőbe.

Mily tréfásan kötelezi a jog a községi tisztet,
hogy a neki járó failletmény birtokba vételével a
községi favágatás idejéig várakozzék, midőn jogot
ad neki arra, hogy ha fáját addig lábon hagyni
nem akarná, azt selyemszállal akaszsa az égre,

nehogy a többi fát megijeszze; hason kedélyességgel sújtja a gonosztevő megbüntetésére illetékes, de annak átvételében késedelmes bírót, midőn a letartóztatót arra kötelezi, hogy ha a bíró a gonosztevő átvételére kiszabott helyen s időben meg nem jelenik, selyem- vagy czérnaszállal kösse valamely tárgyhoz, például oszlophoz, vagy a lajtorja harmadik fokához.

A fejletlen jogorganismus azon része, melybe a néphumor a legtöbb költői elemet ülteté át, a büntetőjog, melytől néha túlságos vadsága, iszonyatos kegyetlensége daczára sem tagadhatni meg a költőies jelleget.

E vadság s kegyetlenség, mely a kezdetleges nyers erkölcsi érzülettel természetes öszszhangban áll, fellázítja ugyan a humánus érzületet, de viszont ellensúlyozza annak hatását egyrészt a tántoríthatatlan becsületérzés, mely a jog ama vad kegyetlen intézkedéseit sugalta, másrészt a vele szemben nem ritkán észlelhető kimélet, szelidség is, mely a legfinomabb érzelmű nép büntető codexének is díszére válhatnék.

Ím itt néhány példája a büntetőjog poësisének.

A fejen ejtett seb az esetben von maga után büntetést, ha az akkora, mint a naponként misét mondó pap körömfeketéje; a háztulajdonos megbüntethető, ha háza tetején akkora lyuk találtatik, hogy azon egy szamárfog bedobható; a tyúk oly messzire kóborolhat büntetlenül, a mily messze a házi aszszony a házgerinczen állva, balkezével egy hegyénél megragadott sarlót jobb lába alatt eldobhat.

Sok árnyalattal jelentkezik a humor, a poésis a büntetések kiszabásában; a gonosztevő a tűz közelébe behelyeztetik a lángok felé fordított meztelen talppal, vagy evező nélküli csolnakra bizatik sorsa, vagy mézzel bekenve a meleg napon a legyek csípeéseinek tétetik ki; levágott füle kezébe adatik, zsebébe dugatik, az elevenen eltemetettnek sirja tövis-sel díszített, néha nyílás hagyatott rajta, melybe cső illesztetett, hogy azon keresztül étel vezettség szájába.

Az ölyv tolvaj vad büntetése, hogy húst téve csupasz mellére, azt onnan az ölyv által megégethesse; csekély pénzbírság által váltható meg, így a kutyatolvajnak különös büntetése, mely szerint a nép szeme láttára a kutya hátsó részét meg kell csókolnia.

Megfordítva a kutya által történt emberölésért fizetendő fél vérdíj enyhébb büntetése helyett a megölt örököse mint felperes követelheti az egész vérdíjat; de ez esetben a kutyát egyik ajtó fölé kell akasztania, s ott lógva hagynia, míg egészen elrotlad, s felperesnek csakis ezen ajtón szabad ki-be járni; vadul parodisálja a forbát büntetést a fejletlen jog, midőn azt, ki egy határkövet kiszánt, ennek helyére övig beásatja s fejét leszántatja, vagy fejével lefelé ásatja be, s a határkövet lábai közé helyezteti; hason paródiák az erdei büntényeknél a középkori jog nyilatkozatokban nagy számmal fordulnak elő.

Utólérhetetlen a germán humor a gúnyoros büntetések kiszabásában. Ilyen az, mely szerint a gonosztevő pocsolyán úszó kosárba téve a pocsolyába

nyomatik, vagy ilyen kosárba ugrasztatik, hogy bepiszkolva a nézők gyönyörűségére tovább iramodjék, vagy a hűtlen szolgálé, kit ura ahelyett, hogy bilincsbe verne, hordó alá dug, melynek tetején sajtot, kenyeret s egy tálvizet helyez el.

Nem nagyon megtisztelő a perlekedő, veszekvő nők büntetése sem, mely egy selyemzsinórral be-kötött zsák zabból áll; még kevésbé az, a férjét megverő nő büntetése, midőn szamaron visszafelé ülve s annak farkát kezében tartva kell a helységben végig vonulnia, s a férj, a menyinyiben nem hátulról tehát nem védtelen helyzetben veretett meg, köteles a szamarat vezetni; a nő ki más nő becsületében gázol, kövel nyakában járja be a községet, mialatt előtte-utána kürt fuvatik; a tolvajjal vagy bűvöző zsidóval együttesen két oldalt farkasok, vagy kutyák akasztattak fel lefelé irányzott fejekkel; a vízbefulasztásra ítélt nők, főleg varázslók kutya, macska vagy kígyó társaságában varattak a zsákba, melylyel vízbe dobattak, a nő kinek törvénytelen gyermeke született, mezitláb, hátul levágott ruhában, lenyirt hajjal kellett, hogy gyermekét a templomban körülhordja; becsületveszített lovag sarkantyutlan csizmában járt, patkó s nyeregnélküli lovon ült, melyet háncskantárral kormányzott. A büntény elkövetése alatt agyonütött gonosztevő büntetésül a keresztúton temettetett el, s hullája ép úgy mint az öngyilkosé is, a küszöb alatt ásott lyukon vitetett ki a szobából.

De nem folytatom tovább e már is kelletinél hosszabbra nyúlt szemlét, mely a jogéletnek anynyi idegenszerű jelenségével ismertetett meg. Bú-

csut veszek immár a kiskorú jogtól, melynek jellemét nem is kimerítően, hanem csak főbb vonásai-
ban kívántam ecsetelni; búcsut azon hő ohajtással,
vajha a fogalomszerűleg kifejtett nagykorú jog, mely
élő forrását, további kifejlesztésének hivatott kö-
zegét, mind kifejezettebben egy külön tanult, reflec-
táló, öntudatosan működő jogász osztályban, mint
a nép jogi érzületének letéteményezésében bírja, a
jogi érzületnek ép oly hű vissztükreként jelentkez-
nék, mint ama kiskorú jog; mert csak ily minősé-
gében ellensúlyozhatja azon hideg közönyt, vagy
épen ellenszenvet, melyet fogalomszerűsége s ezzel
járó elvontsága által maga ellen, mint valamely
betolakodó idegen felsőbb hatalom ellen a nagy lai-
cus néptömegben oly könnyen felkölt és csak ak-
kor bocsáthatja mélyen gyökereit a népéletbe, lehet
annak szolgálja s ura, a nép jólétének szilárd biz-
tosítóka, fejlődésének hatalmas tényezője: ha a nép,
saját* lelke s szíve súgalmát ismerve fel benne, ré-
szére a talajt önmaga ássa meg.

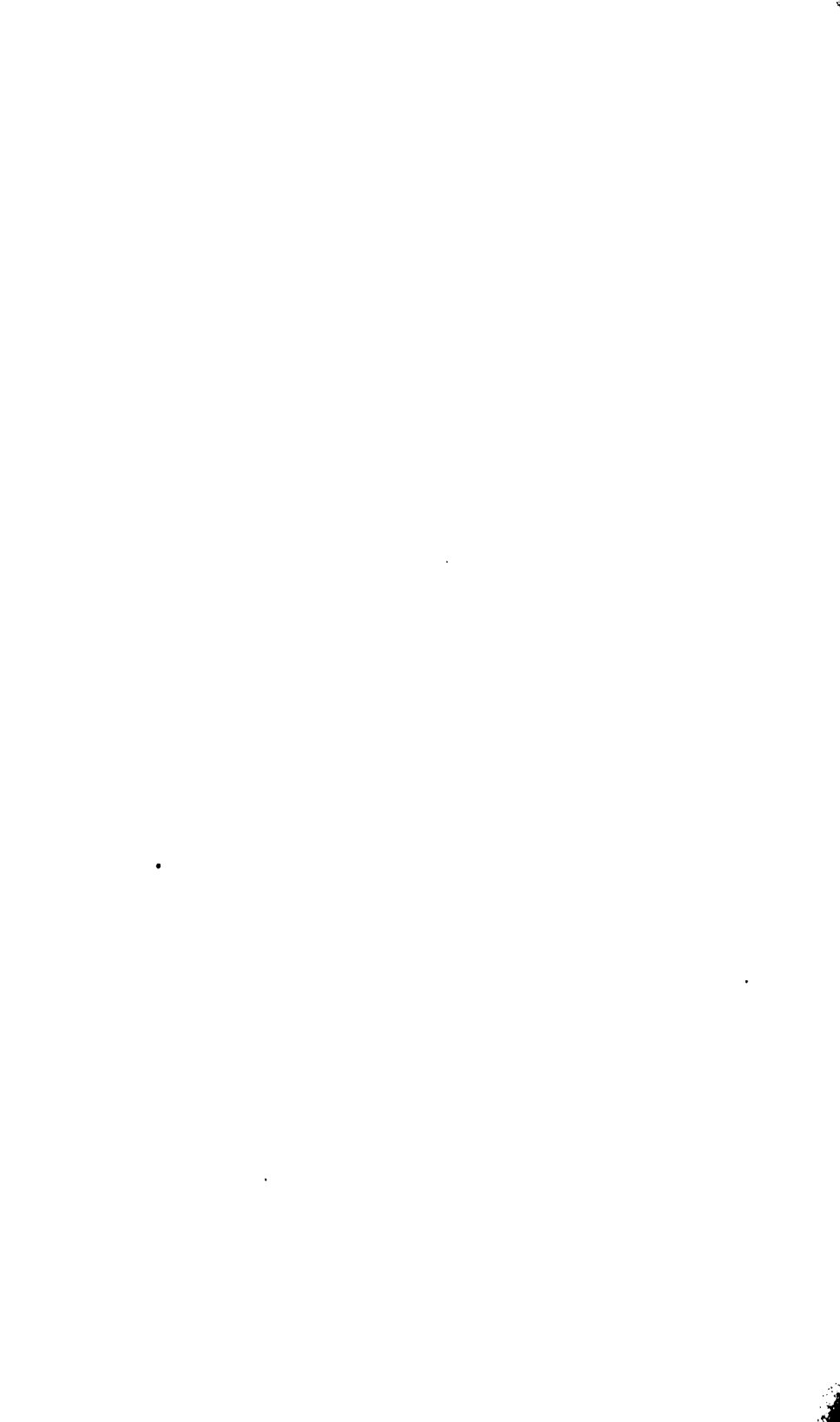
III.

AZ EGYETEMI TANÁCS ÉS A NÉGY TUDOMÁNYKAR

JELENTÉSEI

AZ 18⁸⁰/₈₁ TANÉVI

PÁLYÁZATOK EREDMÉNYÉRŐL.

I.

Az egyetemi tanács jelentése.

Az egyetemi tanártestület által Deák Ferencz emlékére tett alapítványból, 250 frt pályadíjjal kitűzött következő pályakérdésre:

„Adassék elé az öszszetett államformák természete, azok létrejöttének oka, az egységes államformákkal szemben becsé vagy hiánya és előforduló főbb fajai; s mind e szempontoknak a fennálló hazai államviszonyokra való alkalmazása mellett, fejtessek ki különösen: vajjon a Magyarországot és Ausztriát öszszekötő intézmények alkotnak-e öszszetett államformát s ha igen, miben hasonlít az más öszszetett államformákhoz, vagy miben tér el azoktól?“ egy pályamunka érkezett be „*Excelsior*“ jelige alatt.

E pályamunka Dr. Concha Győző, Dr. Lindner Gusztáv jogkari és Dr. Ladányi Gedeon bölcsészeti tanárokból álló bizottságnak adatott ki, mely a következő birálatot nyújtotta be e munkáról:

Tekintetes egyetemi tanács!

Van szerencsénk a Deák Ferencz pályadíjra beérkezett s „*Excelsior*“ jelíggel ellátott ily czimű pályamunkát: „Az államegyesületek tekintettel az Ausztria és Magyarország közötti viszonyra,“ \cdot /. alatt idezárva, arról véleményünket tisztelettel előterjeszteni.

Nem mondhatjuk, hogy a fennebbi pályamunka a kitűzött kérdést a tudomány mai állásának megfelelőleg megoldotta volna, sőt azt sem, hogy az öszszetett államokra vonatkozó controversiát minden irányban kellőleg méltatta, annak egész horderejét felfogta volna.

Pályázó 183 negyedrért oldalra terjedő értekezésében érinti ugyan a kérdés valamenynyi főbb pontját, de azok lényegébe csak itt-ott hatol be; az eddig uralkodott tantól eltér, mint újabban sokan, de eltéréseit nem bírja eléggé indokolni; a politikai életet geometriai szabályosságú fogalmakkal vetve öszsze s elfeledve, hogy az öszszetett államok mindig eltérések a szabályos alaktól, eredményeiben nem lehet kielégítő; az államot kizárólag a jog szempontjából akarva magyarázni, nem merítheti ki annak teljes tartalmát; a kérdés főnehézsége elől, mely abban öszzpontosul, hogy az öszszetett államban a rész államok részszerű szuverenitása hogyan maradhat fenn az öszszetett állam szuverenitása mellett, az által tér ki, hogy az öszszetett állam fogalmát elveti és helyébe az államegyesületét teszi, mely meghatározása szerint két vagy több államnak önálló államhatalom megtartása mellett lé-

nyeges államfeladatok közös megvalósítására irányzott kapcsolatát jelenti.

Ilyképen egész megoldása tulajdonkép csak megkerülése a nagy nehézségnek, mely az elmélet és élet előtt különösen az észak-amerikai szövetség létrejöttével felmerült, s melyet Modison úgy fejezett ki, hogy Északamerika alkotmánya „is in strictness, neither national nor a federal constitution, but a composition of both.“

Elteltekintve ezektől, pályázó a kérdéssel távolabbról összszefüggő államtani tételekre nézve nagy hibákat követ el, de különösen tökéletlen, minden alap nélkül való fejtegetése a 85—110 lapig, a hol a szuverenitás fogalmát alkalmazza a szövetséges államra.

Ha mindezek daczára a Deák Ferencz pályadíjat pályázónak kiadhatni véljük, teszszük ezt nemcsak a kérdés nehézségére való tekintettel, teszszük nemcsak azért, mert pályázó nagy szorgalmat tanusított és el nem lankadva dolgozatán újabb és újabb javításokat tett, ugyanis alig lehet kétséges, hogy pályázó ugyanaz, ki a kérdés megoldását már a mult évben is megkíséرتette; de teszszük pályázónak a hibák és hibás nézponok daczára nyilatkozó tehetségére való tekintettel.

Egész dolgozata összszefüggő egész, mutatja, hogy pályázó bir nagyobb anyagot általános elvekkel átkarolni, a részleteket pedig sok helyt éles megkülönböztető és ítélő tehetséggel elemezni s így dolgozatának hibássága daczára is a pályadíjra érdemes.

A tekintetes tanácsnak különös tisztelettel Kolozsvárt, 1881. május 18-án, alázatos szolgálói Dr. Concha Győző, Dr. Lindner Gusztáv, Ladányi Gedeon.

Az egyetemi tanács folyó évi május hó 25-én tartott rendes ülésében e birálat alapján egyhangulag határozta, hogy a munka szerzőjének a 250 frtnyi jutalomdíjat kiadja.

A jeligés levél ennek következtében felbontatván, kitünt, hogy annak szerzője: **Melezer Vilmos** végzett joghallgató.*)

II.

A jog- és államtud. kar jelentése.

Tekintetes egyetemi tanács!

A jog- és államtudományi kar által sz. kir. Kolozsvár városa alapítványából az 18⁸⁰/₈₁ tanévre hirdetett pályázatok eredményére vonatkozólag van szerencsém a következő jelentést előterjeszteni.

A kar által kitűzött 21 pályakérdés közül hét-re érkezett egy-egy pályamunka.

1. A 2. sz. alatti római jogira „A querela inofficiosi testamenti kiindulási eszméje és további fejlődésének története a római jogban.“ Jutalma 80 frt. „*Per aspera ad astra*“ jelige alatt beérke-

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

zett egy dolgozat, mely megbirálás végett Dr. Farkas Lajos és Dr. Plósz Sándor ny. r. tanároknak adatott ki, kik e dolgozatról a következő véleményt adták:

Ezen k. tudomány-egyetem jog- és államtudományi kara által az 18⁸⁰/₈₁. tanévre kitűzött pályakérdések közül: „A querela inofficiosi testamenti kiindulási eszméje és további fejlődésének története a római jogban.“ „*Per aspera ad astra*“ jeligés és 287—18⁸⁰/₈₁ jk. sz. alatt beérkezett dolgozat, a Tkts. karnak f. évi april 8-án tartott üléséből megbirálás és véleményes jelentés czéljából tisztelettel alólírottaknak adatván ki, van szerenesénk ebbeli előterjesztésünket a következőkben megtenni.

A beadott dolgozat alakjára nézve a pályázati szabályok szerint van kiállítva és a kitűzött kérdést 288 negyedrést oldalon a következő beosztás szerint tárgyalja:

Előre bocsátván segédeszközeinek névszerint összeállított jegyzékét, a bevezetésben (1—10 old.) röviden elmondja, hogyan volt a legrégebbi római jogban a legközelebbi vérrokonoknak anyagi érdekről halálesetére gondoskodva. Ezután átmegy a querela keletkezési okainak, alapeszméjének és annak kimutatására: mi módon törekedett a tudomány és gyakorlat azt a fennálló örökösödési rendszer keretébe beilleszteni (11—23); a mire a munkálat további folyamában (23—175) dogmatikus és analitikus módon kifejteni törekszik a querelának előfeltételeit, jogi természetét és sikerültének esetében annak hatályát a következő részletesebb beosztás szerint: a) kik voltak a querelának megindítására

jogosítva (23—58); *b*) mik voltak a megindíthatás feltételei és minő kereset volt az (58—97); *c*) kik ellen lehetett azzal fellépni (98—129); *d*) minő eredményre vezetett a panasz (129—148), közbevetve tárgyalván még *e*) az accrestiot és successiot a querelánál (149—161) és végre *f*) az elévülésnek és a keresetről való lemondásnak feltételeit illetőleg annak következményeit (162—175). Ezek után tárgyalja a justinianusi törvényhozásnak a régiebb jog reformálására irányzott intézkedéseit, különösen a 18 és 115. Novella vonatkozó részeit (175—236), kimutatván, hogy minő feltételek alatt kiknek és mily eredménynyel engedé meg az új jog a querelát. Végre a 237. oldalon egy pár tételben megállapítja a 115. Novellában foglalt újítások viszonyát a régi joghoz, a 238—288 oldalakon pedig irodalmi és forrás idézetei találhatók.

A mint ezen tartalom-kimutatásból kivehetni, pályázó eléggé iparkodott a kitűzött kérdést egész terjedelme szerint tárgyalni, s e tekintetben dolgozata nem is eshetik kifogás alá. De annál több hiány mutatkozik a kivitelnél. Mindenekelőtt jellemző, hogy pályázó is úgy mint más elődjei abban a bajban szenved, hogy dolgozatának érdemét az összeirt anyag mennyiségében és nem minőségében keresi; egy könyv terjedelmére vágyik, a miből azután perszé, akadályai és ezekhez mért erőtlensége önként előtérbe jutnak. Ily irányban tárgyalva ugyanis a kérdéses intézményt, a sok és bonyolult természetű részlet között elveszti magát, és azután hol egészen mellékes dolgokkal bajlódik, hol ismét nem látja meg azt a mi fontos, a miben a dolog

lényege talált kifejezést és ennek következtében nem is tudja az intézmény alapvonásait a velük érintkező másnemüekből tisztán és határozottan elkülönítve megvonni, a fogalomból azt, a mit alkatrésznek nevezni, szabatosan kiválasztani. Az említett körülménynek tulajdonítható részben az is, hogy nem mer és nem tud Franke-nak (1831-ben „Dus Recht der Noth erben und Pflichttheils berechtigten“ megjelent munkájától szabadulni, egyoldalulag követvén ezt, (ha nem is a fejezetek sorrendje, de tartalmilag véve) ott is a hol, e különben magában véve kitünő mű, már határozottan túlhaladottnak vehető. Vesz ugyan pályázó más újabb irótól is, különösen: Köppen (Syst. d. h. r. Erbrechts), néhól Vering (Röm. Erbrecht etc.) és Vaugerow (Lehrb. d. Pand. II.) műveiből egyes hol nagyobb, hol kisebb részletét; de ezek azután inkább csak betoldások mint egészi vonatkozásban állók. A mit pedig legszivesebben vettünk volna, még hibás eredményekkel is, a római jogi eredeti forrásoknak közvetlen tanulmányozását: pályázó általában véve meg sem kísérlé; holott épen kezdőnél jár ezen munka azon eléggé nem óhajtható haszonnal, hogy érzékét a római jogi fogalmak iránt felébreszti és fejleszti.

De másfelől a kiemelt fogyátkozások mellett sem értéktelen pályázó dolgozata. Elismerést érdemel különösen kiváló szorgalma a mit már külsőleg is igazol dolgozatának terjedelme és részletezésre való hajlandósága. További érdeme, hogy az elég complicált kérdést egészben véve érteni lát-szik, az eltérő nézetek között a helyesebbet elég

biztosan tudván felismerni. Tárgyalási módja pedig munkája nagyobb részében öszszefüggő, elég gondos és világos. Mely okok alapján és tekintettel a pályázat közvetlen ezéjára is, van szerencsénk szerző részére, nemes törekvése és szorgalma jutalmául, a pályadíj kiadását a Tkts kar előtt tisztelettel indítványba hozni.

Kolozsvárt, 1881. május 11. Dr. Farkas Lajos, Dr. Plósz Sándor.

A kar a bírálók véleményét elfogadván, a pályakérdésre kitűzött 80 frt jutalmat egyhangulag kiadatni határozta.

A jeligés levél felbontatván, abból **Tutschek Sándor** II. éves joghallgató neve tűnt ki.*)

2. A 3. sz. alatti jogtörténetire „Adassék elő a nők öröklési jogának fejlődése a magyar és erdélyi jog szerint.“ Jutalma 100 frt ezen jeligével: *„Nőkkel foglalkozni még papíron is gyönyör“* egy munkálat adatott be, mely Dr. Óvári Kelemen és Dr. Kolosvári Sándor ny. r. tanárok, mint megbízott bírálóknak adatott ki, kik arról a következő bírálatot adták be:

Tekintetes kar!

A hazai jogtörténetből a f. tanévre kitűzött azon pályakérdésre: „Adassék elő a nők öröklési jogának fejlődése a magyar és erdélyi jog szerint“ a rendes pályázati határidő alatt egy pályamunka érkezett be ezen jeligével ellátva: *„Nőkkel foglalkozni még papíron is gyönyör.“*

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

Alólírottak e pályamunkát megbírálván, bírálati jelentésünket a következőkben van szerencsénk előterjeszteni:

A pályamunka egy nyolcz oldalra terjedő előszóval s egy oldalnyi tartalomjegyzéssel együttesen 174 nyolczadrét lapra van írva, s nemcsak a kitűzött kérdéssel, hanem általában a magyar és erdélyi öröklési jog fejlődésével akar foglalkozni, sőt mint pályázó az előszóban kijelenti, ugyan e dolgozatában még egy más pályakérdést is kíván megfejteni, mely mint mondja „jelen munka tárgyával szoros kapcsolatban áll.“ Ezen pályakérdés az, mely a javak 1848 előtt fennállott jogi különbségének megszüntetése, az ősiségi patens és az orsz. bir. ért. ideigl. szab. által a magyar öröklési rendszerben előidézett változás kifejezését kívánja; de nemcsak ez igen széleskörű feladatnak nem felel meg, hanem még csak azon igények legkisebb mérvének sem, melyek egy alapos készülségű tanuló irányában méltán támaszthatók.

Szól előbb a magyar, majd erdélyi öröklési jog fejlődéséről, a legrégibb időktől a legújabbig, beosztván azt három-három korszakba, s legnagyobb részt oly módon, hogy a forrásokot s néhány tankönyv egyes helyeit kivonatosan közli, nem törődve azzal, vajon értékesíthetők-e azok a kitűzött cél szempontjából vagy sem, s elhagyva olyanokat, melyek a feladat helyes megoldásánál kiváló szolgáltatást tehetnének; forráskivonatait nem közvetlenül, hanem egy a m. tudós társaság évkönyvében megjelent s általa fel sem említett értekezésből illelőleg tankönyvből szedi ki, a legfontosb forrásokot: a

corpus jurist, Verbőczi hármaskönyvét, az approbata, compilata constitutiókat stb. még csak nem is látta, a csekélyebb jelentésűeket (orsz. bir. érték. osztr. polg. tvkönyv) meglehet, hogy első kézből használta; a tankönyveket több helyt meg nem érintette, sőt itt-ott a bennök talált latin technicus kifejezéseket helyesen el sem olvasta, egészen elferdítve közölvén azokat; az ekként összehordott anyagot sem rendbe nem önti, sem fel nem dolgozza, míg az előadások alatt hallott hypothesiseket is kétségtelen tényekül állítja oda, minden indokolás nélkül; saját nézeteit ritkán kockáztatja, s ha teszi, azok merően értéktelenek vagy nagyon gyermekesek vagy határozottan tévesek; egy ízben még az összehasonlító jogtudományhoz is fordul segélyért, de az cserben hagyja, mert sem annak feladatát, sem azon népek jogéletét nem ismeri, melyeket az összehasonlítás körébe von.

Daczára annak, hogy nem egyszer hangoztatja pályázó a fejlődés szót, sőt arra is utal, bár határozatlanul, hogy mily irányt vett az öröklési jog fejlődése: mégis egész munkálata a mellett bizonyít, hogy nincs tisztában önmagával a fejlődés fogalmával s így nem csoda, ha általában az öröklés s különösen a nők öröklési jogának fejlődési folyamatát abban látja feltüntetve, hogy az egyes intézményekre nézve különböző időkben fennállott szabályokat kisebb-nagyobb számmal, jól roszul, külön-külön szárazon elősorolja; s meglehetősen felületességgel nagyon homályos, de épen nem hű képét adja annak, milyen volt az egyes korszakok végén az öröklési resp. női öröklési jog.

A pályamunka egészenek ily kiváló lényeges fogyatkozásai fölöslegessé teszik az egyes részek hibáinak különös kiemelését, annál is inkább, mert nincsenek oly előnyei, melyek azokat ellensúlyozhatnák, miért is azt hiszszük eléggé indokolt azon véleményünk, hogy a 100 frt jutalom pályázó részére ki nem adható.

Kolozsvárt, 1881. május 11-ki rendes ülésből.
Dr. Óvári Kelemen, Dr. Kolosvári Sándor, ny. r. tanárok.

A kar a bírálók e véleménye alapján a munkát egyhangulag a jutalomra érdemesnek nem találta; minek folytán a jeligés levél felbontatlanul elégettetett.

3. Az ausztriai magánjogból kitűzött 6. szám alattira „Az osztr. p. törvk. 430. §. esetében a későbbi vevő, ha roszhiszemű, szerez-e tulajdont.“ Jutalma 50 frt. Beadatott egy munha „*Nem*“ jelige alatt, mely bírálatra Dr. Haller Károly és Dr. Kolosvári Sándor ny. r. tanároknak adatott ki, kik arról a következő véleményt adták:

Tekintetes kar!

Az ausztr. magánjogból kitűzött azon pályakérdésre: „Az osztr. polg. tvk. 430. §-a esetében a későbbi vevő, ha roszhiszemű, szerez-e tulajdont?“ 285—18⁸⁰/₈₁ sz. a. beérkezett „*Nem*“ jeligés pályamunkáról van szerencsénk véleményes jelentésünket megtenni.

A 85 kis negyedrért lapra terjedő pályamunka egy előszó után XII fejezetben tárgyalja a kérdést,

melyet a reá nézve hozzáférhető irodalom felhasználásával megoldani igyekeznek.

A pályamunka rendszerének hibás volta, az egyes fejezetek közötti összefüggés hiánya, s a gyakori ismétlések, a kezdő tájékozatlanságára mutatnak. Egy további alaki hiánya a műnek, hogy nyelvezete a nyelvtan szabályaival nem sokat törődik, az irány pongyola.

A műnek tartalma sem ment a tévedésektől s hiányoktól, de mindenesetre leggyengébb része a VIII. fejezet, melyben szerző már önálló fejtegetésekbe és bírálatokba bocsátkozik.

Irodalmi jelentősége e műnek nincs, mindamellett pályázó e dolgozatával mindenesetre elismerésre méltó szorgalomnak és törekvésnek adta kétségtelen jelét, s ha a kitűzött jutalomnak mint „pályadíj“-nak kiadatását nem is javasolhatjuk, tekintve, hogy a pályamű a kezdés nehézségei s a szerző tájékozatlansága mellett kitartó szorgalomról s behatóbb tanulmányról tanuskodik, a kitűzött 50 forintnak mint a szorgalom és nemes törekvés megjutalmazásának s további kitartásra buzdításul leendő kiadatását javasoljuk.

Kolozsvárt, 1881. május 4. Dr. Haller Károly, Dr. Kolosvári Sándor.

E bírálat alapján a kar szavazattöbbséggel a kitűzött 50 frtot a dolgozatért odaitélte.

A felbontott jeligés levél **Kömöcsy József** IV. éves joghallgató nevét rejté magában.*)

4. Az ausztriai magánjogból 7. sz. a. kitűzött másik pályakérdésre: „Ha bérhátrálékért elrendelt

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

végrehajtás esetében az adós ingóságaival együtt megőrzés végett rábizott dolgok is lefoglaltatnak, van-e joga a tulajdonosnak zálogmegszüntetési pert indítani.“ Jutalma 50 firt szintén egy „Igen“ jeligéjű pályamunka adatott be, mely ugyanazon bírálónak adatott ki, kik arról a következő bírálatot adták:

Tekintetes jog- és államtud. kar!

Az ausztriai magánjogból kitűzött pályakérdésre: „Ha a bérhátralékért elrendelt végrehajtás esetében az adós ingóságaival együtt megőrzés végett rábizott dolgok is lefoglaltatnak, van-e joga a tulajdonosnak zálogmegszüntetési pert megindítani?“ A meghosszabbított határidőn belül „Igen“ jelige alatt beérkezett pályamunka megbírálás végett alólírottaknak adatván ki, van szerencsénk véleményes jelentésünket a következőben megtenni:

A 40 lapra terjedő pályamunka előszavában szerző kijelenti, hogy az ausztriai magánjogból kitűzött másik pályakérdésre beadott munkának is szerzője. Ha ezt nem teszi vala is, elárulta volna irálya, mely hiányai és hibáival az előbbinek eltagadhatlanul testvére.

De ha a másik pályamunkának külső hiányait annak némi előnyei, főleg szerzőnek arra fordított szorgalma részben ellensúlyozzák, a jelen pályamű külső hiányai mellett talán a ráfordított idő rövidsége miatt nem csak felületes, de menthetlen tévedéseket is tartalmaz, mint például a 8-ik lapon, mely okból a jutalmat kiadhatónak nem tartjuk.

Kolozsvárt, 1881. május 4. Dr. Haller Károly,
Dr. Kolosvári Sándor.

A kar bírálók véleménye alapján egyhangulag a jutalmat ki nem adandónak, a jeligés levelet pedig felbontatlanul elégetendőnek határozta.

5. A tételes nemzetközi jogból 12. sz. a. kitűzött azon kérdésre: „Kivántatik a genfi conventiónak kritikai ismertetése, tekintettel történelmi előzményeire, gyakorlati eredményeire és a tovább fejlődésére czélzó javaslatokra.“ Jutalma 100 frt. Ezen jelige alatt: „*Csak a munka, csak az, ha valamit tevénk, boldogit stb.*“ beérkezett egy pályadolgozat, mely Dr. Jenci Viktor és Dr. Concha Győző ny. r. tanároknak adatott ki bírálatra, kik arról a következő jelentést tették:

Tekintetes kar!

„Kivántatik a genfi conventiónak kritikai ismertetése, tekintettel történelmi előzményeire, gyakorlati eredményeire és a tovább fejlődésére czélzó javaslatokra“ az 18^{80/81} évre 12. szám alatt kitűzött nemzetközjogi kérdésre „*Csak a munka, csak az, ha valamit tevénk, boldogit; csak azon éldelet, melyet önmagunk szerzénk, miénk egészen*“ jeligével beérkezett egyetlen pályamunka alólirottaknak adatván ki bírálatra, van szerencsénk arról a következő jelentést tenni:

A 178 lapra terjedő pályamunka igen rövid (1—2 l.) bevezetés után előadja a genfi conventio történetét (2—44 l.), azután annak kritiko-dogmatikai ismertetését, a minek rendén egyenként tárgyalja a conventio fő- és alapelvét, szerkesztését, tartalmát, a conventio ismeretének terjesztésére és áthágóinak megbüntetésére irányuló intézkedéseket,

a conventionak a tengeri hadviselésre való kiterjesztését és a hadi foglyok helyzetének szabályozását; végül Dr. Lueder után közli a genfi conv. megváltoztatására, illetőleg módosítására vonatkozó javaslatoknak táblázatos összeállítását (45—178 l.)

A pályázó munkájának kidolgozásában legnagyobb részben Dr. Luedernek a genfi conventioról írott pályakoszorúzott terjedelmes művét használta fel, a nélkül azonban, hogy a pályakérdésben kijelölt feladat egyes részleteinek különböző fontosságára való tekintettel tudta volna saját dolgozatának egyes részeit beosztani. Így pl. kívánatos lett volna, hogy a conventio történelmi előzményeinek tárgyalása legyen részletesebb és kimerítőbb. Pályázó fölemlíti ugyan, hogy a 16. évszázdtól 1864-ig létrejött nemzetközi szerződések közül Gurlt 291-et sorol fel, melyek a genfi conventioval rokon természetűek, de egyáltalán nem foglalkozik annak kifejtésével, a mi pedig főfontosságú lett volna, hogy a genfi conventio alap gondolata a maga fokozatos fejlődésében miként jutott kifejezésre ama megelőző szerződésekben és tetteges elismerésre a gyakorlati életben. Aránylag kevés figyelemre méltatja a genfi conventionak gyakorlati eredményeit is; az u. n. veres kereszt egyesületekben újabb időben Európaszerte megindult üdvös és humanus mozgalom alig van érintve.

Nem lehet fölemlítés nélkül hagyni azt sem, hogy pályázó az általa használt források között megnevezi „Die Barmherzigkeit auf dem Schlachtfelde“ czimű munkát és ezt Dr. Wagnernek tulajdonítja, holott ez nem egyéb, mint Dunant

„Souvenir de Solférino“ czimű nagy hírű művének, mely a genfi conv. létesülésére a legközelebbi lökést adta, egyszerű fordítása Wagner által.

Egyébiránt a dolgozat öszszeállítása elég gondot; a pályamunka egészben véve igyekező, szorgalmas és értelmes szerzőre vall, a ki a pályakérdés tárgyát figyelemmel tanulmányozta, kellően felfogta, megértette és eltekintve attól, hogy szerző, mint látszik a magyar nyelvben való járatlanságánál fogva gyakran esik szembeszökő germanismusba, sőt lényeges nyelvtani hibákat is ejt; a mit megtanult azt elég sikerülten reprodukálta. Mihez képest a pályadíj kiadását ajánljuk.

Kolozsvárt, 1881. május 21. Dr. Jenci Viktor a bölcséleti jog és tételes nemzetközi jog tanára, Dr. Concha Győző az alkotm. és közig. pol. tanára.

A kar e birálati vélemény elfogadásával a 100 frt jutalmat pályázónak kiadatni határozta, mire a jeligés levélke felbontatott, a munkálat szerzőjeként **K. Molnár Viktor** III. éves joghallgató tünt ki.*)

6. A bölcséleti jogtudomány köréből 13. sz. a. hirdetett pályakérdésre: „Kivántatik az államcélra vonatkozó nevezetesebb elméletek kritikai méltatása.“ Jutalma 120 frt. Beadatott egy pályamunkálat: „*Spe et labore*“ jeligével ellátva, mely birálat végett szintén most nevezett tanároknak adatott ki, a kik arról a következő birálatot adták be:

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

Tekintetes kar!

A bölcséleti jogtudomány köréből az 18^{80/81} tanévre kitűzött ama pályakérdésre: „Kivántatik az államcélra vonatkozó nevezetesebb elméletek kritikai méltatása“ a kijelölt határideig beérkezett egyetlen pályamunka: „*Spe et labore*“ jeligével, a fennebbi szám alatt alólirottaknak adatván ki bírálatra, van szerencsénk arról a következő jelentést tenni:

A 214 lapra terjedő pályamunka rövid bevezetés (1—7 l.) után kifejti és meghatározza az állam fogalmát (7—32 l.); fölveti, mint kérdést és indokolja az államcél feletti elmélkedés jogosultságát (32—49 l.); azután az első részben tárgyalja az állam eszméjének és fogalmának történelmi fejlődését Hugo Grotinsig, külön fejezetekben szólván a görög, római és középkori bölcselőkről (49—93 l.); a második részben ismerteti és bírálja az állam céljára vonatkozó nevezetesebb elméletek közül H. Grotius, Wolf, Kant, Jacob, Rotteck, Krug, B. Eötvös, Schelling és Hegel, Krause és Threns elméleteit (94—164 l.); végre a harmadik részben „az állam céljának konkrét részletezése“ czim alatt közelebbről igyekszik kifejteni a joguralom létesítésére s a szellemi és anyagi fejlődés előmozdítására irányuló feladatait az államnak.

A pályamunka egészben véve szerzőjének elismerésre méltó szorgalmára és tehetségére vall. A pályázó sokat és figyelemmel olvasott és gyűjtött össze; de talán éppen e „sok“ lehet annak oka,

hogy öszszegyűjtött anyag-halmazát nem minden részben tudta behatóan feldolgozni, sőt több helyütt az elszietés jellegét viselő hibákat ejt. Így pl. Aquinoi Tamás munkáját helytelenül idézi, megjelenését 1647-re teszi, Machiavellit a középkor írójaként említi föl; elismeri, hogy kora felfogásának nevezetes képviselője, de politikai eszméinek lényegéről mit sem szól, Kantot — alkalmasint tollhibából — „heidelbergi bölcse“ névvel nevezi; azt, hogy a jogtörvényeknek nem teremtő, hanem csak rendező functiot kell végezniök: elszietve és helytelenül indokolja stb.

A pályamunka árnyoldalául kell kijelölnünk azt is, hogy idézeteit többnyire másod kézből veszi, az önálló ítélet helyét több esetben valamelyik tankönyv rövid bírálatának idézete pótolja (Kogler, Mohl R. stb.)

Szerző a jog lényegének felfogásában, mint egész munkájából kitetszik, határozottan Kantot követi, s mégis művének 133. lapján e felfogását megtagadva, állítja, hogy az állam czélja a joguralom („de nem a Kant meghatározása szerinti“) létesítésében s a szellemi és anyagi fejlődés előmozdításában áll. Ez — ha nem elhamarkodás szülte tévedés — súlyos ellenmondás.

Végül a pályamunka hiányaként kell fölemlítenünk azt, hogy akkor, a midőn tagadhatlanul vannak benne felesleges részletek is, olyan állambölcseletről, mint Hobbes, Epinoza, Locke, Montesquien, Bentham meg sem emlékeznek.

Mindezek mellett azonban szerző anynyit és olyan jól dolgozott, hogy a méltányló elismerést tőle megvonni nem lehet.

A pályamű tartalmának dispositioja rendszeres gondolkozásról, a használt segédkönyvek száma és minősége kiváló szorgalomról, az önálló megjegyzések (bár ezek gyakoriabbak is lehetnének) helyes felfogásról és világos judiciumról, végül az irány szabatosága egyes stylistáról tesznek tanubizonyoságot. Ezek alapján a pályadíj kiadását javasoljuk.

Kolozsvárt, 1881. május 21-én. Dr. Jenei Viktor a bölcséleti jogtan ny. r. tanára, Dr. Concha Győző az alkotm. és közig. politika tanára.

A kar e birálat alapján a 120 frtot egyhangulag a munkálat szerzőjének oda ítélte. A legott felbontott jeligés levél szerzőjeként **Vajna Gábor** IV. éves joghallgatót tüntette fel.)*

7. Végre az egyházjogból 16. sz. a. kitűzött kérdésre: „Ismertessék azon befolyás, melyet a Josephinismus a magyar egyház életviszonyaira gyakorolt.“ Jutalma 100 frt. Egy dolgozat adatott be: „*Minden jobb lenne, ha kétszer lehetne csinálni*“ jeligével, mely Dr. Csiky Viktor és Dr. Concha Győző ny. r. tanároknak adatott ki birálatra, kik arról a következő jelentést tették:

Tekintetes kar!

Az egyházjogból kitűzött pályakérdésre „Ismertessék azon befolyás, melyet a Josephinismus a magyar egyház életviszonyaira gyakorolt?“ 286. 18⁸⁰/₈₁ jk. sz. alatt benyújtott „*Minden jobb lenne, ha kétszer lehetne csinálni*“ jeligéjű dolgozat megbi-rálásával bizatván meg, erre vonatkozó véleményes jelentésünket a következőkben terjeszszük elé:

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

Vélemény.

A 150 negyed oldalra terjedő dolgozat az 1—13-ik lapig „Bevezetés“ czim alatt azon történelmi állapot kimutatását célozza, mely alapja volt a reformationnak. Az I-ső részben 13—24-ik oldalig az egyház reformatioról, a Gallicanismusról és febronianismusról szól.

A 24—35-ik lapig terjedő 2-ik rész czimrova-ta: a febronianismusnak egyháztörténelmi tárgyalása; miként fejlődött ki a Josefinismus és mit értünk alatta? A 3-ik rész 35—85-ig a magyar államjog által elismert egyházak közjogi állását és azoknak rövid fejlődéstörténetét külön-külön tárgyalja.

Vége a 4-ik rész 85—134-ig II. József egyház és nevelésügyi munkálatai részletesen, és befejezésül 134—150-ig József halála és azon befolyás rövid ismertetése, a mit a magyar egyház életviszonyaira a Josefinismus gyakorolt.

A tartalom ezen ismertetéséből láthatólag, szerző mielőtt a kérdés érdemleges tárgyalásába bocsátkoznék, annak előzményeit kívánja ismertetni. E tekintetben csak helyeselhetjük az általa választott utat, a midőn kiindulási pontul a 15-ik század nagy reformtörekvései által megindított fejlődési processust fogadván el, az egyházi és világi hatalom közötti viszony rendezésére irányadó befolyást gyakorolt reformatio, gallikanismus és febronianismus ismertetését látja szükségesnek a végre, hogy a Josefinismust megértethesse.

A dolgozat alaptervét enynyiben helyesen készítette pályázó, de a kivitelnél ugy a kérdés lé-

nyegének felfogása és kifejtése, valamint a kapcsolatos fejlődés levezetése tekintetében a beható megfigyelésnek és az anyag feldolgozásának oly mérvű hiányait tünteti fel, hogy a mérsékelt várakozást sem elégítheti ki.

A 14-ik században beállott nagy egyházszakadást inkább külső jelenségeiben vázolja a helyett, hogy az események keletkezésének és kihatásának okszerű méltatására kellő figyelmet fordítana.

A reformatiot csak futólag, alig pár szóval említi és sem annak a 15 ik század szellemi mozgalmában feltalálható előzményeit, sem az egyház és állam közötti viszony lényeges átalakulására gyakorolt döntő befolyását nem látszik a kitűzött kérdéssel összefüggésben állónak tekinteni.

A gallikanismust — mint magából az egyházból kiinduló — a korlátlan pápai hatalom megdöntésére irányult mozgalmat, szintén csak felületesen tárgyalja; valamint a febronianismusban ezen a gallikán eszmék által táplált, de kihatásokban azok jelentőségét túlszárnyalt tanokban, nem látja az önkéntelenül is a 18-ik század abszolút államhatalmának kezére dolgozó amaz irányt, mely végeredményében a decentralisált egyházat is az állam eszközévé süllyesztette volna.

Ezen előzményekből — mint gyökérszálakból — táplálkozva sarjadzik a Josefinismus, ezen fejlődési menetet kimutatni és a különböző phasisok közötti belső összefüggést ismertetni, képezte volna feladatát a dolgozat 1-ső és 2-ik részének, a melyet azonban kielégítően megoldottnak egyáltalában nem tekinthetünk.

A 3-ik rész, mely a különböző felekezeti magyar egyházak közjogi állását és azok rövid fejlődés történetét tárgyalja, a munka czélját tekintve bátran elmaradhatott volna; ezen részletek, bár egészben véve igazak és helyesek — így, a mint előadatnak, a Josefinismussal semmi organikus összefüggésbe nem állanak.

A 4-ik részben szerző részletezi II. József egyház- és nevelésügy reformmunkálatait és törekszik azok befolyását ismertetni. Ez képezné voltaképen a kérdés sarkpontját, a melynek átgondolt, helyes megfejtése a dolgozat jelzett hiányai iránt is méltányos elnézésre indíthatna.

De éppen ezen részben mutat pályázó legtöbb fogyatkozást és megróvásra méltó felületességet. Elősorolja ugyan II. Józsefnek számos reform intézkedését, de a mellett hogy igen sok lényegest hallgatással mellőz, a felhozottakat egészen szárazon, minden rendszer és bírálat nélkül állítja egymás mellé; nem ismeri fel és nem is kutatja azon bennök nyilvánuló szellemet, mely az állam abszolút hatalma alá hajlított egyházat, az államcélok elérésére szolgáló eszközként kívánja felhasználni és a Josefinismus egyik legjellegzőbb vonását képezi.

De legfőbb és már komoly megrovást érdemlő hibája a pályamű ezen részének, hogy az, egészben véve nem más, mint Horváth Mihály „Magyarország története czimű művéből szó szerint kiirt és felette hiányosan egybeállított másolat, a melyben valószínűleg az olvasó figyelmének kijátszása végett szerző az egyes részeket összefüggésökből kiszakít-

va, öszsze-viszsa kuszáltan a József-féle alkotásoknak; egy zavaros és szellem nélküli képét adja.

Mindezen okok alapján indítványozzuk: mondja ki a t. kar, hogy a „*Minden jobb lenne, ha kétszer lehetne csinálni*“ jeligéjű dolgozat a pályadíjra nem érdemes.

Kolozsvárt, 1881. május 16. Dr. Csiky Viktor, Dr. Concha Győző ny. r. tanárok.

A kar elfogadván a bírálók véleményét, e munkát a jutalomra méltónak nem találta; miért is a jeligés levél felbontatlanul elégettetett.

Kolozsvárt, a jog- és államtud. karnak 1881. május 24-én tartott rendkívüli üléséből.

DR. ÓVÁRI KELEMEN

e. i. dekán.

III.

A orvosi kar jelentése.

Tekintetes egyetemi tanács!

Hivatkozással a tekintetes egyetemi tanács folyó évi május 9-én 880. sz. a. kelt becses felhívására, van szerencsém hivatalos tisztelettel jelenteni, hogy a folyó 18⁸⁰/₈₁-ki tanévre az orvoskari tanártestület által, Kolozsvár sz. kir. város alapítványának ezen karra eső öszszegéből jutalmazandó-

lag a pályatételek 22–23. sz. a. kitűzött 12 pályakérdés közül a szabályszerű határidőig 8-ra a 22, 23, 25, 26, 27, 31, 32, 33. számra, és pedig a 32. számra kettő, a 26. számra szintén kettő, a többire egy-egy, összesen 10 pályamunka nyújtott be, melyek a pályázati szabályok által előírt alakú kellékeknek megfelelően, érdemleges bírálati jelentéstételekre a szaktanárokból alakított bizottságoknak adták ki, s a tanári testület f. évi május 7-én és folytatólag 24-én tartott IX. rendes ülésében tárgyalattak, s a következő határozatokat eredményezték:

1. Az egyetemi pályatételek 22. sz. a. leiró- és tájbondoztani pályakérdésre: „Készíttessenek ki és irassanak le az emberi test izmai, egyfelől az egyes rétegek és csoportok szerint, másfelől pedig részletesen az egyes eredési és tapadási pontok szerint. Az intézet tulajdonába átmenő készítmények olyanok legyenek, hogy a levegőn is puha állapotban eltarthassanak. Az intézet csak a hulla anyagot szolgáltatja.“ Jutalma 75 frt. Május 14-én 254—18⁸⁰/₈₁ orvk. sz. a. „*Dieu et mon droit*“ jeligével egy pályamunka adatott be, mely bírálatra Dr. Dávida Leó h. és Dr. Genersich Antal r. tanároknak adatott ki, kik arra a következő jelentésttették:

Tekintetes orvostanári kar!

A tekintetes orvosi kar dekáni hivatalának 1881-ki április hó 14-én 254. sz. alatt véleményes jelentéstételre kiadott: „*Dieu et mon droit*“ jeligé-

jű b oneztani pályaműre van szerencsénk a következőkben megtenni a jelentést:

A pályamű, mely elég gondos kiállítás mellett 83 számozott oldalra terjed s egy vázlatos ábramásolatot tartalmaz az egyenes hasizom hüvelyének magyarázására, a következő kérdés megoldásával foglalkozik: „Készíttessenek ki és irassanak le az emberi test izmai, egyfelől az egyes rétegek és csoportok szerint, másfelől pedig részletesen az egyes eredési és tapadási pontok szerint. Az intézet tulajdonába átmenő készítmények olyanok legyenek, melyek a levegőn is puha állapotban eltarthatók. Az intézet csupán csak a hullaanyagot szolgáltatja.“

A szerző 5 drb. készítményt állított elő, melyeken a hasizmok egy részének s a mély hasizmok kivételével az emberi test összes izmai vannak kidolgozva. A kidolgozás, a mi a szabatoságot, csint illeti, semmi kívánni valót nem hagy hátra, nincs azonban elég téve a pályázati kérdés azon követelményének, hogy a készítmények a levegőn is puha állapotban eltarthatók legyenek. A készítmények ugyanis nedvesen vannak eltéve, és pedig a fej, nyak, garat és bárzsing izmai Wirkersheimer-féle folyadékban, a törzs, felső és alsó végtag izmai pedig Zincum sulfuricum oldatában. Szerző a W. féle folyadékkal, mely, mint tudva van, nem régen lett ismeretes, s a fentemlített conserválási módra eddig az egyedüli, kísérleteket tett, azonban megbizhatónak azt nem találta; a menyinyiben egyfelől készítmények nagyobb izomtömegekkel még akkor, midőn a nevezett folyadékban benne vannak,

elnyálkásodnak, majd penészednek, másfelől az ezen folyadékkal kezelt izmok, ha levegőre tétetnek ki, hajlékonyságukat némileg megtartják ugyan, de a mellett barnák lesznek és erősen zsugorodnak.

A menyinyiben szintén meggyőződhattünk, hogy a W.-féle folyadéknak készítmények conserválására száraz állapotban meglehetősen ára mellett előnyei csakugyan nincsenek, csak helyeselhetjük, hogy szerző a nedves, s jó részben más folyadékban tartást helyettesítette a célhoz nem vezetett szárazsággal.

S miután a készítmények által a bonczani Muzeum mindenestre értékesen gyarapodott, azoknak leírása pedig az irodalomnak is tekintetbevételével eléggé beható és szabatos, a „*Dieu et mon droit*” jeligéjű pályamunkát a megjutalmazásra érdemesnek tartjuk.

Kolozsvárt, 1881. május hó 7. Tisztelettel Dr. Dávida Leó h. tanár, Dr. Genersich Antal mint társ bíráló.

A tanártestület Dr. Dávida Leó h. tanár szakbíráló és Dr. Genersich Antal ny. r. tanár társbíráló együttes véleményét elfogadva, a pályamunkának a 75 frt pályadíjat odaitélte, s azt a „*Dieu et mon droit*” jeligés levél felbontása után szerzőnek **Laczkovich Lajos** II-od éves orvostanhallgatónak kiadatni határozta. *)

2. Az élettanból 23. sz. a. kitűzött következő czimű kérdésre: „Önálló vizsgálatok alapján kiderítendő a muscarin befolyása a szív beidegzésére.”

A díj az ünnepélyen kiadatott.

252 orvk. sz. a. egy pályamunka érkezett be a következő jeligével; „*Csak azt mit látsz*“, mely bírálatra Dr. Klug Nándor és Dr. Ajtai Sándor tanároknak adatott ki, kik arról a következő jelentést tették:

Tekintetes orvoskari tanártestület!

A tud. egyet. orvoskari tanártestülete által az 18⁸⁰/₈₁ tanévre az élettanból 23. sz. a. kitűzött következő czimű kérdésre: „Önálló vizsgálatok alapján kiderítendő a muscarin befolyása a szív beidegzésére“. 252 orvk. sz. a. egy pályamunka érkezett be a következő jeligével: „*Csak azt mit látsz.*“ E pályamunka alólírottaknak véleményes jelentéstétel végett kiadatván, van szerencsénk a következő előterjesztést tenni.

A munka 116 lapra terjed, hozzá 150 darab Kymographicus tábla van mellékelve. Az irodalmat a munka első 16 lapján bírálatilag tárgyalja szerzős ezután áttér saját vizsgálatainak ismertetésére. Ezek között először a muscarinnak az ideg- és izomelemekre, valamint a véredény mozgató készülékre gyakorlott hatását ismerteti és csak azután tárgyalja az ezen anyag által a béka- és emlősszívre s ezek idegközpontaira gyakorlott hatását.

A muscarinnak a harántesikolt izomrostokra és az idegrendszerre gyakorlott hatásának felismerésére irányított vizsgálatait szerző a myographion segédelmével hajtotta végre. Ezek szerint a muscarin a harántesikolt izomrostok ingerlékenységét tetemesen növeli, a központi idegrendszer működését alászállítja, sőt nagy adagban azokat hűdíti, e mel-

lett egyúttal az idegek ingerület vezető képességét is kisebbsíti.

A muscarinnak a véredény mozgató készülékre gyakorlott hatását szerző békán és nyulakon vizsgálta meg, nevezetesen nyúlnál oly esetben is, melyben a nyúl egyik nyaki sympathicusa előre eltávolított s találta, hogy a muscarin, a központi idegrendszer befolyása nélkül is, a véredények tágulását okozza.

A méreg hatását a szívre, békánál a Kroecker-féle manometerrel, a helybeli egyetem élet- és szövettani intézetében construalt békaszív jelzővel, macskánál és kutyánál pedig a Ludwig-féle higanymanometerrel figyelte meg szerző.

A vizsgálatokból kiviláglott, hogy a muscarin hatása a szívre hasonló, mint a véredényekre, a szív izomelemek összehúzódása gyengül, esetleg kimarad s a szív diastoleban megáll. A békaszív agygerinczagybeli központját illetőleg szerző kísérleteiből, a szív indító góczainak hűdösszerű változására következtet, erre indítja különösen a még élő szív óráhoszat tartó diastolikus szünete s a vérnyomás nagyfokú süllyedése a szív működés tartama alatt is.

Az emlős állatoknál tett kísérleteknél is megváltozott a szív működés és csökkent a vérnyomás; nevezetesen a szív lökések ritkultak s a véredények tágultak.

Mint ezen, kevés szóval, elősoroltakból és a munkához csatolt 150 kymographicus táblából kitűnik, az önálló vizsgálatok száma tetemes s ezek példás szorgalommal és lelkiismeretességgel vannak egybeállítva; pályázó feladatát teljesen felfogta és

átértette, a vizsgálatnál követendő eljárásokat ismeri s ezeket helyesen alkalmazta, úgy hogy nem szenved kétséget, miszerint dolgozata a muscarin hatását illető ismereteinket új adatokkal gazdagítja; ennél fogva pályázót a kitűzött jutalomdíjra dicsérettel érdemesnek véleményezzük.

Kelt Kolozsvárt, 1881. május 5. Klug Nándor az élet- és szövettan ny. r. tanára, Dr. Ajtai Sándor társbiráló.

Ezeknél fogva Dr. Klug Nándor és Dr. Ajtai Sándor ny. r. tanárok birálati jelentésük elfogadásával a tanári testület a „*Csak azt mit látsz*“ jelígés pályamunkának a kitűzött 60 frt jutalmat oda ítélte, s a jelígés levélke felbontása után kitünt szerzőnek **Hőgyes Ferencz** III. éves orvostanhallgató kiadatni határozta.*)

3. A gyógyszerertanból 25. sz. a. kitűzött következő czimű kérdésre: „Tétesse nek vizsgálatok a szemmozgásokra ható szerekkel“ egy pályamunka érkezett be a következő jelíggel: „*Sokat kell az embernek tudni, hogy megtudhassa, mily keveset tud. Széchenyi István*“, mely birálatra kiadatott Dr. Hőgyes Endre és Dr. Szilágyi Ete tanároknak, kik arról a következő jelentést adták be:

Tekintetes tanártestület!

A kolozsvári k. m. tud. egyetem orvoskari tanártestülete által az 18⁸⁰/₈₁ tanévre a gyógyszerertanból kitűzött következő czimű kérdésre: „Tétesse nek vizsgálatok a szemmozgásokra ható szerekkel“ egy

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

pályamunka érkezett be a következő jeligével: „*Sokat kell az embernek tudni, hogy megtudhassa, mily keveset tud. Széchenyi István.*“ E pályamunka alól-
 irottaknak megbírálás és véleményes jelentéstétel
 végett kiadatván, van szerencsénk a következő elő-
 terjesztést tenni:

A munka 77 quart lapra terjed. Szerzők ki-
 sérleti vizsgálódásuk tárgyává tették, hogy a neve-
 zetesebb bódító anyagok és növény alkaloidok bó-
 dító vagy mérgező adagokban élő állatoknál a bőr
 alá fecskendezve a többi izom mozgási rendetlensé-
 gek mellett milyen zavarokat idéznek elő a szem-
 mozgásokban, nevezetesen idéznek-e elő a méreg
 hatásaként beálló abnormis szemmozgásokat? továb-
 bá megváltoztatják-e a rendes u. n. compensatori-
 cus szemmozgásokat? melyek szabályszerű kísérői
 szoktak lenni a fej mindennemű helyzet változásai-
 nak. Vizsgálataikat kiterjesztették a chloroform,
 aether, nicotin, coniin, strychnin, pikrotoxin, cura-
 ra, narcotin, morphiun, atropin, codein, chloral-
 hydrál hatásainak tanulmányozására, hozzá kapcsol-
 ván ehhez még a fuladási halál folyamán keletkező
 szemmozgási zavarok felett tett észleleteiket is.

Vizsgálataikat tengeri nyúlakon tették, melyek-
 nek associált dilaterális szemmozgásai kísérleti ta-
 nulmányozásra legalkalmasabbak. Módszerük abban
 állott, hogy természetes üllő helyzetben és fejtartás-
 ban megerősítvén az állatot a szemekre illesztett
 jelző készülékekkel megfigyelték, részint pedig gra-
 phice előtüntették az illető szer bőr alá fecskendése
 után megjelenő szemmozgásokat és a tér három
 fősikjában történő fej helyzetváltozásokat követő

compensatoricus szemmozgások eltéréseit, azon módon, mint az le van írva „Az associált szemmozgások idegmechanismusáról“ czimű akadémiai értekezésben (l. Érték. a Term. tud. köréből X. kötet, XVIII. sz. 1880.) és a mely módszerek szerint folynak e vizsgálatok az egyetem általános kór- és gyógyászerintani intézetében.

A kísérleteik végeredménye a következőkben foglalható öszsze:

A mérlegelés tetőfokán mindkét szemben sajátságos rendetlen birateralis szemeltérések állanak elő a következő kísérlet alá vett vegyi anyagok alkalmazásánál: chloroform, aether, codein, strychnin, pikrotoxin. Hasonlóképen önként beálló sajátságos mozgás zavarok keletkeznek a két szemben a légszű elzárása folytán keletkező fuladási göresök kezdetén, valamint a megfuladt állat felélesztésekor az ébredés kezdetén.

Mindezen anyagok a hatás további folyamán sajátságos módon módosítják a forgatásra előidézhető rendes compensatoricus szemmozgásokat, a menyiben azokat vagy gyengítik vagy rendetlenné teszik, vagy pedig meg is szüntetik. Kezdetől fogva gyengítik és megszüntetik e compensatoricus szemmozgásokat: a nicotin, curara, narcotin, morphiun, atropin.

Szerzők a horizontal síkbeli forgatás után jelentkező compensatoricus szemmozgásoknak e vegyi anyagok által előidézhető zavarairól graphicus észleleteket is vettek és ezekről 10 táblát mellékelnek szóban forgó munkájukhoz.

Mint az elősoroltakból kitűnik, pályázók a ki-

tűzött kérdést elegendőleg megoldották, a menynyi-
ben elég nagy számu vegyi anyaggal, elég számos
kísérleteket tettek, és tényleg eddig még nem is-
mert toxigologicus tünetmények ismeretéhez jutot-
tak. Munkájuk öszszeállításában látszik, hogy az ész-
leletek leírásában ügyességgel, a következtetések óva-
tos és helyes megvonásában gyakorlattal bírnak.
Habár dolgozatuk jelen állapotjában hiányzik és a
napfényre derített tények okainak kísérleti elemzé-
se, mindazonáltal magoknak e tényeknek kikutatása
is, elegendő érdeme a munkának és kétségen kívül
adalékul szolgál ez irányban létező ismereteink fej-
lődéséhez; minek folytán szerzőket a kitűzött pá-
lyadíjra érdemesítettéknek véleményezzük.

Kolozsvárt, 1881. május 7-én. Dr. Högyes
Endre az ált. kór- és gyógyszeratan ny. r. tanára,
mint szakbíráló, Dr. Szilágyi Ete szemészet ny. r.
tanára, mint társbíráló.

A bírálók Dr. Högyes Endre és Dr. Szilágyi
Ete ny. r. tanárok véleményük elfogadásával a ki-
tűzött 100 frt jutalmat a tanári testület a pálya-
munkának oda ítélte, s a „*Sokat kell az embernek
tudni, hogy megtudhassa, mily keveset tud*“ jeligés
levélke felbontása után kitünt két szerzőnek **Ker-
tész János** és **Kovács N. Lajos** IV. éves orvos-
tanhallgatóknak miután a pályázati szabályok 11.
pontja értelmében az egyesült dolgozás megenged-
hetőnek mutatkozott, egyenlő részesedési arányban
kiadatni határozta.*)

4. A kórbonecztanból 26. sz. a. kitűzött kér-

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

désre: „Csontsárgaságnál a festanyag a csontporczhoz, vagy a mészhez van-e kötve? mely körülmények közt rakodik le, s menynyiben enged következtetést a rendes és kóros csontképzésre“ 253. sz. alatt egy pályadolgozat érkezett be: „*Bilis per totum corpus dispergitur v. Swieten*“ jelige alatt, mely birálatra kiadatott Dr. Genersich Antal r. és Dr. Ossikovszky József rk. tanároknak, kik arról a következő jelentést nyújtották be:

Tekintetes orvostud. tanári kar!

Sz. kir. Kolozsvár város alapítványából 50 frt jutalommal kitűzött 26. sz. kórboneztani kérdésre: „Csontsárgaságnál a festanyag a csontporczhoz vagy a mészhez van-e kötve? mely körülmények közt rakodik le s menynyiben enged következtetést a rendes és kóros csont képzésre.“ A szabályszerű időben 259. sz. a. egy pályadolgozat érkezett be: „*Bilis per totum corpus dispergitur v. Swieten*“ jelige alatt, mely elbírálás végett hozzánk áttétetett. Ennélfogva van szerencsénk következőket előadni:

A dolgozat 76 negyedréti lapra terjed, hozzá 6 drb górcsővi készítmény és 1 tábla rajz van csatolva.

Az első részben 4 esetben észlelt csontfestődést írja le és a festődés megjelenéséből általános következtetéseket vezet le.

A második részben a csontok festődését létrehozó epefestenyeket határozza meg. Az első esetben a festődés már a bonczolatnál zöld volt, a másodikonál curcumasárga, de utólag fűzőldé lett, míg a zöld festeny később szennyészöld lett.

A sárga festényt bilirubinnak tartja, a zölde biliverdinnek tekinti. Aethes Chloroform a zöld színre nincs befolyással alkohol vékonyabb rétegek kivonta a zöldfestanyagot. Higított lugokban a zöld festanyag oldódik, megsavanyításra pedig lecsapódik, úgy tömény kénsavra rozsdaszínű lett a csont, de víz hozzátétele után a zöld szín megint előáll.

Ebből azt következteti, hogy a festény mint bilirubin rakódik le a csontba, de a szervezetben hosszabb idő múlva biliverdiné alakul át éleny és víz felvétel folytán, és a testből kivett festet csontokban a levegőn állás után is biliverdiné élenyül s ezen átalakulás idővel tovább halad s valószínűleg biliprasina is lesz, mit az első készítményen mutatózó barnulás is bizonyít.

A feltett kérdés tárgyalására a 41 lapon tér át. A festődés a mész kivonása után a csont porczban megmarad, sőt még erősebben mutatózott. Ellenben a csont szervi részei kalilugban való főzés által elpusztítva, a visszamaradt mész színtelen lett. Ezen körülmény arra mutatna, hogy a festanyag a csont porczhoz van kötve, de egyfelől a lugfőzés önmagában megsemmisíti a festanyagot és a színezés visszamaradás sósav behatás után onnan eredhet, hogy a sósav a meszet feloldja és kivonja és a netalán mésszel öszszekötött festent kiszabadítja, mely helyt marad és a csontporczot festi, s így a mész a festénynek mintegy védőül szolgál. E mellett szólna, hogy a méssztelenített csont főzése sokkal kevésbé ellentállóbb vegyiszerek ellenében. Így az alkohol a biliverdin ismert oldó szere a fes-

tett csontra majd semmi hatással nem bírt, a mésztől fosztott csontot pedig gyorsan elhalványítja.

Kali vagy natron lug csak a mésztől fosztott csontfestényt változtatja meg rozsdasárgára, a légenysav (acideita nitrium) csak a mézsmentes metszeten idéz elő színváltozást. Egy fibula metszetet hosszabb időn át emberi epébe fektetvén a festés csak a szélekben mutatkozott s néhány Havvers csatorna belfelületen, hol feltehetőleg még fiatal a csonszövet.

Bordaporc darab hosszasan ictericus vizeletben eltéve a szélekben megfestődött, de ezen kinézés elmosódott, nem körülírt mint az élő egyén csontjaiban észlelhető festődés.

Sz. szerint a festődés úgy jönne létre, hogy a festanyag a mézsóval együtt rakodik le és csak a képződő csontba, s ha ez így van, akkor az epés festődés a csont külső és belső appositionalis növekvését bizonyítja.

A feltett kérdés eldöntésére nézve kísérleteket tett:

1. az iránt valjon a már képzett csont egyáltalában nem festődött-e sárgaság alatt,
2. valjon a sárgaság tartama alatt képződő csontszövet mind megfestődik-e.

Ezen kérdés eldöntésére phosphormérgezést használt fel oly módon, hogy kutyáknak 0.005 grmos phosphor labdacsokat adott, mi által csak ugyan sikerült sárgaságot előidézni, egyszersmint ezen állatokban csontsértéseket és csontátültetéseket tett. De mindhárom kísérletében az icterus csak rövid ideig tartott, sem a kifejlődött, sem az átül-

tetett, sem az újdön képzett csontban festődés nem jött létre.

A dolgozat a legfontosabb részben befejezetlen marad, még inkább van kidolgozva a sárgaságban elhalt embernél talált csontfestődés, mely azouban már egy előbbi évben hozott pályamunkálat alkalomával volt letárgyalva. Az epefesteny lerakódása módjára nézve csak igen kevés kísérleteket tett és ezek sincsenek kellően kihasználva, úgy hogy szerző következtetései az ítéletekben kellő indokolást nem találnak s a mellékelt 5 készítmény ezen hiányokat nem pótolhatja.

Mindamellett tagadhatlan, hogy pályázó a kérdés megfejtésre a helyes útát választotta s vizsgálati képességének, ügyességének jeleit adta s így dicséretet érdemel. De mintán a tervezet kivitelében nem fejtette ki a szükséges erélyt és kitartást, munkáját a kitűzött jutalomra érdemesnek nem tartjuk.

Kolozsvárt, 1881. május 23. Dr. Genersich Antal, Dr. Ossikovszky József s. k.

A bírálók Dr. Genersich Antal ny. r. tanár és Dr. Ossikovszky József ny. rk. tanárok véleménye alapján a tanártestület a pályamunkát dicséretes felemlítésre méltatta s a jeligés levél által rejtett szerzőt **Pataky Jenőt** V-öd éves orvostanhallgatót nyilvános dicséretre érdemesíti.

5. A 26. sz. a. kórboncztni kérdésre: „Irassék le a tüdőlob egyik vagy másik neme kórboncztni szempontból.“ Két pályamunka érkezett be 256 és 257 18⁸⁰/₈₁ orvk. sz. a., melyek Dr. Genersich An-

tal és Dr. Purjesz Zsigmond tanároknak adatván ki bírálatra, azokról a következő jelentést tették:

Tekintetes orvostud. tanári kar!

Kolozsvár városa alapítványából 50 frtnyi jutalomdíjjal kitűzött 26. sz. a. kórboneztani kérdésre: „Irassék le a tüdőlob egyik vagy másik neme kórboneztani szempontból.“ Két pályamunka érkezett be 256 és 257. 18⁸⁰/₈₁ orvk. sz. a., melyek alólirtakhoz elbírálás végett kiadattak. Van szerencsénk ezekről a következőket előadni:

A 256. sz. a. „*A fa veszteg áll s az ember úgy gyarapszik, ha dolgozik. B. Étvös*“ jelige alatti dolgozat a crupos tüdőlobot tárgyalja 81 negyed-rétű lapra terjed és 40 darab górcsővi készítménnyel van felszerelve.

Szerző a használt irodalom és a vizsgálati módok előrebocsátásával leírja a heveny rostonyas tüdőlobban elhaltak általános viszonyait, és részletesen a tüdőben levő változásokat, kiemelvén azon tulajdonságokat, melyek által ezen betegséget más tüdőloboktól, különösen a hurutos tüdőlob különböző alakjaitól meg lehet különböztetni. Azután a tüdőlob egyes szálait írja le saját makroscopicus és mikroskopikus észleletei alapján, s úgy szintén a tüdőlob különböző kimeneteit, oldást, genyedést, tályogképződést, üszkösödést, sajtosodást, elkeményedést és a renyhe beszűrődést. Felsorolja a tüdőlobos izzadmány fejlődésére és eredésére vonatkozó véleményeket s e tekintetben azon véleményhez csatlakozik, mely szerint a hamsejtek inkább csak passiv szerepet játszanak, terimbeles duzzadást és

zsiros elfajulást mutatnak, de sejtszaporodást soha sem látott bennök. A rostonyas izzadmány támadására vonatkozó elméletek rövid felemlítése után előadja a tüdőlob gyakoriságára vonatkozó vizsgálatát, mely szerint a kórboneczteni intézetben levő rostos és boneczjegyzőkönyvekben az utolsó 10 év alatt a crupos tüdőlobban elhaltak az öszses halálozásoknak 15·8 százalékát teszik.

Azután leírja a tüdőlobot kísérő változásokat a következményes legdagot, mellhártya és szívburoklobot stb. s végre közöl egy kísérletet, melyben sikerült légenysavas ezüst éleg befecskendése által valószínű crupos tüdőlobot előidézni.

A munka a felölelt tárgy nagyságához aránylag rövid számos részei egészen futólagosan vannak letárgyalva. Névleg kár, hogy a rostonya képződést oly kurtára fogta, Weigert fontos vizsgálatait fel sem említette s e kezdésben határozott álláspontot nem szerzett, bár saját készítményeiben is erre nézve elégséges támpontot nyerhetett; a veres és szürke májasodás viszonya egymáshoz egészen a régi tan értelmében van előadva s Buhl felszólalását tekintetbe nem vette. Az oldás tárgyalásánál magyarázatba nem bocsátkozik s az egész dolgozat összefoglalásában az áttekinthetésre gondot nem fordított.

Mindezen hiányok mellett is a dolgozat tanúságot tesz arról, hogy pályázó a tárgy vizsgálatához kellő értelemmel hozzáfogott és arra sok szorgalmat fordított számos góresői készítményei ügyesen vannak kiállítva, igen tanulságosak és az intézetben a tanításra nagyon jól felhasználhatók.

A 257. sz. a. „*Die Tuberkel haben keine Rolle, sie bestehen nicht etc.* jelige alatt beérkezett munka 58 lapra terjed és 30 drb górcsői készítménnyel van felszerelve. Ezen munka a tüdővészt tárgyalja kórboneztani szempontból.

Az első részben a tüdővésztől szóló tan történelmi áttekintését adja, a 2-ik részben a tüdővész újabb tudományos leírását foglalja össze névleg Niemeyer, Waldenburg, Buhl, Ruchte, Birch-Hirschfeld, Talma munkálatait egymással szembeesíti.

A 3-ik részben (29—58) a tüdővész elnevezés alatt ismert tüdőbajokat saját észlelései után írja le. Makroscopicus és különösen górcsői vizsgálatai alapján azon eredményhez jutott, hogy a tüdővész különböző alakjai valamenynyien abban egyeznek meg, hogy a tüdőszövetben sarjadzó szövetközi lob van, melyhez majd eksquamatív lobtársul, majd a hólyagesák hamjai óriási sejtekké olvadnak össze. A sarjzövet kedvező esetben rostos szövetté átalakulhat, de gyakran és pedig főleg ütér közötti lob által feltételezett vérszegénység folytán elsajtozódik a szövet és utólag szétbonlik. A szabad szemmel látható csomók és szemesék sarjképződményét, melyek a helyi viszonyok szerint a közönséges sarjzövettől különböznek ugyan, de minden lényeges tulajdonságban azzal megegyeznek.

A dolgozat elrendezésében és kivitelében számos hiány van, a leírás sok helyt nem elég praecise, a vizsgálatok menetét illetőleg kár, hogy a tüdővészes részben a felületes lobterményeket a hamvedléstől és összeolvadástól eltekintve figyelemre sem méltatta; hogy nem volt tekintettel a nyirk-

edények mivoltára s a nyirkmirigyszerű szövet állapotjára, mely részek egyfelől Talma, másfelől Arnold által újabb időben különösen hangsúlyozva lettek.

Mindamellett kétségtelen, hogy szerző a tüdővész terjedelmes literaturáját nem csak átkutatta, hanem jó sikerrel megemésztette, hogy számos vizsgálatai által a lényegesben kellően indokolt álláspontra vergődött és hogy számos góresői készítményei a tényleges vizsgálatra fordított szorgalomról és ügyességről tesznek tanuságot.

Ezeknélfogva mindkét munkát a kitűzött pályadíjra egyenlő módon érdemesnek tartjuk, s miután a 2-ik kórboneztani kérdésre kitűzött díj rendelkezésre marad, ajánljuk, hogy ezen díj az egyik munka szerzőjének kiadassék, úgy hogy mindegyikre 50—50 frtnyi díj essék.

Kolozsvár, 1881. május 24. Dr. Genersich Antal mint bíráló, Dr. Purjesz Zsigmond mint társbíráló.

A tanártestület Dr. Genersich Antal és Dr. Purjesz Zsigmond ny. r. tanárok bírálati jelentésük elfogadásával a kitűzött 50 frt pályadíjat a ki nem adott második kórboneztani pályakérdés 50 frt jutalmával 100 frtra emelni, s ezt a két egyenlően érdemes munka között egyenlő arányban felosztani határozta. A 256. sz. „*A fa veszteg áll, az ember úgy gyarapszik, ha dolgozik*“ jeligés levél szerzőjéül **Kovács N. Lajos** IV. éves orvostanhallgatót, a 257. sz. „*Die Tuberkel haben keine Rolle stb.*“ jeligés levél pedig szerzőül **Szentkirályi Géza** IV. éves orvostanhallgatót tüntette ki, kiknek a 100 fo-

rintra emelt pályadíj egyenlő részesülési arányban kiadatni határozatott.*)

6. A szülésetből: „A terhesség, szülés és gyermekágy alatt előforduló méhvérzések ok- és ismetana és gyógykezelése, kórodai önálló megfigyelések alapján“ ezimű pályakérdésre, egy pályadolgozat érkezett be 249. orvk. sz. a. a következő jelígevel: *„Postquam gravida est faemina, plurimis afficitur malis ex sola graviditate oriándis. (Boerhave)“* mely Dr. Maizner János és Dr. Ajtai Sándor tanároknak adatott ki birálatra, kik arról a következő jelentést tették:

Tekintetes orvtud. tanári testület!

A mult év 1880 május hava 29-ik napján a szülésetből a következő pályakérdés megfejtése tüzetvén ki: „A terhesség, szülés és gyermekágy alatt előforduló méhvérzések ok- és ismetana és gyógykezelése, kórodai önálló megfigyelések alapján“ erre egy pályadolgozat érkezett be a szabályszerű pályázati határidőn belül f. 1881. évi april hó 13-án 249. orvk. sz. a. a következő jelígevel: *„Postquam gravida est faemina, plurimis afficitur malis ex sola graviditate oriundis. Boerhawe“*, mely 226 negyedretű lapra terjed s félvászonkötésben van foglalva.

Szerző a rendelkezésre álló kórodai anyagot lelkiismeretes gondossággal használta fel, mi dolgozatának számos helyeiből kitetszik. A kórodai anyag valamint az észlelési idő rövidsége e nagyfontossá-

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

gú kérdés megoldására elégséges nem lévén, kénytelen volt pályázó az orvosi irodalom eme specialis ágát is beható tanulmánya tárgyává tenni, mit oly sikerrel hajtott végre, mely dolgozatát előnyösen emeli ki. Ezenkívül a kérdésben forgó tárgy körül önálló tiszta felfogással s a tárgy alapos ismeretével találkozunk pályázó részéről.

Ezen előnyökkel szemben elenyészőleg csekélyek azon itt-ott előforduló — alkalmasint csak leirási — hibák, melyek csak csekély mértékben hatnak értelemzavarólag.

Mindezeknél fogva a kérdéses pályadolgozatot a kitűzött jutalomra érdemesnek itélvén, annak a pályadíjat kiadatni ajánljuk.

Melyek után teljes tisztelettel maradván a tekintetes orvostudománykari tanártestületnek Kolozsvárt, május hó 24-én 1881. alázatos szolgálói Dr. Maizner János a szülészet ny. r. tanára, mint bíráló, Dr. Ajtai Sándor ny. r. tanár társbíráló.

A tanári testület Dr. Maizner János és Dr. Ajtai Sándor ny. r. tanárok birálatuk elfogadásával a pályamunkát a kitűzött 50 frt jutalomra méltatta, s azt a 249. sz. a. „*Postquam gravida est faemina stb.*“ jeligés levél felbontása után kitünt szerzőnek **Báthori Béla** V. éves orvoshallgatónak kiadatni határozta.*)

7. Az orvosi rendészetből kitűzött következő pályakérdésre: „Fejtegettesék a tápszerek, italok és élvszerek orvosrendészeti felügyeletének szükségessége; adassanak elő azon vizsgálati módok,

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

melyek a hamisítások felderítésére igénybe vehetők, különös tekintettel a mindennapi gyakorlatra.“ Jutalma 75 frt. Két pályamunka érkezett be, melyek bírálatra kiadattak Dr. Ajtai Sándor és Dr. Högyes Endre tanároknak, kik arról a következő jelentést tették :

Tekintetes orvoskari tanártestület!

A folyó 18³⁰/₈₁ tanévre az orvosi rendészetből kitűzött következő pályakérdésre: „Fejtegetlessék a tápszerek, italok és élvszerek orvosrendészeti felügyeletének szükségessége; adassanak elő azon vizsgálati módok, melyek a hamisítások felderítésére igénybe vehetők, különös tekintettel a mindennapi gyakorlatra.“ Jutalma 75 frt. Két pályamunka érkezett be, melyek a pályázati szabályoknak megfelelőek voltak, s mint ilyenek érdemleges bírálati jelentéstételre alólirtaknak adattak ki.

Az egyik pályamunka ¹⁵/_{IV} 265. orvk. sz. a. „*A közegészségügy előmozdítása a legjobb Therapia*“ jeligével adatott be, a kérdést 249 sűrűen írott negyedré t lapon tárgyalja és pedig az I. részben 48 lapon az orvosrendőri felügyelet szükségességét fejtegeti történelmileg, a jelen állapotot a meglevő törvényes intézkedések alapján bírálatalilag és összehasonlítól ag, mig a munka II. részében a hamisítások felismerés módjait adja elő. Ez utóbbi három osztályt foglal magában, a tápszereket, italokat és élvszereket, mindeniket helyes albeosztásokkal.

A második pályamunka ²/_{IV} 236. orvk. sz. a. „*Vizsgálgj meg mindent jól és válaszd ki mindenből a legjobbat*“ jeligével 148 sűrűn írott negyedré t

lapon hasonló, bár nem teljesen keresztül vitt rendszerrel tárgyalja a kérdést, s hozzá a 148 lapon bevezetés és három átszámítási javító tábla a felezetlen, a lefelezett tej meghatározásához és az alcohol tartalmú folyadékok méréséhez van csatolva.

Mindkét munka nagy szorgalomról, a tárgy alapos ismeretéről és helyes gondolkozásról tesz tanúságot, de egyszersmind mindkettő csak a tárgy irodalmi feldolgozására szorítkozik; ebben pedig a 265. számú sokkal nagyobb anyagot ölel fel, azt másfélanynyi terjedelemben, következetesebben keresztül vitt rendszerrel, behatóbban és folyékonyabb iránylyal kezeli, s a kérdés administratív részére, bár hiányosan, de mégis inkább reflectál, mint a 236. orvk. sz. a. pályamunka, minél fogva

a 265. sz. a. „*A közegészségügy előmozdítása a legjobb Therapia*“ jeligés pályamunkát a kitűzött pályadíjra;

a 236. sz. „*Vizsgálj meg mindent jól és válaszd ki mindenből a legjobbat*“ jeligés pályamunkát dicséretre érdemesítendőnek véleményezzük és ajánljuk.

Kolozsvárt, május 24. 1880. Hivatalos tisztelettel Dr. Ajtai Sándor szakbíráló, Dr. Högyes Endre társbíráló.

A tanári testület Dr. Ajtai Sándor és Dr. Högyes Endre ny. r. tanárok bírálati jelentésük elfogadásával a 265. sz. „*A közegészségügy előmozdítása a legjobb Therapia*“ jeligés pályamunkának a kitűzött 75 frt pályadíjat megítélte, s azt a jeligés levél felbontása után kitünt szerzőnek **Bikfalvi Károly**

V. éves orvostanhallgatónak kiadatni,*) a 236. sz. „*Vizsgálj meg mindent jól stb.*“ jeligés pályamunkát, illetve a jeligés levél felbontása után kitünt szerzőt **Hirsch József** V. éves orvostanhallgatót nyilvános dicséretre érdemesíteni határozta.

8. A bőrkortanból 65 frtnyi jutalomdíj mellett kitűzött következő kérdésre: „Fejtegettessék az izzag-eczema lényege, kórodai és szövettani szempontból, különös tekintettel arra, vajjon az eczema a bőr hurutjának tekinthető-e és ha igen, minő tények szólnak mellette?“ 253. orvk. sz. a. „*Ubi labor, ibi merces*“ jelige alatt egy pályamunka érkezett be, mely bírálót végett kiadatott Dr. Géber Ede és Dr. Brandt József tanároknak, kik arról a következő véleményt adták.

Tekintetes orvoskari tanártestület!

Kolozsvár sz. k. város által letett alapítványból az 18⁸⁰/₈₁ tanévre a bőrkortanból 65 frtnyi jutalomdíj mellett, következő kérdés tüzetvén ki: „Fejtegettessék az izzag-eczema lényege kórodai és szövettani szempontból, különös tekintettel arra, vajjon az eczema a bőr hurutjának tekinthető-e és ha igen, minő tények szólnak mellette?“ 253. orvk. sz. az „*Ubi labor ibi merces*“ jelige alatt egy pályamunka érkezett be, mely alólírottaknak mint bírálóknak illetőleg társbíróknak adatván ki, jelentőséket a következőkben van szerencséjük betejeszteni:

A dolgozat 128 nyolezadrét lapra terjed ki,

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

tisztán van írva, könnyen érthető irányban előadva. Tartalmát illetőleg megemlítendő, hogy az első négy lapon a bántalom (eczema) etymologicus fejtegetése és különböző szerzők által használt kitétel, van elősorolva. Ezután az izzag kórodai megbeszélésébe bocsátkozik. Itt első sorban a bántalom meghatározhatóságát tárgyalja, majd azután az izzag különböző fajait adja elő. Ezen utóbbi részszel szerző legbehatóbban foglalkozik; mert nemcsak felsorolja a különböző alakokat, a melyek alatt a bántalom előszokott fordulni, hanem egyszersmind azon változásokat is fölemlíti, melyek a bőr helyi viszonya által vannak föltételezve.

Kidolgozásában kiterjeszkedik az egyes szerzők nézeteire és azokat részint elbirálgatni, részint pedig saját, az itteni kórodán észlelt esetek alapján nyert tapasztalatokkal támogatni igyekeznek; utóbbira nézve az e tanévben előfordult eczema esetekről terjedelmes kimutatást közöl.

A mily kedvező lendületet vett a dolgozat eddig tárgyalt része, oly anynyira száll annak értéke második részében. Mert ha bár elég terjedelmesen és értelmesen adja elő azon szöveti elváltozásokat, melyeket a különböző szerzők, a bántalom különféle stádiumában találtak; s ha bár a bántalom kór-oktanát stb. mások nyomán eléggé jól és bőven számlálja föl, mindenesetre hiánynak tekinthető, hogy a szerző maga sem tette vizsgálat tárgyává a bőr kóros elváltozásait, hogy saját tapasztalatai alapján az eddigi eredményekhez közvetlenül hozzá szólhatna.

Továbbá hézagnak tekinthető az is, hogy szer-

ző nem kísérlette meg, a mülegesen előidézett izzagon a kór lényegét lépésről-lépésre tanulmányozni.

Szerző ugyan mentegetésére fölhozza az anyag hiányt, de ezen legalább részben segíthetett volna. A következménye ezen hézagos kidolgozásnak pedig az, hogy a szerző a kitűzött kérdés megoldásánál tisztán csak az előfordult esetek észlelése és az abból levonható eredmény állott rendelkezésére.

Tékinetbe véve, hogy pályázó nagy kitartással foglalkozott az esetek észlelésével, és mint dolgozata után közzölt vázlatos ismertetéséből kitűnik, a kitűzött kérdéshez értelmesen szól, és hogy ezt minden orólról helyesen megvilágítja.

Ajánljuk hogy a pályadíj az „*Ubi labor ibi merces*“ jelig alatt beküldött mű szerzőjének oda ítéltsék.

Kolozsvár, május 7. 1881. Dr. Géber Ede a bőr- és bujart. ny. r. tanára, mint bíráló. Dr. Brandt József a sebészet ny. r. tanára.

A tanári testület Dr. Géber Ede és Dr. Brandt József ny. r. tanárok birálati jelentésük alapján a kitűzött 65 frt jutamat a pályamunkának oda ítélte, s a 254. sz. a. „*Ubi labor ibi merces*“ jeligés levél felbontása után kitünt szerzőnek **Nappendruck Kálmán** V. éves orvostanhallgatónak kiadatni határozta.

Kelt a kolozsvári u. k. tud. egyetem orvoskari tanártestületének 1881. május 7-én és folytatólag 24-én tartott IX. rendes üléséből.

DR. AJTAI SÁNDOR

e. i. dekan.

IV.

A bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi kar jelentése.

Tekintetes egyetemi tanács!

A folyó tanévre kitűzött 11 pályatételre beérkezett 11 mű megbirálása végett a bölcsészeti tanári kar részéről f. hó 21-én tartott rk. ülés idevonatkozó tanácskozmányait és határozatát van szerencsém a bölcs. kar 376—18^{80/81} sz. jkönyv alapján a tekintetes egyetemi tanácsnak hivatalos tisztelettel a következőkben előterjeszteni

1. A „Kant logikája, birálati szempontból előadva.“ Jutalma 75 frt. czim alatt kitűzött philosophiai pályatételre; egy mű érkezett be, melyről a birálat így szól:

Tekintetes Jár!

A 286—18^{80/81} bksz. alé fogott s karunk idei 34. sz. pályakérdésére beérkezett pályamunka birálatát ezennel van szerencénk a tek. kar elé terjeszteni. A pályamű „*Nihil est in intellectu stb.*“ és „*Tapasztalj aztán tudsz*“ kettős jelige alatt és „Kant logikája, birálati szempontból előadva“ czimmal 94 negyedréti lapon kisírti megoldani az elébe tűzött feladatot.

A munka négy részre van osztva; Kant élete,

a tér és idő, a kategoriák és az ítéletek fejezetei alatt, melyekhez ötödikül az általános öszszegezést nyújtó függelék sorakozik.

A bevezetésben kissé tétovázva rajzolja a Kant előtti philosophia főbb irányzatait, hogy aztán ráterhessen maga választotta feladatára, mely nem ragaszkodik szorosán a pályatételre (Kant logikája), hanem Kant egész ismeretтанát öleli fel s veszi a saját álláspontjáról bírálat alá. Nem tagadható azonban, hogy a midőn az empirismus és positivismus szempontjából kívánta Kant phylosophiáját bírálni, jó szerével nem kerülhette ki, a kérdés ilyszerű kibővítését s a transcendentalis aesthetikát sem zárhatta ki vizsgálata köréből. Az első rész (Kant élete) külön részletezést alig érdemel, alig lévén egyéb „Ueberweg Grundriss“-ának illető fejezete kivonatolásánál és pedig párttévedés közbeszövésével is. A következő három fejezet, a megjelölt feliratok alatt, Kant tanának illető részeit akarja előterjeszteni s mindjárt rá megbírálni. E fejezetek s legkivált az első, mert másodkézből vannak merítve, némileg elmosódott, határozatlan alakúak, öszszevegyítve olyan tételeket is, melyek Kant gondolatmenetébe és kifejezés módjai közé sehogy sem illenek. Különösen a tér és idő nézeti formáinak Kant szerinti felfogása van a műben határozatlanul visszaadva, az érzék, érzéklés és érzéklet öszszezavarva, mihez képest aztán a bírálat s ugy vélt czáfolat sem okoz valami nagyobb nehézséget az írónak, bár, nem tagadható, az ellenes irányzatok ismeretes kifogásait elég bőven hordja öszsze, s ha még arra is időt vesz vala, hogy a különböző helyekről ösz-

szeződött argumentumokat egységes alapra reducálja: némi sikert sem lehetne törekvésétől megtagadni. Tisztábban és körvonalozottabban adja ennél elő a kategoriák Kant-féle tanát. A czáfolat itt is az empirismus és positivismus argumentumaiból telik ki, pótolva a realismuséival is. Hogy aztán p. o. az ok kategóriájának lételet azzal czáfolja, hogy azok kategóriáját ismert és magától érthető fogalomnak tartja: nem az ő, hanem forrásainak a hibája. Ugyanily könnyű szerrel eliminálja az összes kategoriákat az által, hogy az „ész“ összfogalmába sülyeszti el valamenynyit, csak kár, hogy hogy nem emendálja Kant kategoriák-tanát az által, hogy megadná az „ész“ más és helyesebb elemzését és meghatározását.

Ugyan ily ítélet alá tartozik „az ítéletek“ feliratú negyedik fejezet, valamint az öszszegezö-„füg-gelék.“ Alap-nézetbeli ellentét forogván fön a szerző és Kant között: a vesztes természetesen csak Kant lehet. Mindent öszszevéve, a szerző e munkája tanusítja, hogy sokat olvasott s ha mindjárt még nem hatolt is a felvetett kérdések legmélyéig, s inkább csak utánformálja forrásait, melyek a feladat bírálataival foglalkoznak, hogy sem maga erején bírálna; nem tagadható meg tőle a komoly törekvés, a munkavégzésben nyilatkozó szorgalom; s miután az egyetemi pályaművek bírálata nem a mű irányára és a benne elfoglalt álláspontra, hanem magára a munkára és a kifejtett igyekezetre kell hogy vonatkozzék: a bölcsészeti kar idei 34. sz. pályatételére kitűzött díjat a 286—18⁸⁰/₈₁ bk. sz. pályaműnek kiadatni javasoljuk.

Maradván Kolozsvárt, 1881. május 12. a tekintetes kar alázatos szolgálói Dr. Szász Béla s. k. Dr. Meltzl Hugó s. k.

A kar a bírálók javaslatát egyhangulag elfogadván és kari határozatá emelvén, a „*Nihil est in intellectu stb.*“ jeligés levélke felbontása után kitünt, hogy **Barabás Abel** III. éves bk. hallgató a pályanyertes dolgozat szerzője.*)

2. A 35. sz. paedagogiai pályatételre: „Az aesthetikai nevelés elmélete és gyakorlata.“ Jutalma 75 frt. Két munka érkezett be. Az ezekről szóló véleményes jelentés a következő:

Tekintetes kar!

„Az aesthetikai nevelés elmélete és gyakorlata“ tételről szóló 287 és 288. számú két pályamunkáról van szerencsénk a következő jelentést tenni:

A 287. sz. „*In magnis et voluisse sat est*“ jeligéjű pályamű írója jelszavához hiven, csak akart dolgozni, de igazán tette nem került a sor; mert beérte az előadásokon tett — néha hiányos — jegyzetei leírásával, melyeket több helyt stílistikai fejtegetésekkel bővített ki. Különben is a 71 lapra terjedő dolgozat háromnegyed része csak bevezetés és az 53-ik lapon tér — mint maga mondja — „az aesthetikai nevelés tulajdonképi tárgyára;“ de a rákövetkező 19 lapon teljességgel az általánosságok körében mozog.

Annál nagyobb figyelemre méltó a 288. sz.

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

„*Tanuljunk érezni a szépet*“ stb. jellegű 269 lapra terjedő pályamű. Helyes lélektani alapvetés, nyomon járó gondolkodás, jól átgondolt és kivitt szerkezet jellemzi-e művét, melynek mind a 21 fejezetéből kilátszik, hogy írója teljesen magába bírta olvasztani a kútfőkből merített adatokat. Inkább a mű kerekdedségének, mint lényegének rovására esik egyfelől az érzelmek köréről, másfelől a művészetekről való hosszadalmas fejtegetés; másik hiánya, hogy az ó classikai műrecek aesthet-nevelő hatása fejtegetésébe nem bocsátkozik, s hogy a czélszerűség fogalmával (216. 7) a művészetek körét a képzőművészetek szempontjából igen kibővíti, ellenben a költészet a czélszerűség fogalma miatt a művészetek köréből kiszorulna.

E kevésbbé lényeges fogyatkozásokért értékes kárpótlást nyújtanak e műben a jeles lélektani indokolások (pl. a növendék szelleme, kibontakozása és a műszabályok tanulása, egymás közti viszonya, a mesének a gyermeki lélekre való hatása, a gyermek és a kezdeties emberézés és képzett világa; a vallás- és művészetek egymásközti viszonya stb.) mely fejtegetések alkalmával szerző a gyakorlatot mind untalan szemelött tartja. Figyelemre méltó vonása e műnek, hogy írója a philosophiai műkifejezésekkel könnyedén tud bánni; teljes dicséretet érdemel az egészséges reflexiókból rakott lélektani alap és mindenütt egy nyomon járó gondolkodás, melylyel igazán folyékony és teljesen átlátszó irány párosul. Általában teljes elismerésre méltó e mű egyöntetősége és iránybeli korektsége, melyhez a fenn elmondott előnyöket hozzávéve, oly formán

ajánljuk a művet a T. karnak jutalomra, hogy a 75 frt jutalomdíjt a munka érdemei elismeréséül 100 frtra emelni méltóztassék.

Teljes tisztelettel lévén a T. karnak Kolozsvárt, 2881. május 20-án. Alázatos szolgálói Felméri Lajos s. k. Szász Béla s. k.

A kar egyhangulag elfogadván ezen indítványt, a „*Tanuljunk érezni a szépet stb.*“ jeligéjű pályaműnek itéli oda a díjat s ezt 75 frtról 100-ra emeli, mely után a jeligés levélke fölbontatván, kitünt, hogy a nyertes pályamű szerzője **Gerecze Péter** IV. éves bk. hallgató;*) a másik „*In magnis stb.*“ jeligés levélke fölbontatlan megsemmisített.

3. A classika philologiai 36. sz. e című pályatételre: „*Aesopus, Babrius és Phaedrus meséi miben egyeznek?*“ Jutalma 100 frt. Beérkezett két műről az alábbi kettős birálatot terjeszté a két szaktanár a kar elé:

Tekintetes kar!

A határidőre két pályamű érkezett be, az egyik 289. bk. sz. alatt, jeligéje: „*Nec aluid quiquam per fabellas quaeritur. Quam corrigatur error ut mortalium, Acuatque sese diligens industria.*“ (Phaedrus Prolog. libr. II.) a másik 290. bk. szám alatt, melynek jeligéje: „*Ergo non levitas mihi. Sed aerta ratio causam scribendi dedit.*“ (Phaedrus Prolog. libr. II. v. 8. 9.)

Az első 289. sz. alatti XV lapra terjedő előszóban számot ad a használt segédkönyvekről, me-

*) A magasabbra emelt díj az ünnepélyen kiadatott.

lyeket legnagyobb részben a budapesti egyetemi és akadémiai könyvtárakban használt, kiemelvén, hogy Aesopusnak Halm-féle kiadását és Keller értekezését sem a könyvtárakban, sem könyvtárusi úton megszereznie nem sikerült. A dolgozat maga 455 negyedréti oldalra terjed és három főrésze van osztva. Az első rész (1—33 lap) „Az állatmese elmélete“ czim alatt tárgyalja az állatmese keletkezéséről, mivoltáról, feladatáról, kellékeiről és beosztásáról szóló nézeteket, bővebben mintsem a pályakérdésre való tekintetből szükséges, hézagossabban, hogy sem önálló fejtegetésnek vagy monographia alkatrészének elég volna, de mindenesetre úgy, hogy abból szerzőnek helyes felfogása, alapos ismerete kitünik. Ha mindamellett ezen ismeret hiányos, annak oka könyvtáraink hiányosságában rejlik. Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy szerző jónak látta még a legtarthatlanabb és örökre mellőzött Bratinger, de la Motte, Ehrst stb. féle nézeteket is felemlíteni, sőt az Aphthonius, Batteux, Wolf, Breitinger-féle osztályozásokkal is megösmertetni. Hogy Lessing osztályozásának minő gyakorlati értéke lehetne, — még ha helyessége kifogás alá sem esnék — nehéz belátni

A második rész (34—103 lap) czime: „A görög mese irodalom története (helyesebben történelme), különös tekintettel az Aesopi mesegyűjteményre.“ E szakasznak is főhibája az, mi az előbbinek. Sokkal többet ad, mintsem a pályakérdés szempontjából szükséges, névleg olyan dolgoknak fejtegetésével is foglalkozik, melyek ma már végleg el vannak döntve, vagy (mint Tyrwhitt nézete Babriusról)

ujabb felfedezések által teljesen meghaladva. Monographiai tárgyalásnak pedig nem elég kimerítő, mert több igen nevezetes folyóirati- és programmértekezés nincs felhasználva. Nevezetes hiánya e résznek továbbá az, hogy több dolog benne aticipálva van, a mi csak a következő rész beható vizsgálatai alapján tűnik ki, mint biztos eredmény. Egészben véve azonban e rész is szép ismeretekről tanuskodik.

A harmadik rész (104—455 lap) a tulajdonképi pályakérdés fejtegetésének van szentelve s azt oly módon eszközli, hogy a 104—285 lapon Aesopust és Babriust, a 286—402 lapon Aesopust és Phaedrúst, a 403—455 lapon pedig Babriust és Phaedrúst hasonlítja össze. Ez összehasonlítást azonban a 286—303 lapokon félbeszakítja a római mese irodalomról, névleg Phaedrusról szóló történelmi fejtegetés, mely ugyanazon hiányokban szenved, mint az előbbi két rész. A pályamű ezen része teljes elismerésünkre érdemes. Szerző Aesopus Babrius és Phaedrus összes meséit nagy gondal áttanulmányozta s a legapróbb részletekre kiterjeszkedő figyelemmel egybevetvén, egészséges érzéssel és józan ítélettel tette meg legtöbb esetben kifogás alá nem eshető következtetéseit. A pályamű ezen terjedelmes (104—455 lap) részével a kitűzött kérdés teljesen meg van fejtve, még pedig oly módon, hogy az az irodalom ezen ágában számot tesz, s ha szerző művének mindjárt részletezendő hibáit és hiányait eltávolítja, valóban becses dolgozattal gazdagítja az irodalmat.

E hiányok között legkellemetlenebbül hat a ki-

dolgozásban tanusított elhamarkodás, az irány pongyolasága, mely nem csak a mondatok szakadozott-ságában, hanem főkép közszerű fordulatokban és az idegen szónak ijesztő mértékben való és teljesen szükségtelen használásában nyilatkozik. Ilyen kedvencz szók szerzőnél a következők: traditio, situatio, combinatio, fabulista, idea, moralis, stadium, character, praegnans, difinitio, direct, indirect, protestál, classificatit, personificált, személyt, vindicalta, eltusolni, passusra, a dolog facitja így áll, se pro se contra, fixirozás, dotálható, prózásit, megprózásit, sleppes, steff, melyekből minden oldalra legalább kettő esik.

Egy további hiány származott azon körülményből, hogy szerző csak a Budapesten készített jegyzeteiből és kivonataiból dolgozott (XI. lap) s magok a művek a kidolgozás alkalmával nem állottak rendelkezésére. Ebből magyarázható ki több hézag és több kisebbszerű hiba. Ilyen pl. hogy szerző még most is minden áron Maximus Plamidesnek akarja tulajdonítani Aesopus mesékkel telt életrajzát (44—45 l.) noha ennek lehetetlensége ma már általánosan el van ösmerve azon egyszerű körülmény következtében, hogy ezen életrajz már X. százbeli kéziratokban meg van (Bergk Ltg. 375 l. 194. jegyzet). Ennek tulajdonítható, hogy a különböző nézetek felemlítésében semmiféle rendet sem követ.

Határozott hibáktól, valódi botlásoktól a munka egészben véve meglehetősen ment, épen azért nagyon szembeötlik, hogy szerző nem tesz különbséget a choliambus és choriambus közt, egyetlen

egy eset kivételével mindig az utóbbit irván az előbbi helyett, hogy továbbá nincsen tisztában az affabulatio szó jelentésével, különben nem irhatná a 131 lapon: „Az Aesopus epinythion rossz, mert nem az egész affabulatióból, hanem csak annak egy részéből vonja el a tanúságot.“ V. ö. még 112, 148, 270, 373. („az affabulatio, a mese köntösére“) stb. Phaedrus iránt igazságtalan.

Végül nem hagyhatjuk szó nélkül az írás gyarlóságát. Valami kis iskolás gyermek másolhatta, kinek sem a görög szók írásáról, sem a magyar helyesírásról még — úgy szólva — fogalma sincs. A hibák ugyan sok helyen ki vannak javítva, de a legtöbben megmaradtak. Tyrwhitt helyett mindenütt hibásan Thyruitt áll.

Mindent öszszevéve, tekintvén hogy a nagy terjedelmű mű ritka kitartással, rendkívüli szorgalommal, sőt anyagi áldozattal is készült, hogy a kitűzött kérdést teljesen és jó sikerrel megoldotta, s hogy alapjában becses dolgot, önálló tudományos becses bíró értekezés, a kitűzött pályadíjra dicsérrel érdemesnek tartjuk.

A második 290 sz. a. pályamű 152 negyed-rétű lapra terjed s következő szakaszokra oszlik: a) A mese eredete (1—13 l.), röviden de velősen adja lényegét a mese eredetéről leginkább elterjedt nézetnek, hozzá csatolván a mese céljának is fejtegetését (8—13 l.); b) Az Aesopusi mese lényegéről (13—25 l.) szól a mese kellékeiről Jakobs, Lessing és Szász Károly nyomán tálálóan kiemelve a leglényegesebbet. Ehez csatlakozik igen sikerült kidolgozásban c) „Az állatok használatáról a mesé-

ben“ czimű szakasz (25—33 l.), melyet néhány sőrban „a mese beosztásáról és a tanulságokról“ (33—36 l.) szóló részlet fejez be. Ezen, mondhatók, bevezető rész folyékony és világos előadásban összefoglalja jó részt mindazt, mit a következő tárgyalásnál alapul venni kell. A dolog természeténél fogva eredeti eszmékkal nem állhat elő, de azt, a mit mások erről irtak, illetőleg megállapítottak, szépen és szabatosan adja elő.

A második főrészt (36—66 l.) az irodalomtörténelmi adatokat tartalmazza Aesopusról, Babriusról és Phaedrusról. E résznek hiányosságai irodalmi segédeszközeinek korlátolt voltából magyarázható ki, nóha egyetmást itt is megkaphatott volna. Aesopust nem tartja történelmi személynek, ám legyen; több kitűnő férfiú van azon a nézetten, de szerzőnk indokolása korántsem elégséges ezen nézet védelmére, melyre Welcker anynyi gondot fordított; kérdés még az is, nem változtatta volna-e meg nézetét szerzőnk, ha Beugk irodalomtörténelmének ide vonatkozó szakaszát elolvassa. A Phaedrus Appendixében foglalt mesékkal épen oly könnyen bánik el, mint a másik pályamű szerzője, egyik sem ösmervén Müller Lucian doldozatait.

A dolgozat főrésze a harmadik (66—152 l.), mely a mesék összehasonlításával és az azokból elvont tanulságokkal, következtetésekkel foglalkozik. Összehasonlít pedig először nyolcz (8×3) mesét, mely mindháromnál előfordul, azután néhányat, mely kettő-kettőnél, s végül egy pár olyat, mely csak egyikénél a nevezetteknek fordul elő; megemlékezik végül azon az Aesopusi gyűjteményben levő

darabokról, melyeket mesének nevezni nem igen lehet. Eljárása következő: először meglehetősen gondos, hű és szabatos fordítását adja az egyes meséknek, azután meg teszi rá észrevételeit általában és a megfelelő társakra különösen. Ezek után összefoglalván az összehasonlítás eredményeit (125—142 l.) áttér az újabbkori meseírókra is, kiknek jellemző sajátságait röviden érintvén, befejezi az egészet az epimythion kérdésével.

E pályamű ugyan nem kimerítő, s a másíknak mindent felölelő részletességétől s az apróságokra is kiterjeszkedő gondosságától meszsze elmarad, nem is lehet róla állítani, hogy a pályakérdést egészen megfejtette volna; az egész inkább csak vázlat, vagy ha úgy tetszik, mutatóvány, mikép véli a szerző a pályakérdést tárgyalandónak. El kell azonban ösmerni, hogy szerzőnk helyes alapon áll, a a kérdés lényegét jól fogta fel, s a kivitelnél is egészben véve az igazi ösvényen jár. Csupán csak az volna kívánatos, hogy a mesék szavainak és kifejezéseinek tárgyalásába és összehasonlításába is belebocsátkozott volna. Irálya szabatos, gondos, folyékony.

Tekintve tehát azt, hogy alapjában határozottan jó dolgozattal van dolgunk, mely a pályakérdés megoldására tett eddigi kísérleteket jóval túlszárnyalja, s ez alkalommal positiv értékénél fogva a pályadíj okvetlenül elnyerte volna, ha csak egy sokkal teljesebb, részletesebb és kimerítő dolgozat nem ragadja vala el előle a pályabért, a dolgozatot dicsérettel felemlítendőnek, s ha a körülmények engedik, némi jutalomban részesítendőnek tartjuk.

Kolozsvárt, 1881. május 5. Dr. Szamosi János s. k. Dr. Hóman Ottó s. k.

A kar ezen ítéletet egyhangulag magáévá tévén s a jeligés levélkéik kibontatván, kitünt, hogy a „*Nec aluid stb.*“ jeligéjű 100 frt pályanyertes dolgozat szerzője **Fejér Lajos** végzett bk. hallgató, az „*Ergo non levitas stb.*“ jeligésé pedig **Finta Ferencz III.** éves bk. hallgató, kinek a kar 50 forint jutalmat határoz.*)

4. A „Magyarország erdélyi részeiben stb.“ czimű tételre (jutalma 75 frt), beérkezett egy mű; bírálata így hangzik:

Tekintetes kar!

„Magyarország erdélyi részeiben született férfiak kiválóbb irodalmi működése a class. philologia terén“ cz. e. bölc. ny. t. tud. kar által kitűzött pályatételre 291. bk. sz. a. egy munka érkezett; jeligéje: „*A tudományos emberfő menyinyisége a nemzet igazi hatalma. Széchenyi.*“

A pályamunka 84 4-r. írott oldalon az erdélyrészi class. philologiai irodalmat vázolja a XVI. százdtól a XVIII. száz végéig, mindenik száznál előre bocsátva az irodalmi működés irányát általánosságban, azután az e téren szereplő személyek működését részletesen felsorolja, úgy hogy a XVI. százból 13, a XVII-ből 4, a XVIII-ből 10 író tárgyal.

A munka legnagyobb hiánya kétségkívül az, hogy nem terjeszkedik ki a XIX. száz irodalmára,

*) Az odaitélt díjak az ünnepélyen kiadattak.

melyet legalább is a politikai unio koráig követhetett volna. A tárgyalt korszakokra nézve fölhasználta ugyan a dolgozat szerzője a kútfők legnagyobb részét, de nem mind s pár helyen nem a legújabbakat s legtökéletesebbeket: innen néhány hiba s hiány munkálatában. Nem használta föl p. az „Archiv des Vereins für Siebenbürg. Landeskunde“ folyóiratot, melyből többek közt a Honterus irodalmi működésére vonatkozó adatokat rectificálhatta volna, p. a grammatika kiadását illetőleg, s kiegészíthette volna p. Plato, Aristoteles, Hesiodus, Terentius egyes műveik kiadását illetőleg (l. A. des Ver. f. Siebenb. Landeskunde. Neue Folge XIII. 146 k. l.) A „Krakóban 1492—1539 tanult erdélyi ifjak Regestrumából“ (Budae 1821), valamint a Bécsben, Jenában, Heidelbergában, Leydenben a XVI—XVIII. százban tanult erdélyi ifjak számából is vonhatott volna következtetéseket a tudományos törekvésekre ama korban (l. U. o. X. 164. XI. 312 o.; csak Jenában 1550—1873 862 erdélyi ifju látogatta az egyetemet.) Nem használta föl eléggé Schuler—Libloy munkáit az erdélyi irodalmat illetőleg stb. Azonban tény, hogy az egész dolgozaton helyes fölfogás s egészben alig kifogásolható józan ítélet vonul végig, a munkálat a felsorolt kútfők szorgalmas kutatása s értelmes fölhasználásáról tanuskodik; az eddigi könyvészeti adatokat részben pótolja, részben helyesbíti; e tárgybeli rendszeresen egybeállított irodalomtörténelmi ismereteinket mindenestre gyarapítja: ez okból azt az indítványt terjesztjük a t. kar elé, méltóztassék a „*A tudomá-*

nyos emberfő stb.“ jeligéjű pályamunkának a 75 frt díjt odaitélni.

A t. karnak Kolozsvárt, 1881. május 19-én Alázatos szolgálói Dr. Hóman Ottó s. k., Dr. Szamosi János s. k.

Az indítványt a kar egyhangú határozattal elfogadván, s „*A tudományos emberfő menyynyisége a nemzet igazi hatalma*“ jeligés levélke fölbontatván, belőle **Rettegi Károly** III. éves bk. hallgató neve tünt ki.)*

5. A 39. sz. magyar irodalmi e szövegű pályatételre: „Vörösmarty „Csongor és Tündé“-jének és a mű költői értéke conceptio, kidolgozás, verselés stb. tekintetében.“ Jutalma 50 frt. Három pályamű érkezett be. A reájuk vonatkozó birálatok sorban ezek:

Tekintetes kar!

I. A „*ki volt gondolva már stb.*“ jeligéjű dolgozat 31 lapon tárgyalja a feladatot. Elöl megállapítja igen csekély indokolással, hogy költői művekben az anyag kevés, s az alak a főfontosságú. Majd igen röviden adja Görgei Argirusának tartalmát (3—4 l.), megemlíti Vörösmartyén kívül Munkácsi kidolgozását is, elfelejtván megmondani, hogy e dolgozat melyik költői nemhez tartozik. Majd három rendbeli különbséget talál Görgei és Vörösmarty művei között. Megállapítja, hogy e mű vigjátéknak tekinthető, azonban hogy milyen vigjátéknak, nem azt említi. Majd a conceptio s kivált alapszme felől szól, kimondván, hogy Vörösmarty műve

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

alapeszmére nézve Jézusnak főtanával, Eötvös Karthausijával és János vitézzel egyezik. Bővebb tárgyas fejtegetés nélkül, nem az egészet, csak részleteit hasonlíttja Shakespeare Szentiványéji álmához, megállapítja, hogy „Csongor és Tünde“ szerkezete igen hibás s leginkább nyelvét és verselését találva előnyösnek, végeredményül kimondja, hogy a mű „szinpadon nem versenyezhetik a Szentiványéji álommal“ és más elsőrangú vigjátékkal, mert Vörösmarty „Csongor és Tündéje“-je, csak másodrendű vigjáték.“ Szerző okoskodása nagyban véve megfelel az igazságnak. De fejtegetése részleteiben oly sok homályos, hibás, merész, sikertelenül erőlködő tétel és kifejezés van, hogy lehetetlen meg nem rónunk. Így pl. az 5. lapon: „soha sem szükséges valamit a legkevésbé állandóról a tartalomról nevezni el, mert ugy az osztályozásnak soha vége nem lesz. Mig az alak mindig csak egy, a tartalom ezerféle képen változhatik.“ Ebből a következnek, kivált ha további kifejtés nélkül vetjük oda, hogy a költői műveket egészen kizárólag csak formájoknál fogva lehet felosztani; ennek pedig az ugyanazon formában irt lyrai, didaktikai, epikai stb. költemények ismerete ellen mond. „Csongor“ (10. l).. „a bukott kalmárok látására csügged el.“ „Tünde szép lyrai költeményt szaval el.“ u. o. Ez azt tené, hogy Tünde nem érezve mondja el az ott levő sorokat. „Itt a komikum azt mutatja, hogy az élet kétoldalú, s hogy egyikbe nem szabad tulságba menni. Az eszményiség dicsőítése az anyagiasság szalonnaszagánál (igy!) hangzik el, s az anyagiasság ragadó sara felett a derült menynevei ég terül

el. Ezt a kettős szemlélődést nevezik humornak stb. Az írónak van valami ismerete a humorról, de ez a meghatározás nem világos, a mellett hogy trivialis élezelkedésre törekvő (13. l.) „Szerkezetet fenyegető hibás indokolás“ (16. l.) „A tündérféléknek itt a nemtőkkel van képviselésök.“ (17. l.)

A 20 s következő lapokon nem érti, tehát világosabban kifejezni kíváná: „miért válik el Csongortól egy kis hajfürtje levágatásáért Tünde.“ Megérthetné pedig, ha meggondolta volna, mit hátrább maga is említ, hogy itt tündér-meséről van szó, s tündér-leánynak arany hajáról, mely annak fő ékesége, mint más népmeséből is tudhatni. De szerző mindenütt drámai tulajdonokat keres, még pedig szigoruan, a tündér-mese tartalma költeményben, s így mondhatni, hogy feladatát zavartan és felületesen tárgyalja.

„E szó „szép“ már is költemény, mert élénk varázsolja magát a dolgot“ (24. l.) Ha arra czéloz, hogy az sz. hangzatban a szél süvöltését ábrázoló erő van, nem egészen csalódik; de nagyító kifejezése olyan erőlködést tanusít, melyet elébb említettem. Téved szerző, midőn Kazinczyt a „tanulmányadta költők“ közé számítja, „kik ugyan a nyelv zenéjét figyelembe veszik, De (igy) hiába mesterkélnek.“ Senki sem mondta még, hogy Kazinczy költői tehetséggel nem birt. Nyelvhibák a dolgozatban: (2. l.) „költészet, melynek tárgyait sem a költő, sem más át nem éli“ (e). 7. l. „A nép anynyira konkrét, hogy nem is gondolhat alapeszmére.“ 15. l. „Ki lehet gunyolni (a mint ki vannak is).“ 22. l. „Mephistoteles.“ 25. l. „Minckwitz helyett

kétszer is: „Miakvitz.“ 30. l. Machbeth“ e. h. „Macbeth.“ 31. l. „Shakspeare.“

II. „*A fa veszteg áll stb.*“ jellegű dolgozat tartalmaz és önálló gondolkozás jeleivel bíró 22 lapnyi bevezetés után a 23—50 l. a Görgei-féle Argirus eredetét s a vele rokon tartalmú meséket vizsgálja, Ipolyi, Kőváry s mások után. Nehány külföldi öszszehasonlító mythologiai munka segítségével odáig jut, hogy a szóban forgó mesét a hajnalra és napra vonatkozó ősmesékkel is kapcsolatba hozza. Majd áttér a tündér rege némely részleteinek öszszehasonlítására, kivált a Görgei-féle elbeszélés egy-két szép helyének kiemelésére, melyek Vörösmartynál nincsenek és másképp pótoltnak. Az 57. lapon közelébb térve „Csongor és Tündé“-hez, a conceptióról elmondott általánosságok után Csongor jellemét fejtegeti. Kiemeli azt a hasonlatosságot, mely Csongor és a három fellépő jelleme közt van. Ugy találja, hogy Cs. jelleme nem drámai; mert a mese hőstől Drámai hős tulajdonait kívánja. Több hazai és külföldi költeményhez hasonlítgatja a tárgyalás alatt levőt. Pl. Shakspeare, Göthe, Byron műveiket emlegeti fel, egyet és mást hasonlóknak talál. Kissé különös, midőn a 68. l. Cs.-nak az arany almafa tövében elszunyodását és fölbredését „gyanusan hasonló“-nak találja Faust II. részének egy jelenetéhez; holott ez az elalvás és felbredés kevés módosítással Görgeinél is meg van. Mirigyben visszaemlékezést talál Mephistóra, a tudós és tudomány conceptiójában pedig Faust némely részére, minek már több alapja lehet. A hasonlatosságot tanúsító idézetek a 70—75 lapokon

oly általános vonásokban való egyezést tanusítanak, hogy belőlük alig következethetni hasonlatra. Kévé vonásban hasonlítanak Balga és Puck. Általában azt mondhatni, hogy összehasonlításában, mire sok gondot fordított s mihez olvasottsága is szembe-tűnően van, mindig egyes vonásokat vesz fel, s nagyon távoli színezett hasonlatosságokkal is megelégszik. Abba, hogy az egész költői művet más egész költői művel vagy népmesével összevetné részleteiket, a menyinyiben netalán érintkezők, említene: épen nem ereszkedik és Shakespearet, Byront, Göthét, Calderont stb. felhordja, a népmesékre pedig tekintettel alig van, legalább ott, a hol a conceptioról s efféléről van szó.

Egyébiránt a mit a conceptioról mond, sok igazat foglal magában, de azt meg kellett volna jegyeznie, hogy itt nem drámáról, hanem drámatizált és magasztossá tett népmeséről van szó. Ok nélkül állítja a 85. l., hogy az *Éj* azon monologjának, mely így kezdődik: „Sötét és semmi voltak“ stb., magja a Berzsényi „Fohászokodás“-a volna; a felhozott sorok: „Te hoztad a nagy minden ezer nemét“ stb., ha a mindenség megszületéséről szólnak is, de épen ellenkező értelemben, mint az *Éj* előadja.

A 86. l. nem értheti miért nevezi „ideális“ szavaknak Berzsényi szavait. A 88. l. pedig a nyelv folyékony és olvadó voltára ok nélkül idézi például az ott levő sorokat. Általában a nyelv szépségéről nem kimerítőleg szól; a különböző vers-mértékeknek a tartalomhoz képest való értékét, jelességét nem érinti. Hibás szók és szólások: felett e. h. fe-

löl 6. l. *Αγγυρος* (*Αγγυρος*) és *Αγγως* (?). Ilona e. h. Ilina 61. l. leveretve e. h. levezetve 73. l.; felesleges rész e felvonásban is van (?) 76. l. telülve e. h. telve, u. o. Kazincziéktól Shakespeare, Shakespear 77. l., gondolatterhes u. o. „a beszélő személy lelketlen függönynek tűnik fel“ 78. l., di profanumi vulgus 86. l.

III. A „*Labora*“ jeligés pályamunka bevezetésében, mely azonban már a dolog lényegéhez közelít, „Csongor és Tünde“ létrejövését Vörösmarty szerelmi érzésének tulajdonítja, s általában annak, hogy V. a szerelem költője volt. Azután a mesének magyar és külföldi írók gyűjteményeiben levő mesékhez való hasonlatosságát adja elő, rövidebben, de tartalmasabban mint társai. Azután áttér a műkritikai elemzésére. V. művének főhibájául tekinti, hogy úgy van dolgozva, mint a dráma, holott „tárgyánál fogva sem szolgálhat anyagul a dráma feldolgozására.“ E végre a mű tartalmát adja 32—55 lapon. Majd kifejti a Görgei-féle rege és V. műve közti különbséget, majd a drámai mese alkotásában akadályul szolgált körülményeket, a jellemelek hiányait, ellenmondásait, jellemzi a dráma fő személyeit s jó felfogással igazolja 64—65 l. a költő ösztönét e műve dolgozásában, és e mű sajátos természetét. Figyelemre méltók a 68 és következő lapokon a Szentivánéji álmhoz tett hasonlítások. A mit pedig a 84—94. l. szerző a verselésről és nyelvezetről mond: az becses részletnek tekinthető. Ez utóbbira csak azt jegyezzük meg, hogy a mit a 83. l. mond: „a jambus megtüri a spondeusi, tribrachysi stb. táblákat az első és harmadik lábon,“

nem szabatosan van mondva, mert csak a jambusi sorok egy nemére illik, anynyival inkább, mert utánna teszi, hogy „az ötödik láb mindig jambus legyen, vagy pedig pyrrhichius.“ Továbbá megjegyezhetné volna a 87. l., hogy a „Philoméla“ stb. versezet lehangzatosabb szavai nagyobb részt Shakespeareből vannak véve. Kisebb leirási hibákat mellőzván megemlítjük a „csodateljes“ 15. l. „Machbet“ 28. l. s egy két ily csekélyebb bibát. A mi már a pályaművek jutalmazását illeti, alólirottak úgy vélekednek, hogy az utóbbi „*Labora*“ jeligéjű dolgozat felfogása helyességénél, tárgyalása alkalmas voltánál és legkimerítőbb tartalmánál fogva a pályadíjat megérdemli; az itt II. szám alatt említett „*A fa veszteg áll*“ jeligéjű dolgozat pedig a reá fordított szorgalomért, az író esmeretei bőségéért egy másod, de kisebb jutalommal, pl. 40 frttal volna jutalmazandó. Ellenben az itt első helyen tárgyalt dolgozat, ha jó akarata, olykor éles felfogása s önállóságra törekvése méltánylandó is: jutalmat nem nyerhet.

Ajánljuk szerény nézetünket a tek. kar figyelmébe. Tisztelettel maradván a t. karnak alázatos szolgái Imre Sándor s. k., Dr. Meltzl Hugó s. k.

A kar egyhangulag elfogadván ez indítványt, s a jeligés levélkéik fölbontatván, kitünt, hogy a „*Labora*“ jeligéjű pályamű szerzője **Breán Kázmér** III. éves bk. hallgató. „*A fa veszteg áll*“ jeligésé pedig **Csűrös Pál** II. éves bk. hallgató.*) A „*Ki volt gonyolva már*“ jeligés levélke fölbontatlan megsemmisített.

*) A díjak az ünnepélyen kiadattak.

6. A világtörténelmi 42. sz. a. „Adassék elő a XVII. századbeli Richelieu bibornok miniszter hatása Franciaországra és Európára.“ Jutalma 100 frt. szöveggel kitűzött pályatételre két mű érkezett be. Birálatuk a következőkben foglaltatik:

Tekintetes kar!

Az egyik pályamű, mely 296—18⁸⁰/₈₁ bk. sz. a. érkezett a karhoz, e jeligét hordja homlokán: „*Venio nunc ad fortissimum virum.*“ E pályamunka írója elég sokat olvasott ugyan, sőt forrásokat is tanulmányozott és még sem birt megküzdeni a feladattal. E pályamunka a kisebbszerű historiai botlásoktól eltekintve, oly lényeges hibákban szenved, a melyek mellett szó sem lehet arról, hogy a jutalmat elnyerhesse. E lényeges hibák a következők:

Teljesen hibázik benne a historiai kritika, sőt nem csak a historiai kritika, hanem az önálló fel fogás is. Ezen gyarlósága anynyira megy, hogy a szerző a különböző forrásokból vagy segédkönyvekből kiir és elfogad egy-egy jellemző tételt, s egy pár lappal hátrább másikat, olyat, a mely az előbbivel merőben ellenkezik, s ezt is úgy mondja el, mint a maga véleményét, a nélkül, hogy eszébe jutna, hogy előbb már ellenkezőt állított. P. o. a 98 ik lapon ezt mondja Richelieu politikai hatásáról; „Daczára mindezeknek, Franciaország nem lett hatalmasabb Ausztria gyöngítése által, sem a trón nem szilárdult a koronahübéresek s a huge-nották alávetése által.“ A 100-ik lapon pedig azt mondja: „A külpolitikában is fényes eredményt vitt ki... Beavatkozott a 30 éves háborúba, oly

bekét készítvén (?) Európának a Westphaliaiban, a mely Franciaországnak a belső egyenetlenségek által megingatott tekintélyét első helyre emelte, a többi államok közt. Másik lényeges hibája az, hogy a szerző teljességgel nincs tisztában a tudományos historiában használtatni szokott kifejezések értelmével, s ezen kifejezéseket néha-néha szánandó módon öszszezavarja. P. o. „Richelieu kérlelhetetlenül kioltá a nemesi szellemet.“ Ilyes kifejezése nagyon sok van. Az előadás, a kidolgozás sem állja ki a bírálatot. A munkában felhozott egyes historiai részleteket teljességgel nem tudta rendszeres egészszé alkotni, hanem csak mint megannyi anyagtöredéket halmoz össze egymás mellett.

Megemléltendőnek tartjuk azt is, hogy midőn saját elmékedéseit adja elő, úgy elmékedik, hogy elmékedése csaknem mindenütt érthetetlen. Ennek kitünő példája látható a 10-ik lapon. Mindezeknél fogva e munkát semmi jutalomra sem tartjuk érdemesnek.

II. A másik pályamunka a 295. sz. „*Cet homme n'est nichair, ni sang, mais tout esprit*“ jeligével.

Ez hasonlíthatlanul jobb és szebb, s általában véve sikerült dolgozat. Ebben is vannak némi kisebbszerű tévedések. P. o. a 27-ik lapon, Richelieu céljairól szólva így fejezi ki magát: „levetni a protestánsakat“ (e helyett: megtörni politikai hatalmukat). De a 40-ik lapon maga kiigazítja e tévedést. Továbbá a 94. lapon, midőn a mantuai örökösödés kérdését tárgyalja, nem említi meg, hogy Nevers herceg mint rokon formált ahoz igényt, s így fejezi ki magát: „Nevers herceg foglalta el a birto-

kos nélküli földet.“ Végre midőn a dolgozat végén öszszefoglalja Richelieu hatását, egy helyen így szól: „a protestantismus előharczosául lépett fel.“ Azonban mind az egész dolgozat világosan mutatja, e hibák nem egyebek, mint tollhibák.

Előnye e dolgozatnak az, hogy szerzője a forrásokból és a legjelesebb segédkönyvekből tanulmányozta a feladatot és úgy tanulmányozta, hogy azal teljesen tisztába jött. A menyinyire egy ilyen kikisebb szabású pályamunka körén belől lehetséges, megoldja a feladatot; kellő alapossággal és világossággal fejtegetvén a bibornok miniszternek mind bel-, mind külpolitikai czéljait, eszközeit, s az általa elért eredményeket. Fejtegetéseiben önálló felfogást és olyan ítélő képességet tanusít, a melyet nagy dicséréttel emelünk ki. A mi magát a tulajdonképeni kidolgozást illeti, erről is csak dicsérőleg szólhatunk. 146 negyedrért lapnyi, tehát nem nagy terjedelemben tárgyalja a feladatot, s igen szerencsésen eltalálta, hogy munkája terjedelméhez képest, mit említsen meg és mit mellőzzen el. Irálya egy pár tollhiba leszámításával tiszta, folyékony s egészen szabatos. E tekintetben csak azt a hibát találtuk benne, hogy az egész dolgozatban — egy kivétellel — mindig *memoirt* mond *memorandum* helyett. Főlemlítjük azt is, hogy nem igazította ki a leíró által elkövetett azon hibát, hogy a tulajdonneveket gyakran kis betűvel kezdi.

Bírálatunkat azzal rekesztjük be, hogy e dolgozat nem csak a másik pályamunkánál jobb, hanem általában véve sikerült, és olyan, a mely figyelmet érdemlő tehetségre mutat. Következés-

képen ennek odaadani kérjük az egész jutalmat.

Kolozsvárt, 1881. május 12. Ladányi Geodeon s. k., Szabó Káároly s. k.

Ezen ítéletet a kar egyhangulag elfogadván, az egyetemes történelmi 100 frtnyi pályadíjt a „*Cet homme stb.*“ jeligés pályamunkának kiadatni határozta; minek következtében a jeligés levélke kibontatván **Joó Imre** III. éves bk. hallgató tünt ki mint pályanyertes*); a „*Nunc venio ad stb.*“ jeligéjű levélke pedig megsemmisített.

Kolozsvárt, 1871. május hó 29-én.

DR. JERNER ADOLF

a böles. ny. és törttud. kar e. i. dekánja.

V.

A math. term. tud. kar jelentése.

Tekintetes egyetemi tanács!

A kolozsvári m. kir. Ferencz József tudomány egyetem menyinyiségtan-természettudományi karának 1881. évi május hó 20-án tartott rk. ülésről fölvett jegyzőkönyv alapján hivatalos tisztelettel teszem meg az 18⁸⁰/₈₁ tanévi pályázatok eredményéről jelentésemet.

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

A math. természettudományi kar részéről kitűzött pályakérdések közül hétre érkezett öszszesen hat pályamunka. E pályaművek a szabályok értelmében két-két szakbírálnak kiadatván, a kar említett ülésében hallgatta meg a bírálók véleményét s ennek alapján hozott határozatait a következőekben jelentem be a tekintetes egyetemi tanácsnak.

1. A vegytanból kitűzött három pályakérdés közül kettőre az 50- és 51-ik számúra egy pályamunka érkezett következő jelíggel: „*A víz kétes elem, a földet előnti de táplál; gát, de merészeknek pályavilágokon át. Vörösmarty.*“ Dr. Fabinyi Rudolf és Dr. Abt Antal bírálók a következőekben terjesztik elő a nevezett műről szóló jelentésüket.

Tekintetes kar!

A kitűzött 50-ik sz. pályatétel szövege a következő: „Kivántatik Kolozsvár városa területének 10 különböző pontján fekvő kútvizének vegyelemzése, a következő alkatrészek meghatározásával:

- a) öszszes szilárd alkatrészek,
- b) Chlor,
- c) légenyessav auhydrid,
- d) légenysav auhydrid,
- e) ammoniak,
- f) organicus anyagok.

Mindenik víz 8-szor elemzendő, és pedig 1880 június hó 1-ső és 2-ik felében; szeptember 1-ső és 2-ik felében; deczember 2-ik és 1881. január első felében, végül 1881. márczius 2-ik és april első felében.“ Jutalma 100 frt. Az 51-ik sz. pályatétel

szerint: az előbbivel kapcsolatban, az elemzendő 10 kútvíz szomszédos talajának talajlevegője elemzése kívántatik, és pedig meghatározandó benne az éleny és szénsav mennyisége. Az elemzésre szolgáló levegő 1 és 3 méternyi mélységből veendő, elemzése pedig a kútvizek elemzésével párhuzamban eszközöltessék." Jutalma 50 frt. A beérkezett pályadolgozat 86 írott negyedréf lapra terjed, 10 drb. hozzáfűzött félvnyyi táblázattal s egy külön fűzettel, mely utóbbi a vizsgálat alá vett kútak közül 9-nek helyrajzi viszonyait és Kolozsvár város térképét tartalmazza, a vizsgálatba vett kútak fekvésének megjelölésével. A dolgozat mind a víz, mind a talaj lég elemzések díjára pályázik. Feloszlik négy főrésze: az elsőben pályázó röviden értekezik a víz történetéről, földtani szerepéről és általános phisikai tulajdonságairól, ezután teljesen áttérve az ivóvíz kérdésének megvilágítására, felsorolja azon tulajdonságokat, melyekkel az egészséges ivóvíznek birnia kell s reá mutat a rendszeres vízelemzések nagy egészségügyi fontosságára, a melyek ezen tulajdonságok és kellékek jelenlétének illetve hiányoknak biztos fölismerését és ellenőrzését czélozza, a közegészségtan szolgálatában első rendű szerepet játszanak.

A mű második szakasza 8 fejezetben szabatos rövidséggel ismerteti azon eljárásokat, melyek a feladatban kitűzött meghatározások eszközlésére alkalmazásba jöttek. E meghatározási módszerek egytől-egyig a legtökéletesebbek, melyek a kérdésben levő czél elérésére a tudománynak jelenleg rendelkezésére állanak. A harmadik szakaszban az elemzések menete és a nyert eredmények összeállításá-

val követett elv van ismertetve. E szakaszhoz tartoznak a dolgozathoz fűzött táblázatok, melyekben az elemzés eredménye, összesen 870 kísérleti adat van felsorolva. A negyedik szakasz a nyert kísérleti adatokra támaszkodva Kolozsvár kútvízeinek rövid méltatásával foglalkozik, melynek fonalán kitűnik, hogy városunkban az év egy szakaszában sem található kútvíz, mely az egészségi követelményeknek némikép is megfelelné. A pályamű a becses adatoknak nagy számát tartalmazza, melyekből Kolozsvár talajának, talajvíze és talajlevegőjének egészségi viszonyai először lesznek tudományos kísérleti alapon fölfejthetők és megismerhetők. Eredményei megdönthetetlen szomorú valósággá emelték azt, hogy Kolozsvárt a talaj nagy mértékben meg van fertőzve, állati és növényi szervezetek bomlási terményeivel, hogy a rothadás és erjedés különböző folyamatai kora tavasztól a kemény tél beálltaig utcáinkon, udvarainkon és lakásaink alatt egy folytonosan képződő és elhaló mikrokosmust teremtenek, melynek megszámlálhatlan milliónyi élő szervezetei és e szervezetek kísérő anyagai megmérgezik a port, melyet a tavaszi szellő fölkavar, undok bűzök alakjában hatolnak be friss üde légre táguló tüdőnkbe s lassu majd gyorsan ölü méreggá változtatják az italt, melyet talán épen a leggondosabb anya nyújt bizalommal esdő gyermekének.

Szép kitartást és szorgalmat tanusít e dolgozat és dicséretre méltó érdeklődést a kitűzött nagy fontosságú kérdés iránt, mely pályázót arra ösztönzé, hogy a kiszabott munkakörön még túl is terjeszkedjék, a menyinyiben önszántából a kijelölt 10

kút helyett 15 kútnak nyolcz külön időszakban történt elemzését adja. Noha más részről a kitűzött talaj légelemzések idő hiányában nem voltak egész terjedelmökben befejezhetők. Birálók a pályaművet nem csak mint egy sikerült, nagy terjedelmű analitikai dolgozatot, hanem mint oly munkát is, mely a város egészségi viszonyairól első sorban felelős és azoknak folytonos javítását szíven hordozó magas városi magistratusnak, az ivóvíz égető kérdésében kitünő szolgálatot tehet, a tekintetes karnak kitüntetésre méltónak melegen ajánlják s a kitűzött pályadíjak kiadását hozzák javaslatba.

Kolozsvárt, 1881. május hó 20-án a tekintetes karnak alázatos szolgálói: Dr. Fabinyi Rudolf s. k. Dr. Abt Antal s. k.

A kar magáévá tevén a birálók véleményét, egyhangú határozattal kimondá, hogy a jelzett számú pályaműnek a kitűzött díjakat 150 frtot kiadja, mire a jeligés levélkéek fölbontatván, a két mű szerzőjéül **Gáspár János** és **Köpe Dezső** III. éves kari r. hallgatók tündek ki.)*

2. Az ásvány-földtanból a mult évben kitűzött következő pályakérdésre: „Ásvány- és földtani szempontból vizsgáltsék meg és irassék le Erdélynek valamely vidéke. A gyűjtött ásványok, kőzetek és kövületek a pályamunkához melléklendők;“ egyetlen pályamunka érkezett be: „*Terra ubique Domini*“ jeligével, egy láda ásvány és kőzet melléklettel. Birálók véleménye következőleg hangzik:

*) A díjak az ünnepélyen kiadattak.

Tekintetes kar!

A pályamunka Radna vidékének ásvány-földtani leírását tartalmazza, mely 36 lapra terjed s függetlenül az ó-radnai bányakerület Posepny Ferencz bányageolog által fölvett földtani térképének másolata van még hozzá csatolva. A pályamunka rövid előszó után egy bevezetésben az eddigi irodalom alapján átnézetesen tárgyalja a radnai hegység földtani szerkezetét, s aztán rátér tulajdonképeni feladatára, a gyűjtött és mellékelt ásványok és kőzetek leírására I. alatt öszszesen 18 ásványfajt és II. alatt a Radna hegységbeli öszszes kőzeteket, nagyobb-részt saját vizsgálatainak alapján, röviden ismertetvén. A mellékelt gyűjtemény 50 drb ásványból, 45 darab kőzetből és 6 drb kővületből áll, s általában véve oly gyönyörű és becses anyagot képvisel, hogy gyűjteményünk mindenestre nyert vele, s csupán anyagi értéke is megfelel a kitűzött pályadíjnak. Ami magának a pályamunkának belértékét illeti, a gazdag anyagnak nem felel ugyan meg, a menyinyiben a legtöbb ásványra és kőzetre nézve új vizsgálati tényeket nem fejt ki; de általában mégis elég beható buvárlatról, elég praecis leírási képességről és kiváló szorgalomról tanuskodik. Az ásványok közt sikerült pályázónak egy néhány, Radnáról eddigelé még ismeretlen fajt többé-kevésbbé biztosan constatalni, melyek közt különösen a hauerit birna kiváló érdekléssel és fontossággal, ha meghatározása a vegyi elemzés hiánya miatt nem volna még kérdéses. Ennek fontos vegyi elemzése azonban a pályakérdés követelményeit fölülmulja, mely okból

ezen hiány nem róható föl a pályázó tájékoztatlan-
ságának. Mindent összefoglalva a pályamunka a
pályakérdés követelményének dicséretesen megfelel,
a menyinyiben becses gyűjteményi anyaggal gyara-
pítja az ásványtári intézetet, és néhány érdekes
vizsgálati adattal bővíti Erdély egyik legnevezetesebb
bányaterületének ismeretét is. Mindezeknél fogva
alólíróttak fölkérik a tks. kart, hogy a kitűzött pá-
lyadíjt a pályamunka szerzőjének ítélje oda.

Kolozsvárt, 1881. május hó 14-én. Dr. Koch
Antal s. k. az ásvány- és földtan ny. r. tanára.
Dr. Abt Antal s. k. a kísérleti természettan ny. r.
tanára.

A kar birálók véleményét magáévá tevén, egy-
hangú határozattal kimondá, hogy a „*Terra ubique
Domini*“ jeligéjű pályamű szerzőjének a díjat kiad-
ja, mire a jeligés levél felbontatván, a mű szerző-
jéül **Medgyesi Béla** IV. éves kari hallgató tünt ki.*)

3. A növénytanból kitűzött két pályakérdésre
beérkezett egy-egy munkáról a birálók véleménye
következőleg hangzik:

Tekintetes kar!

A növénytanból ezen pályakérdésre: „Keres-
tessenek spicularis kristályokat tartalmazó sejtek,
melyek Welwitschiában és Araucariában találtattak,
más gymnosperm növényeknél, adassék ezek fejlő-
déstana és határozottassék meg ezeknek morfológiai
értéke.“ Jutalma 50 frt. Egy pályamunka érkezett
be „*Idioblast*“ jeligével, a mihez egy igen csinos

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

rajztábla és gondosan készített mikroszkopiai prae-
paratumok vannak mellékelve. Pályázónak sikerült
más/Coniferákban is a spicularis sejteket megtalál-
ni, ifju különben alig feltalálható spicularis sejteket
a polarizáló eszközzel sikerült kimutatni, sósavba
tève pedig gyönyörű piros, később egészen ibolyás
szint nyernek, a fejlődést is sikerült észlelni és vá-
zolni és pályázó ezeket idioblastoknak nevezi (?)
Végre szerző még a Schwendener-féle mechanikai
principiumot szem előtt tartva törekszik ezek sze-
repét a növényben magyarázni. A munka minden-
esetre érdekes és a kitűzött kérdést megoldotta,
mindazonáltal kívánatos lett volna, ha a kevés an-
giosperm növényeknél ösmeretes eset szintén tekin-
tetbe lett volna véve. Ezek alapján ajánljuk, hogy
az „*Idioblast*“ jeligével ellátott pályamű írójának az
50 frt jutalom odaitéltessék.

Kolozsvárt, 1881. május hó 20-án. Dr. Kanitz
Ágost s. k. mint bíráló, Dr. Entz Géza s. k. mint
bíráló.

A kar magáévá tévén bírálók véleményét, egy-
hangú határozattal kimondá, hogy a 222—18⁸⁰/₈₁
math. kari számú pályaműnek az 50 frt díjat ki-
adja, mire a jeligés levél fölbontatván, kitünt, hogy
a mű szerzője **Schaarschmidt Gyula** végzett ka-
ri hallgató.*)

4. Ugyancsak a növénytanból ezen pályakér-
désre: „Ujabb időben több algafajt észlelven a nö-
vényekben, vizsgáltaassanak meg ezen tekintetben
hazánk bármely vidékén előjövő vízi növények és

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

jelöltessék ki a vizsgált növényeken az út, a melyen az algák ezekbe jutottak.“ Jutalma 50 frt. 221—18⁸⁰/₈₁ mat. t. k. szám alatt egy pályamű érkezett be: „*Aliance bizarre*,“ „*Consortium*,“ „*Bettler oder Rauber*“ 3 jeligével. A nagy negyedrért elég ritkán írott pályamunka 85 oldalra terjed s 5 gondosan rajzolt, színezett táblával, továbbá egy táblázattal van ellátva. Pályázó a más szerzőktől észlelt eseteket gondosan állította össze és jól ismerteti. Már ezen rész mutatja, hogy pályázó nemcsak a növény szövettanban jártas, hanem egyben algákat is ismerek; ezen részben pedig, melyben saját észleleteit előadja, mint önálló ifju buvár mutatja be magát, ki nem csak az algák systematikájában jártas, hanem azok biológiai viszonyaival is megismerkedni törekedett, sőt hogy a kérdés megoldásához minden oldalról foghasson még experimentalis úton is törekedett haladni, a menynyiben néhány virágos növényt algákkal inficiált és az inficiálási kísérletek részben sikerültek is. Miután így az ismeretes adatokat a maga részéről is egynehánynyal gazdagította és az eddigi magyarázati kísérleteket sok ügyességgel bírálta, részéről következő módon okoskodik:

„I. A gazda csupán hajlékot szolgáltat, passíve viseli magát a vendéggel (*Sphaquum*) vagy II. még táplálékot is nyújt neki (*mutualistico-symbionis de Baiy*) vagy III. hordja neki a nyert tápszeret, de mint egy kényelmes házi ur vele mint szakácsával, — ha szabad lesz úgy kifejezni magunkat — készített (*autogonistico-symbionis Baiy*).“ I-re nézve pályázó az oikiobiosi kifejezést hozza javaslatba és az ilyen növényeket oiketophytaknak

ajánlja nevezni. A mellékelt tabellán fel lesznek tüntetve az özszes symbioticus esetek, pályázó felfogása szerint. A pályamű tehát szerzőjének szorgalmáról és tájékozottságáról tanuskodik, mindazonáltal azt nem lehet elhallgatni, hogy szerző egynehány meghatározásai nem fognak véglegesen megmaradhatni, és hogy dolgozatával sincsenek az özszes a tárgyra vonatkozó kételyek eloszlatva, de ezen hiányok, ha ugyan azoknak nevezhetők, a körülmények által kimenthetők, egy részt, mert a pályázati határidő aránylag rövid volt, a vizsgálati anyag pedig nehezen nyerhető. Csekély változásokkal és javításokkal a munka kinyomtatható és azért ajánljuk, hogy a pályamű szerzőjének a jutalom kiadassék.

Kolozsvárt, 1881. május hó 20-án. Dr. Kanitz Ágost s. k. mint bíráló, Dr. Entz Géza s. k. mint bíráló.

A kar magáévá tevén a bírálók véleményét, egyhangú határozattal kimondá, hogy jelzett számú pályaműnek az 50 frtnyi díjat kiadja, mire a jelíges levél felbontatván, a mű szerzőjeül **Schaarschmidt Gyula** végzett kari hallgató tünt ki. *)

5. Az állat- és növénytanból ezen kérdésre: „Tárgyaltassanak az állat- és növény szövetbuvárok nézetei a sejtről s egyeztessenek ezek egymással a tudomány jelen állásának megfelelőleg.“ 268—18⁸⁰/₈₁ mttk. szám alatt egy pályamunka érkezett be: „*Minden sejt egyforma*“ jelígével. Bírálók véleménye így szól:

*) A díj az ünnepélyen kiadatott.

Tekintetes kar!

A 60 l. terjedő 4-ed r. füzet nem épen tömör irással dicsekedhetik és ezen 60 lapon tárgyaltnak számosak nézetei, az igaz, hogy egy-egynek nem jut sok hely, de a meglehetősen tömör és csinos stílus segítségével pályázó elég élénken jellemzi az egyes buvárok nézeteit, az igaz néha oly röviden, mint pl. egy angol munka tartalomjegyzékében, mindazonáltal az a mit szerző mond nagyobb-részt helyes és evvel fel vannak tüntetve a dolgozat előnyös oldalai. Ezekkel szembe vannak nem csekély hiányai, így források egy általában nem lettek felemlítve, a nem beavatott olvasó nagyobb-részt bizonytalan marad arra nézve vajjon mások munkái és értekezései alapján lesznek e nézetek feltüntetve, vagy vajjon az illető buvárok kutatásai tekintetbe vételével. A forráshiány nagyon érezhető és pedig annál is inkább, mert a legtöbb esetben szerző akkor ábrákat is conferálhatott volna és akkor nem egyszerű chronicaszerű előadást nyújt, hanem a mai nézetek segélyével az egészet mintegy a mai nézpontról illusztrálta volna, de leglényegesebb hiánya a pályaműnek, hogy a pályakérdés második részébe, hogy t. i. a zoologok és botanikusok nézetei a tudomány jelen állásainak megfelelőleg egyeztessenek, egyáltalában nem bocsátkozik, szerző erre nézve maga úgy nyilatkozik: „Az újabb buvárok nézeteinek részletesebb kifejtését az idő előre haladottsága miatt kellett mellőznöm stb.“ Pedig épen e miatt lett a pályakérdés javaslatba hozva. Ezek után a különben dicséretre méltó törekvésnek a díjt ki

nem lehet adni, de tekintettel azon körülményre, hogy kilátás van, hogy egy második kihirdetés alkalmával sikeresen megoldható, a pályakérdés másodszori kihirdetését vagyunk bátrak javasolni.

Kolozsvárt, 1881. május hó 20-án. Dr. Kanitz Ágost s. k. mint bíráló, Dr. Entz Géza s. k. mint bíráló.

A kar e bírálat következtében egyhangulag határozta, hogy a pályadíjat e munka szerzőjének nem adja ki, minek következtében a jelíges levél fölbontatlanul elégettetett.

6. Az állattanból ezen pályakérdésre: „Irassék le valamely rovar petefészkének finomabb szerkezete.“ Egy pályamunka érkezett be: „*Lux agitat molem*“ jelíge alatt. Bírálók véleménye a következő:

Tekintetes kar!

A dolgozat, melyhez 4 eredeti készítmény után kidolgozott rajzlap s ugyanannyi mikroszkopiai készítmény van mellékelve, a kitűzött feladatot 27 negyedré lapon tárgyalja. Szerző kiválólag Brandt Sándor fontos dolgozatára támaszkodva fejti ki azon részben igen eltérő felfogásokat, melyek a rovar petefészkek finomabb szerkezetére vonatkoznak s ezekhez kapcsolja saját vizsgálatainak eredményeit, melyeket a *Pyrrhocoris apterus*on végzett tanulmányai után nyert. Egyes vitás pontokra nézve, minők nevezetesen a peritonalis burok s a petefészki csövek ugynevezett végfonala, szerző önálló vizsgálataira támaszkodva adja elő saját felfogását, melyek a dolgoz természetere szerint,— miután a kitűzött tárgygyal

már számos buvár foglalkozott, — nem egészen újak, hanem egyik vagy másik buvár felfogását erősítik meg, s melyeket az eltérő felfogásokkal szemben vizsgálataira támaszkodva óvatosan indokol. Ha szerző dolgozatát több rovaron végzett tanulmányokkal kiegészítve közzé tenné, mindenesetre jó szolgálatot tenne. Egészen véve a folyékony nyelven irt s elég ügyes illusztrációkkal felszerelt dolgozat, mint kezdőtől származó dicséretet érdemel, s mint ilyet a pályadíjra érdemesnek tartjuk.

Kolozsvárt, 1881. május hó 20-án. Dr. Entz Géza s. k. mint bíráló, Dr. Kanitz Ágost s. k. mint bíráló.

A kar magáévá tevén a bírálók véleményét, egyhangú határozattal kimondá, hogy a „*Lux agitat molem*“ jeligével ellátott pályaműnek az 50 frt-nyi díjat kiadja, mire a jeligés levél fölbontatván, kitünt, hogy a mű szerzője **Székely Bendeguz** III. éves math. term. tud. kari rendes hallgató.*)

Kolozsvárt, 1881. évi május hó 23-án. A tkts. egyetemi tanács alázatos szolgája

DR. RÉTHY MÓR

a math. term.-tud. kar. e. i. dekánya.

*) A díj az ünnepevényen kiadatott.

Alapítványok adományozása.

Az egyetemi alapítványok között két ösztöndíj alapítvány van, melynek adományozása az alapítók rendelkezése szerint az egyetemi tanácsot illeti.

Néhai K. Papp Miklós a „Magyar Polgár“ szerkesztője 1872. decz. 31-én kelt alapító levele szerint egyetemünk életbeléptetése alkalmából 2000 forint alapítványt tett oly célból, hogy annak kamatai évenként két szegény, de szorgalmas egyetemi polgárnak egyenlő részesedési arányban segély gyanánt kiadassanak, vallás és nemzetiségi különbségre tekintet nélkül. Az alapítvány kiosztására nézve az egyetemi tanács 1873. május 19-ki ülésében elhatározta, hogy míg az egyetem különböző kari hallgatóinak száma között a mostani nagy aránytalanság meg lesz, a két 50 fős ösztöndíj közül egyik minden évben a jogi karban, a másik a más három kar között évről-évre váltakozva oly módon és sorrendben osztassék ki, hogy az ösztöndíj adományozása az első évben az orvosi, a második évben a bölcsészeti, a harmadikban a menynység-természettudományi karban az arra legérdemesebb szegény sorsú tanuló javára történjék. Ezen ösztöndíjből az 18⁸⁰/₈₁ tanévben 50 frt a jogi, 50 frt a természettudományi karnak jutott, mely összegeket

az egyetem tanácsa az illető karok javaslata alapján Jeckel Frigyes joghallgatónak és Pfeiffer Péter math. természettud. kari hallgatónak adományozta.

Továbbá Konez Julánna özv. Mártonffy Gergelyné az 1873. október 10-én Gogán-Váralyán kelt alapító-levél szerint végrendeletileg 2000 frtot hagyott erdélyi urbéri kötvényekben, melynek kamata a legszorgalmasabb Mártonffy vagy Konez nevű egyetemi hallgatónak adandó ki ösztöndíj, s ha nem volnának ily néven egyetemi hallgatók, akkor a legérdemesebb szegény sorsú tanulónak adományozandó. A folyó évre esedékes 91 frtot az egyetem tanácsa pályázat útján Mártonffy Dezső joghallgatónak adományozta.

IV.

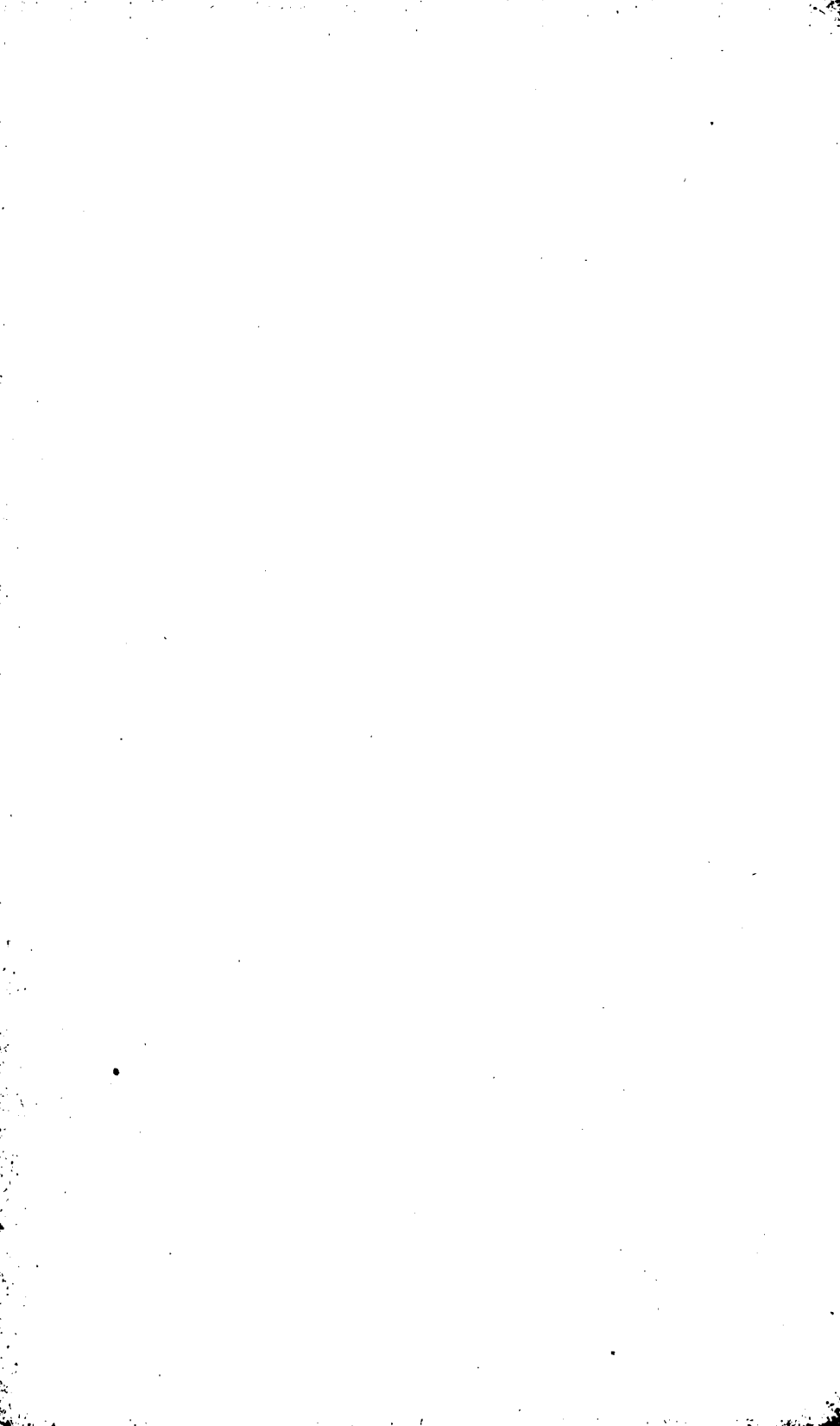
A MAGY. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUD.-EGYETEM

JUTALOM TÉTELEI

AZ 18⁸¹/₈₂ TANÉVRE

ÉS A

PÁLYAZÁTI SZABÁLYOK.

I. A jog- és államtudományi karéi.

1.

Mit értettek a rómaiak jus gentium alatt és minő befolyással volt az különösen magánjoguk kifejlődésére. Jutalma 100 frt.

2.

Minő hatályt tulajdonított a római jog a tévedésnek? Jutalma 80 frt.

3.

Miként fejlett a nők öröklési joga Magyarországon 1848-ig? Jutalma 100 frt.

4.

Értekezzék pályázó hazai öröklési jogunkban a legitima portióról. Jutalma 100 frt.

5.

Fejtessék fel, hogy a magyar magánjogban a telekkönyv behozatala minő változást eredményezett általában a tulajdon intézményére és minő hatást gyakorol az ingatlan javak forgalmának biztonságára nézve. Jutalma 100 frt.

6.

Biráltassék meg az osztr. polg. törvénykönyvnek a rendes és rendkívüli ár, illetőleg értékről szóló 305. §-a. Jutalma 50 frt.

7.

Ha bérhátralékért elrendelt végrehajtás esetében az adós ingóságaival együtt, megőrzés végett rábizott dolgok is lefoglaltatnák, van-e joga a tulajdonosnak megszüntetési pert megindítani? Jutalma 50 frt.

8.

Fejtsék ki a törvényes bizonyítási elmélet és a bizonyítékok szabad mérlegelése rendszerének lényege és jelentősége a büntető eljárásban, tekintettel a történelmi fejlődésre is. Jutalma 100 frt.

9.

Minő jogorvoslatok engedélyeztessenek a büntető eljárás terén, tekintettel a tudomány mai állapotjára s az újabb törvényhozások irányára? Jutalma 60 frt.

10.

Kivántatik a bizonyítási teher elmélete a polgári perben. Jutalma 100 frt.

11.

Érvényes-e a váltóban intézvényezettként meg nem nevezett személy közönséges elfogadmánya a magyar váltójog szerint? Jutalma 50 frt.

12.

Kivántatik Kant észjogi elméletének főbb vonalaiban való ismertetése. Jutalma 100 frt.

13.

A tanszéki socialisták befolyása a nemzetgazdaság irányára. Jutalma 100 frt.

14.

Kivántatik a német hűbér és a magyar adományrendszer párhuzamos ismertetése az érintkezési pontok és főbb különbségek feltüntetésével. Jutalma 70 frt.

15.

Ismertessék azon befolyás, melyet a Josephinismus a magyar egyház életviszonyaira gyakorolt. Jutalma 100 frt.

16.

Fejtsék ki, tekintettel az egyéni és politikai szabadságra, a rendőrség hatásköre és eljárásának főelvei. Jutalma 100 frt.

17.

Fejtsék ki, velős rövidséggel, Eötvös „A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra“ című művének lényeges tartalma és célja; jellemeztessék annak állása az államtani irodalomban, különös tekintettel a rokon eszmekörben mozgó művekre. Jutalma 70 frt.

18.

Adassanak elő az 17⁹⁰₉₁ országgyűlési regnicolaris bizottságok munkálataiban foglalt alkotmányi és közigazgatási javaslatok, tekintettel az akkori hazai alkotmányra és közigazgatásra s az egykoru europai reform-eszmékre. Jutalma 140 frt.

19.

Adassék elő Magyarország és a társországok közt létező közjogi viszony tulajdonképi természete. Jutalma 100 frt.

20.

Kivántatik Magyarország területi beosztásának részletes ismertetése, közigazgatási ágak szerint, összehasonlítással és bírálattal kísérve. Jutalma 100 frt.

21.

Kivántatik a közép élettartam fogalmának és e fogalom fontosságának — az élettartamra használt más fogalmakéval szemben — kifejtése; valamint a közép élettartamra vonatkozó statisztikai adatok eddig alkalmazott megszerzési módjainak ismertetése és bírálata. Jutalma 70 frt.

2. Az orvostudomány karéi.

22.

A belgyógyászatból. Mily úton alkalmazható a különböző nemű villamáram legcélszerűbben a gyomorra és mikép ítélhető meg annak hatása különböző tekintetben. Jutalma 50 frt.

23.

A sebészetből. Adassanak elő a csonttörések, Callus képződés, kórodai észleletek és állatokon tett kísérletek alapján. Jutalma 50 frt.

24.

A szemészetből. „Conjunctivitis és keratitis phlyctenulosa felett kórodai tanulmány készíttessék. Jutalma 50 frt.

25.

A szülésetből. A terhesség elkülönítő kórisméje (Differentialis Diagnosisa.) Jutalma 50 frt.

26.

A törvénytéséki orvostanból. Tárgyaltassanak törvénytéséki orvosi szempontból a fulladási halálnem és annak különböző módjai. Jutalma 50 frt.

27.

Az orvosi rendészetből. Tárgyaltassék a városi csatornázás, különös tekintettel a talajjavításra. Jutalma 50 frt.

28.

Börkórtanból. Derittessék ki embereken megejtendő észleletek és állatokon teendő kísérletek alapján, hogy minő jelentőségük van a bőrktegeknek önmagukban és viszonyaiban az egyetemes szervezethez. Jutalma 50 frt.

29.

Élet- és kórvegytanból. Adassék elő a phosphormérgezésnél a vizelet vegyi összetétele kísérletek alapján. Jutalma 50 frt.

30.

A Leiro-boncztanból. Készittessék ki és irassék le a háromosztatu ideg. Anyagot az intézet szolgáltató. Jutalma 50 frt.

31.

Az élettanból. Kísérletek alapján kiderítendő különböző gázok befolyása az emlősszív működésére,

különös tekintettel e gázok hatására az extracardialis és intracardialis idegközpontokra. Jutalma 50 frt.

32.

Általános kórtanból. Állittassanak elő boncz és szövettani készítmények a sziklacsont kísérleti élet- és kórtanához. Jutalma 50 frt.

33.

Gyógyszertanból. Tétessenek vizsgálatok a jód vegyületeknek átváltozásairól a szervezetben, tekintettel különösen a jodoformra és a jodfehérryére. Jutalma 50 frt.

34.

A kórboncztanból. Mily viszonyban áll a gümőkór a gyöngykórhoz. Jutalma 50 frt.

3. A bölcs. nyelv és történettudományi karéi.

35.

Descartes „Discours de la methode stb.“ czimü dolgozatának ismertetése és birálata. Jutalma 50 frt.

36.

Pestalozzi neveléstana (eredeti kútfők nyomán). Jutalma 50 frt.

37.

Az összes eredeti források felhasználásával és kritikai tárgyalásával adassék a dithyrambus elmélete és történelme a régi görögöknél, s ennek alap-

ján deríttessék ki, miként fejlődött a dithyrambusból a tragoedia. Jutalma 75 frt.

38.

Allíttassanak egybe és tárgyaltassanak kritikailag azon adatok, melyek a görög és római íróknál a régi scythák eredetére, lakhelyeire és életmódjára nézve előfordulnak. Jutalma 60 frt.

39.

A bécsi és müncheni codexek szófüzési sajátosságai (eltérései az újabb irodalmi nyelvbeli szófüzéstől, a mint a m. t. academia „Magyar nyelv rendszeré“-ben megállapítva találjuk.) Különösen kiemelve, a vulgatával teendő összehasonlítás alapján, a latinosságokat. Jutalma 100 frt.

40

Középkori magyar igeidők kimutatása a legjellegesebb irodalmi művekből. Jutalma 50 frt.

41.

A gót *pugga* (*βαλλάντιον*) Ulfilas Luc. X. 4. fejtetése; kapcsolatban kimerítő összeállításával azoknak a fordulatoknak, összetételeknek, népdaloknak, hol a magyar dialectológiában, különösen a székegyeknél fennmaradt Jutalma 75 frt.

42.

A román praepositíók eredete, jelentése és használata a régiebb és a jelenlegi román nyelvben. Jutalma 50 frt.

43.

Bolintineanu Demeter ballada költészetének román irodalomtörténelmi és széptani méltatása. Jutalma 50 frt.

44.

Fejtsenek ki Bocskai István fölkelésének indokai, az általa követett politika célja s mutassák ki, miért, mily úton s mennyiben sikerült Bocskainak kitűzött céljait elérni? Jutalma 100 frt.

45.

Adassék elő kútfők nyomán a római állam lakóinak közjogi viszonya az államhoz, a szerint, a mint a cives Romani, Latini, Municipis vagy Peregrini főosztályokba tartozván, ez osztályok körén belől tágabb, vagy szűkebb polgárjogot élveztek és e szerint különböző osztályokba sorakoztak. Jutalma 50 frt.

46.

A Nilus forrásai fölfedezésének történelme s ugyan e vízkörnyék leírása a természettani földrajz és a néprajz szempontjából. Jutalma 100 frt.

A math. term. tudom. karéi.

47.

Elemi menyiségtanból. Miben áll a synthetikai (alkotó) módszer a Geometriában? és miben ezzel szemben az analytikai (elemző) módszer? Adassék elő külön-külön mind a kettőnek az alkalmazá-

sa Sooratesi beszélgetésben, a tanító lépésről lépésre vezérelvén tanítványát a következő theorema megbizonyításában: „Adva van parallel két egyenes vonal, melyeknek távolsága $= c$. A parallelák közö háromszög iratik, úgy hogy a talpa az egyik paralelába, csucs a másikba essék. Ha a \triangle talpa $= 2 c$ és csucsszeglete $= x$; a két oldala aránya $\frac{x}{y} = \sqrt{1 + \sin 2 A} + \sqrt{\sin 2 A}$. Bizonyittassék meg synthetice és analytice. Jutalma 100 frt.

48.

Felső menynjiségtanból. Mi különbség van differentiatio és variatio közt? Létezik-e a variationak egy oly módosítása, melynél a differentiatioiba megy át; s létezik-e a differentiationak egy oly módosítása, mely azt a műveletet variatioiba változtatná át? Minden definitio tüzetesen körülirandó s egy vagy ha lehet több példával felvilágositandó. Jutalma 100 frt.

49.

A vegytanból. Tanulmányoztassék behatóan néhány anomaticus sorozatbeli, de különböző csoportokhoz tartozó vegyület electrolysisének folyamata, különös tekintettel a primor és secundor úton keletkező termények helyes megkülönböztetésére. Jutalma 60 frt.

50.

Ugyanabból. Kivántatik öt nevezetesebb erdélyi borfaj teljes vegyi elemzése az 1870 vagy 1875 és

1880 évi termésekből. Az elemzés alá vett borok a termőhelyről, magán vagy legjobb hirnévvel bíró pinczékéből szereztessenek be. Ezen öszszesen tiz vegyi elemzéssel párhuzamosan eszközöltessék néhány a kereskedésben előforduló s lehetőleg a fent jelzett évfolyamokból származó hasonnevű bornak vegyi elemzése is. Jutalma 40 frt.

51.

Az ásvány- és földtanból. Önálló vizsgálatok alapján irassék le valami ásvány, közet vagy kövület vagy bármely vidéknek földtani szerkezete. A készítmények vagy a gyűjtött tárgyak a pályamunkához melléklendők. Jutalma 50 frt.

52.

A növénytanból. Kivántatik egy Majmoh genus jellemzése, mely legalább is 5 hazai fajt tartalmaz honi anyag alapján. Kivánatos, hogy pályázók nem csak a szövet- és rendszertanra, hanem a menynyire lehetséges a fejlődéstanra is tekintettel legyenek. A műhöz gondosan készített rajzok és mikroscoipiai készítmények melléklendők. Jutalma 50 frt.

53.

A növény- és állattanból. Tárgyaltassanak az állat- és növényiszövet bűvárok nézetei a sejtről s egyeztessenek ezek egymással a tudomány jelen állásának megfelelőleg. Jutalma 50 frt.

54.

Az állattanból. Vizsgáltassanak valamely Copepoda első fejlődési phasisai a blaftoderma fellépé-

séig. A dolgozathoz pontos rajzok s készítmények melléklendők. Jutalma 50 frt.

55.

A kísérleti természettanból. A villanyvezetési ellenállás meghatározásáról, különös tekintettel a folyadékokra és gázokra. Saját kísérletek is szükségesek. Jutalma 75 frt.

56.

Ugyanabból. Állíttassék össze a nevezetesebb hővillanyos elemek és oszlopok: 1) állandóik, 2) alkalmazásuk szerint. Jutalma 75 frt.

57.

A math. physikából. Adassék elő az electromos folyam vezetésének elmélete, különös tekintettel a vonal- és lapszerű vezetőkre. Előadandók az elméleti úton nyert törvények igazolására tett nevezetesebb kísérletek is. Jutalma 100 frt.

58.

Ugyanabból. Irassék le és magyaráztassék meg a szines polározó. Jutalma 50 frt.

Pályázati szabályok.

1. A tudomány-egyetem által kihirdetett jutalomtételekre csak a kolozsvári tud.-egyetem rendes és a gyógyszerészeti tanfolyam hallgatói pályázhatnak.

2. A pályázatok nyelve — ha csak különösen más nincs határozva — egyedül a magyar.

3. Valamenynyi pályadolgozat beadásának határnapja 1882 márcz. 15-ke. A jutalmak 1882 május 29-én adatnak ki az egyetem ünnepélyes közülésében.

4. A pályadolgozatok negyedrébten, tisztán, más által írva, lapszámozva, bekötve és jeligével ellátva nyújtandók be.

5. A dolgozathoz használt források és segéd-eszközök pontosan megjelölendők.

6. A szerző nevét és egyetemi hallgatói minőségének megjelölését tartalmazó pecsételt levelen ugyanazon jelige álljon, mely a pályamű czimlapján olvasható.

7. A pályaművek az illető karok dékáni hivatalaihoz küldendők be.

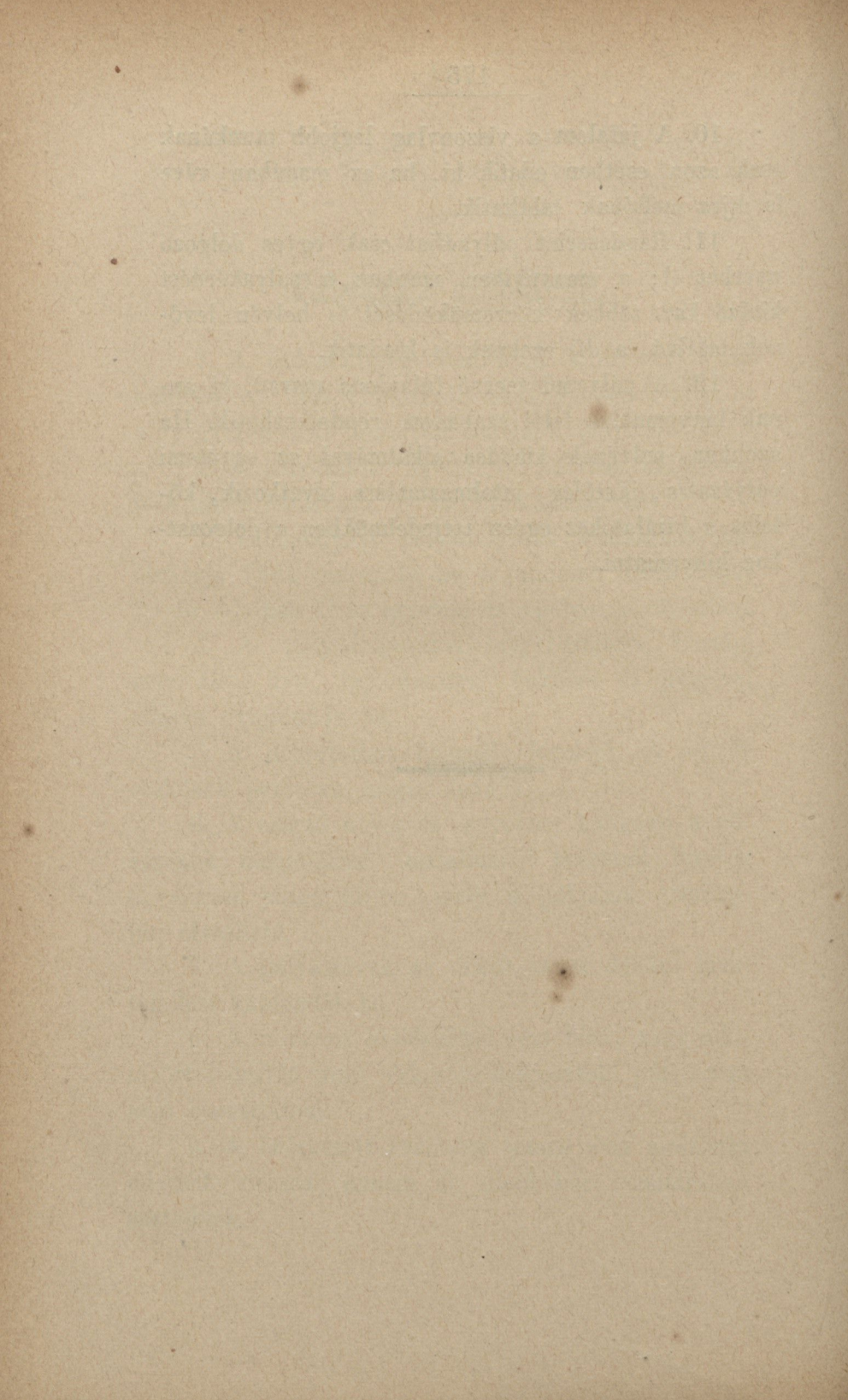
8. A nevezett kellékekkel nem biró, vagy a kitűzött határidő után érkezett dolgozatok pályázatra nem bocsáttatnak.

9. A beérkezett kéziratok semmi szín alatt sem adatnak vissza, hanem az illető kar levéltárában maradnak.

10. A jutalom a viszonylag legjobb munkának csak azon esetben adatik ki, ha az magában véve is díjra méltónak találtatik.

11. Rendszerint pályadíjat csak egyes dolgozó nyerhet el; a menyinyiben azonban a pályakérdést kitűző kar többek közreműködését is helyén levőnek találná, a díj ezeknek is kiadatik.

12. A pályamű szerző tulajdona marad, ki annak kinyomatása felől szabadon rendelkezhetik. Ha azonban művének kiadása alkalmával az egyetemi pályázatra, illetőleg jutalmaztatásra hivatkozik, köteles a bírálatokat egész terjedelmükben a dolgozathoz kinyomatni.

V.

B E S Z É D,

MELYLYEL

HILIBI HALLER KÁROLY

a jog- és államtudományok tudora, az ausztriai magánjognak ny. r. tanára, a jogtudományi államvizsgálati bizottság másodelnöke, a jog- és államtudományi karnak az 1873¹/₄ évben volt dekánya, az egyetem e. i. rectora, Kolozsvár város törvényhatósági bizottságának virilis tagja

AZ ÜNNEPÉLYT BEZÁRTA.

Uraim! Önök, kik szorgalmuknak s az önálló tudományos vizsgálódás terén kifejtett munkásságuknak érdemelt elismerésében részesültek, fogadják egyetemünk kormánya és tanártestülete nevében szencsekivánatomat. Tekintsék e sikert ösztönül a megkezdett komoly munkálkodás kitartó folytatására. Ne feledjék, hogy a nyert jutalom nem babér a küzdtéren kivivott győzelemért, mert a pályamunkák által elért siker nem az erők és tehetségek mérkőzésének, tehát nem versenynek eredménye, hanem jutalmazása a szorgalomnak, a kötelesség körén túl kifejtett nagyobb munkásságnak, de egyszersemind serkentés és buzdítás a megkezdett önálló és szabad tudományos vizsgálódás folytatására s további beható tanulmányra.

Midőn még kedves kötelességemnek érzem, tudomány-egyetemünk nevében Kolozsvár sz. kir. város nemes közönségének nagylelkű alapítványáért ez alkalommal is hálás köszönetet mondani, ezen ünnepélyünket bezárom.

B 11764